

ПРОГРАМА
ЗА ОПАЗВАНЕ НА ОКОЛНАТА СРЕДА НА
ОБЩИНА
ГЕОРГИ ДАМЯНОВО
2021 - 2027 г.

Приета с Решение № от Протокол № на Общински съвет Георги Дамяново

СЪДЪРЖАНИЕ

1.АНАЛИЗ НА СРЕДАТА.....	13
1.1.ПРИРОДО – ГЕОГРАФСКА И ТЕРИТОРИАЛНО – АДМИНИСТРАТИВНА ХАРАКТЕРИСТИКА	13
1.1.1.Географско положение.....	13
1.1.2.Съседни общини	14
1.1.3.Инженерно-геоложки условия. Релеф.....	15
1.1.4. Климат.....	15
1.1.5.Температура на въздуха	16
1.1.6.Ветрови процеси.....	17
1.1.7.Валежи.....	19
1.1.8.Слънчева радиация и слънчево греење	19
1.1.9.Мъгли	20
1.1.10.Полезни изкопаеми	20
1.1.11.Кметства и населени места	20
1.2.АНАЛИЗ НА КОМПОНЕНТИТЕ НА ОКОЛНАТА СРЕДА	21
1.2.1.Атмосферен въздух	21
1.2.2.Характеристика на атмосферните замърсители	22
1.2.3.Състояние на атмосферния въздух и източници на емисии на територията Община Георги Дамяново.....	27
1.2.2. Водни ресурси	28
1.2.2.1. Състояние на повърхностните води.....	29
1.2.2.2. Състояние на подземни води	300
1.2.2.3. Водоснабдяване.....	31
1.2.2.4. Канализационна мрежа	33
1.2.2.5. Пречиствателни станции	33

1.2.3. Отпадъци	34
1.2.3.1. Данни за отпадъците	34
1.2.3.2. Битови отпадъци	35
1.2.3.3. Масово разпространени отпадъци (МРО).....	35
1.2.3.4. Производствени отпадъци	36
1.2.3.5. Биоразградими отпадъци	36
1.2.3.6. Едрогабаритни отпадъци от строителство и разрушение	37
1.2.3.7. Опасни отпадъци.....	37
1.2.3.8. Мерки за предотвратяване за образуване на отпадъците.....	38
1.2.4. Почви.....	41
1.2.4.1. Състояние на почвите.....	42
1.2.4.2. Ерозия.....	43
1.2.4.3.Свлачищни процеси	44
1.2.4.4 Засоляване и вкисляване на почвите	44
1.2.5.Ландшафт	45
1.2.6.Защитени територии и биоразнообразие.....	46
1.2.6.1.Гори и горски стопанства	46
1.2.6.2.Растителен свят	47
1.2.6.3.Лечебни растения	50
1.2.6.4. Животински свят	52
1.2.6.5. Обекти на ловен и риболовен туризъм.....	53
1.2.6.6. Защитени територии и зони.....	53
1.2.7.Шум	62
1.2.7.1.Въздействие на шума върху човека	62
1.2.7.2. Показатели за шум и гранични стойности	63

1.2.7.3.Шумово натоварване в община Георги Дамяново	65
1.2.8.Зелени площи в населените места	65
1.2.9.Радиационна обстановка	66
1.2.10.УПРАВЛЕНЧЕСКИ ФАКТОРИ.....	66
1.2.10.1.Отговорности и задачи	66
1.2.10.2.Сътрудничество.....	70
1.2.10.3.Сътрудничество в разгледаната област със съседни общини, бизнеса и НПО.....	70
1.2.10.4. Услуги, предоставяни от общината, които са свързани с дейности по опазване на околната среда	71
1.2.10.5. Информирание на обществеността.....	71
1.2.11.ИКОНОМИЧЕСКО СЪСТОЯНИЕ.....	71
1.2.11.1.Промисленост.....	72
1.2.11.2.Селско стопанство	72
1.2.11.3.Растениевъдство	72
1.2.11.4 Животновъдство	73
1.2.11.5.Туризм.....	73
1.2.11.6.Газификация	75
1.2.11.7. Възобновяеми енергийни източници	75
1.2.12.ДЕМОГРАФСКИ ПОКАЗАТЕЛИ.....	78
1.2.12.1.Брой на населението.....	78
1.2.12.2. Възрастова структура на населението	79
1.2.12.3.Миграция на населението	79
1.2.13.СОЦИАЛНО-ИКОНОМИЧЕСКИ ПОКАЗАТЕЛИ.....	80
1.2.13.1. Доходи	81

2. АНАЛИЗ НА СИЛНИТЕ И СЛАБИТЕ СТРАНИ, ВЪЗМОЖНОСТИТЕ И ЗАПЛАХИТЕ (SWOT АНАЛИЗ).....	81
3.ВИЗИЯ ЗА ОКОЛНАТА СРЕДА НА ГЕОРГИ ДАМЯНОВО.....	84
4.ЦЕЛИ НА ПРОГРАМАТА	84
5.ПЛАН ЗА ДЕЙСТВИЕ	86
6.ОРГАНИЗАЦИЯ НА ИЗПЪЛНЕНИЕТО НА ПРОГРАМАТА	93
ПРИЛОЖЕНИЕ : Приложение 1 - Раздел "Лечебни растения" към Програмата за опазване на околната среда на Община Георги Дамяново 2021 - 2027	
Г.....	94

ИЗПОЛЗВАНИ СЪКРАЩЕНИЯ:

IPCC	Международен комитет по изменение на климата
NO	Азотен оксид
NO ₂	Азотен диоксид
БДУВДР	Басейнова дирекция за управление на водите Дунавски район;
БО	Битови отпадъци
БПК	Биохимична потребност от кислород
ВЕЦ	Водноелектрическа централа
ВиК	водоснабдяване и канализация;
ГПСОВ	Градска пречиствателна станция за отпадъчни води
ЕС	Европейски съюз
ЕФ	Европейски фондове
ЗЗБ	Закон за биологичното разнообразие
ЗЗ	защитена зона
ЗЗТ	Закон за защитените територии
ЗЛБ	Закон за лечебните билки
ЗООС	Закон за опазване на околната среда
ЗУО	Закон за управление на отпадъците
ИАОС	Изпълнителна агенция по околната среда и водите
ИУЕЕО	излязло от употреба електрическо и електронно оборудване;
ИУМПС	излезли от употреба моторни превозни

	средства
ИЕО	индивидуални емисионни ограничения;
КАВ	качество на атмосферния въздух;
МЗ	Министерство на здравеопазването;
МОСВ	Министерство на околната среда и водите;
МПС	моторни превозни средства;
МРО	Масово разпространени отпадъци;
НПО	неправителствени организации
ОПОС	Оперативна програма околна среда;
ПДК	пределно допустими концентрации;
ПЗ	Природна забележителност
ПСОВ	пречиствателна станция за отпадъчни води;
ПУДООС	предприятие за управление на дейностите по опазване на околната среда;
РЗИ	Регионална здравна инспекция;
РИОСВ	Регионална инспекция по околната среда и водите;
ТБО	твърди битови отпадъци
ФПЧ	финни прахови частици;
ФПЧ ₁₀	финни прахови частици с аеродинамичен диаметър от 10 µm

ВЪВЕДЕНИЕ

Настоящата програма за опазване на околната среда на община Георги Дамяново е изготвена съгласно чл. 79 от Закона за опазване на околната среда (ЗООС), обхващайки периода от 2021-2027г. Програмата е изготвена в съответствие с нормативните изисквания на Закона за опазване на околната среда (ЗООС) на Р. България.

Разработена е в съответствие с Указанията на Министерство на околната среда и водите

от

месец ноември 1999 г., относно структура и съдържание на общинските програми за опазване на околната среда и Закона за местното самоуправление и местната администрация, чл.17, ал. 1, т. 8 съгласно, който „Местното самоуправление се изразява в правото и реалната възможност на гражданите и избраните от тях органи да решават самостоятелно всички въпроси от местно значение, които законът е предоставил в тяхна компетентност в сферата на опазването на околната среда и рационалното използване на природните ресурси и чл. 21, ал.1, т.12 според, която „Общински съвет приема стратегии, прогнози, програми и планове за развитие на общината, които отразяват и европейските политики за развитие на местните общности”.

Основната цел за изготвяне на Програмата за опазване на околната среда е да се обърне

сериозно внимание на замърсяването на околната среда в общината и опазването ѝ да се превърне в политика, която да доведе до устойчиво развитие. Основната цел на програмата е да идентифицира и анализира проблемите в областта на околната среда на територията на

общината, да установи причините и да предложи решения и действия за тяхното преодоляване. Едновременно се цели постигане на траен ефект за обществото, за да се елиминира вземането на евентуални „компромисни решения“ в условията на бюджетен дефицит в общината. Други специфични цели на програмата са да формулира и открие приоритетите и да стикова общинските мерки с националните програми и стратегии; да се предвидят основните мерки, чрез които общината следва да изпълнява задълженията си и реализира правомощията си, делегирани и от нормативните актове в областта на околната среда; да аргументира проектите на общината, предложени за финансиране от общински, национални и международни източници на финансиране; да използва оптимално ограничените финансови и човешки ресурси като ги съсредоточи за решаване на приоритетните проблеми; да обедини усилията на общинските органи, държавните институции, населените, НПО и предприятията на територията на общината за преодоляване на предизвикателствата в областта на околната среда.

Целите на програмата се свеждат до следното:

- Акцентиране върху най-важните екологични проблеми на общината;
- Сравняване и привеждане в унисон с националните и европейски приоритети;
- Обвързване на бъдещите проекти на общинска администрация и дейностите в програмата с националните, световни тенденции и стратегии по управление на околната среда;
- Създаване на организация за насочване на силите на общинските и държавни органи, частния и държавен бизнес, граждански сдружения, научни организации и гражданството

към изпълнение на заложените в плана приоритетни мерки или за предотвратяване на нови замърсявания;

- Откриване на източници за финансиране (национални и международни програми, европейски фондове и др.).

Програмата се основава на следните **основни принципи**:

Устойчиво развитие

Устойчивото развитие се дефинира като развитие, което „посреща потребностите на настоящото поколение без да е в ущърб на възможността бъдещите поколения да посрещнат собствените си нужди“. То се постига посредством осъществяването на политики, при които се хармонизират и интегрират икономическото, социалното развитие и опазването на околната среда. Тази концепция предполага устойчив икономически ръст, намаляване на бедността, справедливо разпределение на националното богатство, подобряване на общественото здраве и качеството на живот, като същевременно се намалява замърсяването на околната среда, предотвратяват се бъдещи замърсявания и се съхранява биологичното разнообразие.

Опазване на природните ресурси

Постигането на целите на устойчивото развитие изисква съблюдаването на принципа устойчиво използване на природните ресурси и принципа на заменяемост. Природните ресурси следва да се използват при условия и по начини, при които да се съхраняват екосистемите и присъщото им минерално, биологично и ландшафтно разнообразие. Моделите на потребление на възобновяеми ресурси следва да гарантират тяхното непрекъснато и ефективно обновяване, както и запазване и подобряване на качеството им. Невъзобновяемите ресурси следва да се използват рационално и разумно, включително и като бъдат налагани ограничения върху използването на стратегически и редки природни ресурси и тяхната замяна в потреблението с алтернативни ресурси и синтетични материали.

Принцип на превенцията и предпазливостта

Необходимо е да се даде предимство на предотвратяването на замърсяванията за сметка на отстраняването на екологичните щети, причинени от тях. Дейности, които съгласно принципа на предпазливостта, представляват потенциална заплаха за околната среда и човешкото здраве следва да се избягват.

Всяка една дейност трябва да се планира и осъществява така, че:

- да причинява минимални изменения на околната среда;
- да създава най-малък риск за околната среда и човешкото здраве ;
- да осигурява възможности за рециклиране, повторно използване и/или извличане на вторични суровини и енергия от отпадъците, генерирани от потреблението на продуктите;
- да се предотвратяват и ограничават отрицателните ефекти върху околната среда още при източника на замърсяване;

Принципът на предпазливостта се прилага посредством оценка на въздействието върху околната среда и използване на най-добрите налични технологии. Липсата на сигурни научни данни не следва да бъде възприемана като основание за непредприемане на мерки за предотвратяване на деградацията на околната среда, в случаи на потенциални или съществуващи въздействия върху нея.

Интегриране на политиката по опазване на околната среда в секторните и регионалните политики

Според този принцип е необходимо изискванията за опазване на околната среда да бъдат интегрирани в секторните политики и в тези на национално, регионално и местно равнище.

Субсидиарност на политиките

Този принцип се основава на децентрализиране на процеса на вземане на решения. Необходимо е все повече компетенции и отговорности да бъдат трансферирани в посока от централно към регионално и местно равнище. Органите на регионалното и местното управление са по-близо до проблемите и в някои случаи до правилните решения за справянето с тях.

Замърсителят плаща за причинените вреди

Замърсителят заплаща глоби и такси, ако извършваните от него дейности причиняват или могат да причинят натиск върху околната среда, или ако произвежда, използва или търгува със суровини, полуфабрикати и готови продукти, съдържащи материали, увреждащи околната среда. Замърсителят трябва да поеме екологичните разходи, за предприемане на превантивни мерки, ако в резултат на дейността му е възникнала непосредствена заплаха за екологични щети, както и за оздравителни мерки при настъпване на екологични щети.

Използване на икономически инструменти за опазване и подобряване състоянието на околната среда

Икономическите инструменти, които се използват за целите на екологичната политика е необходимо да включват стимули за въвеждане на съобразени с опазването на околната среда технологии, иновации, дейности и практики, и да предвиждат постепенно премахване на субсидии, които подкрепят дейности, причиняващи вредни въздействия върху околната среда.

Потребителят плаща

Всеки, който ползва природни ресурси и услуги следва да заплаща реалната цена за тях и да покрие разходите за възстановяването им.

Споделена отговорност

Всички страни, които носят отговорност за замърсяване на околната среда трябва да участват в разрешаването на възникналите екологични проблеми.

Достъп до информация за околната среда

Компетентните органи следва да предоставят на обществеността информация за околната среда. Всеки има право на достъп до наличната информация за околна среда, без да е необходимо да доказва конкретен интерес.

Участие на обществеността във вземането на решения и достъп до правосъдие по въпроси на околната среда

На обществеността следва да бъде осигурена възможност да участва в процеса на вземането на решения за околната среда, както и да ѝ бъде осигурен ефективен достъп до правосъдие по въпроси на околната среда.

Основанието за правомощията на органите на местната власт по отношение на процесите на управление на околната среда се съдържа в Закона за местното самоуправление и местната администрация (ЗМСМА), в който е посочено, че местното самоуправление се изразява в правото и реалната възможност на гражданите и избраните от тях органи да решават самостоятелно всички въпроси от местно значение, които законът е предоставил в тяхна компетентност, включително в сферата на опазването на околната среда и рационалното използване на природните ресурси (чл.17).

Специалният Закон за опазване на околната среда вменява на кметовете на общини функцията на компетентен орган по опазване на околната среда (чл.10, ал.1, т.6). Като такива, на тях са възложени редица задължения за управление на компонентите и факторите на околната среда на територията на общината (чл.15, ал.1).

В тази връзка, ПООС на община Георги Дамяново съдържат раздели, които са обособени по компоненти и фактори на околната среда и следват както разпоредбите на специалните закони по околна среда, така и другите национални планове и програми, които се приемат в отделните сектори, като въздух, води, почви, отпадъци, шум.

Програмата за опазване на околната среда на община Георги Дамяново 2021-2027 г. е документ с отворен статут, с възможност за периодично допълване, доразвиване и разширяване на обхвата, в съответствие с настъпилите промени в приоритетите на Община Георги Дамяново, в екологичното законодателство и в стратегическото развитие на държавата, засягащо общината.

НОРМАТИВНА БАЗА

Международно законодателство

- ДИРЕКТИВА 2010/75/ЕС на Европейския парламент и на съвета от 24 ноември 2010 г. относно емисиите от промишлеността /комплексно предотвратяване и контрол на замърсяването/
- ДИРЕКТИВА 2011/65/ЕС на Европейския парламент и на съвета от 8 юни 2011 г. относно ограничението за употребата на определени опасни вещества в електрическото и електронното оборудване
- ДИРЕКТИВА 2012/19/ЕС на Европейския парламент и на съвета от 4 юли 2012 г. относно отпадъци от електрическо и електронно оборудване
- ДИРЕКТИВА 75/324/ЕИО на съвета от 19 март 2013 г. относно сближаване на законодателствата на държавите-членки, свързани с аерозолни
- ДИРЕКТИВА 2001/42/ЕС на Европейския парламент и на съвета от 27 юни 2001 г. относно оценката на оценката на последиците на някои планове и програми върху околната среда
- ДИРЕКТИВА 2011/92/ЕС на Европейския парламент и на съвета от 13 декември 2011 г. относно оценката на въздействие на някои публични и частни проекти върху околната среда
- ДИРЕКТИВА 2006/118/ЕО на Европейския парламент и на съвета от 12 декември 2006 г. за опазване на подземните води от замърсяване и влошаване на състоянието им
- ДИРЕКТИВА 2008/50/ЕО на Европейския парламент и на съвета от 21 май 2008 г. относно качеството на атмосферния въздух и за по-чист въздух за Европа
- ДИРЕКТИВА 2008/98/ЕО на Европейския парламент и на съвета от 19 ноември 2008 г. относно отпадъците и за отмяна на определени директиви

- ДИРЕКТИВА 92/43/ЕИО на съвета от 21 май 1992 г. относно опазване на естествените хабитати местообитания и на дивата флора и фауна;
- ДИРЕКТИВА 98/70/ЕО на Европейския парламент и на съвета от 13 октомври 1998 г. относно качеството на бензиновите и дизеловите горива и за изменение на Директива 93/12/ЕИО на Съвета
- ДИРЕКТИВА на Съвета от 21 май 1991 г. за пречистването на градските отпадъчни води (91/271/ЕИО)
- РЕГЛАМЕНТ 1013/2006 на Европейския парламент и на съвета от 14 юни 2006 г. относно превози на отпадъци;
- РЕГЛАМЕНТ (ЕО) 1005/2009 на Европейския парламент и на съвета от 16 септември 2009 г. относно вещества, които нарушават озоновия слой

Национално законодателство

- Закон за опазване на околната среда, посл. изм., бр. 21 от 12.03.2021 г.
- Закон за управление на отпадъците, в сила от 13.07.2012 г. изм. и доп., бр. 19 от 5.03.2021 г., в сила от 5.03.2021 г.
- Закон за биологичното разнообразие, изм., бр. 98 от 27.11.2018 г., в сила от 27.11.2018 г.
- Закон за горите, в сила от 09.04.2011 г. доп., бр. 21 от 12.03.2021 г.
- Закон за защита на растенията, в сила от 21.07.2020 г.
- Закон за лечебните растения, посл. изм. ДВ. бр. 17 от 26.02.2021 г.
- Закон за защита от шума в околната среда, в сила от 01.01.2006 г, посл. изм. ДВ. в сила от 27.11.2020 г.
- Закон за защитените територии, посл. изм. ДВ. бр. 21 от 12.03.2021 г.
- Закон за ограничаване изменението на климата, в сила от 5.03.2021 г.
- Закон за водите, в сила от 28.01.2000 г. изм. и доп., бр. 17 от 26.02.2021 г.
- Наредба за условията и реда за издаване на комплексни разрешителни
- Наредба за условията и реда за извършване на оценка на въздействието върху околната среда
- Наредба за условията и реда за извършване на екологична оценка на планове и програми
- Наредба № 1 от 10.10.2007 г. за проучване, ползване и опазване на подземните води, в сила от 23.12.2016 г.

- Наредба № 1 от 11.04.2011 г. за мониторинг на водите, в сила от 15.03.2016 г.
- Наредба № 2 от 13.09.2007 г. за опазване на водите от замърсяване с нитрати от земеделски източници, в сила от 11.03.2008 г., изм. ДВ. бр.97 от 9 Декември 2011 г.
- Наредба № 2 от 23.07.2014 г. за класификация на отпадъците, Обн. ДВ. бр. 86 от 6.10.2020 г.
- Наредба № 3 от 01.08.2008 г. за нормите за допустимо съдържание на вредни вещества в почвите, в сила от 12.08.2008 г., Обн. ДВ. бр.71 от 12 Август 2008 г.
- Наредба № 10 от 06.10.2003 г. за норми за допустими емисии(концентрации в отпадъчни газове) на серен диоксид, азотни окиси и общ прах, изпускани в атмосферния въздух от големи горивни инсталации, изм. ДВ. бр.19 от 8 Март 2011 г.
- Наредба № 12 от 15.07.2010 г. за норми за серен диоксид, азотен диоксид, фини прахови частици, олово, бензен, въглероден диоксид и озон в атмосферния въздух, в сила от 8.10.2019 г.
- Наредба за излезлите от употреба моторни превозни средства, в сила от 25.01.2013 г., изм. ДВ. бр. 2 от 8.01.2021 г.
- Наредба за излязлото от употреба електрическо и електронно оборудване, в сила от 01.01.2014 г.
- Наредба за опаковките и отпадъците от опаковки, в сила от 06.11.2012 г., изм. и доп. ДВ. бр. 2 от 8.01.2021 г.
- Наредба за отработените масла и отпадъчните нефтопродукти, в сила от 08.01.2013 г., Обн. ДВ. бр. 2 от 8.01.2021 г.
- Наредба за стандарти за качество на околната среда за приоритетни вещества и някои други замърсители, в сила от 09.11.2010 г., изм. ДВ. в сила от 11.12.2015 г.
- Наредба за управление на строителните отпадъци и влагане на рециклирани строителни материали, в сила от 13.11.2012 г., Обн. ДВ. бр. 98 от 8.12.2017 г.
- Наредба за условията и реда за извършване на екологична оценка на планове и програми, в сила от 01.07.2004 г., изм. и доп. ДВ. бр. 70 от 7.08.2020 г.
- Наредба за условията и реда за извършване на оценка на въздействието върху околната среда, приета с ПМС № 59 от 07.03.2003 г., в сила от 23.08.2019 г.

1. АНАЛИЗ НА СРЕДАТА

1.1. ПРИРОДО – ГЕОГРАФСКА И ТЕРИТОРИАЛНО – АДМИНИСТРАТИВНА ХАРАКТЕРИСТИКА

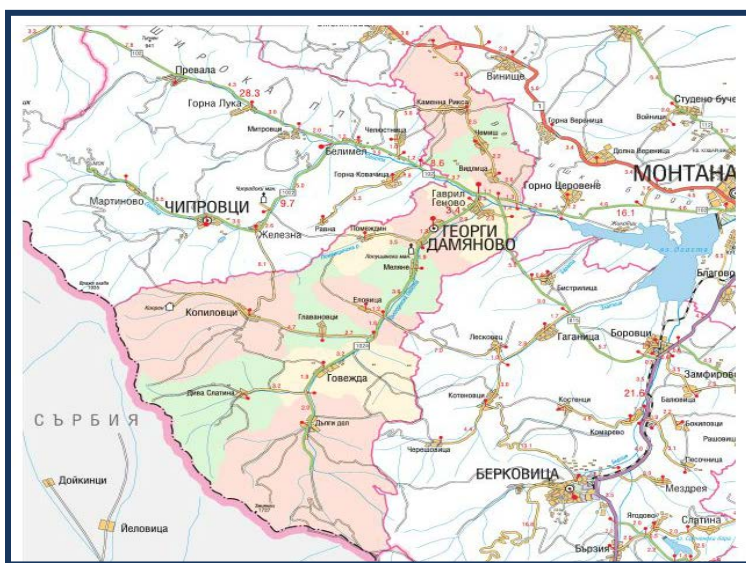
1.1.1. Географско положение

Община Георги Дамяново се намира в югозападната част на област Монтана в северозападна България на границата с Република Сърбия. По-голяма част от територията и се намира в силно пресечен планински терени със средна надморска височина около 600 м.

Вътрешните и граници са с общините Чипровци, Берковица и Монтана. Община Георги Дамяново се простира от връх Копрен в Западна Стара планина до Широка планина (Предбалкана) на север, заграждащи долината на р. Огоста.

Общината е разположена върху територия от 298 км², която представлява 8,20% от територията на областта и обхваща общинския център – с. Георги Дамяново и 12 други села.

От гледна точка на стратегическото местоположение, като важно предимство на област Монтана, в чийто обхват попада и територията на община Георги Дамяново е фактът, че през територията и преминават два от европейските транспортни коридори – коридор №4 (път E79) Видин – Монтана – Враца – София – Кулата и коридор №7 (река Дунав).

Фиг. 1 Географско положение на Община Георги Дамяново

1.1.2. Съседни общини

Общината е разположена в югозападната част на област Монтана. Село Георги Дамяново е административен център на общината, която към 30.12.2020 г. по данни от НСИ е с население 2208 души.

На северозапад общината граничи с община Чипровци, на югозапад с Република Сърбия, на югоизток с община Берковица и на североизток с община Монтана.

В административните граници на общината попадат: административния център с. Георги Дамяново, с. Видлица, с. Гаврил Геново, с. Главановци, с. Говежда, с. Дива Слатина, с. Дълги Дел, с. Еловица, с. Каменна Рикса, с. Копиловци, с. Меляне, с. Помеждин, с. Чемиш.

1.1.3. Инженерно-геоложки условия. Релеф

Геоложкия строеж на община Георги Дамяново е много разнообразен. На територията на общината се разкриват различни по възраст скали – метаморфни, седименти и интрузиви.

Най-старите са метаморфните скали, като в тях участват филити, алевролити, пясъчници, мрамори, кварцити, туфи, аргилити. Метаморфозата на много места е стигнала до там, че тези скали са превърнати в кристални шисти.

Пространствените ресурси на общината са съчетани от речно – долинен, планински и високопланински релеф. Високопланинският релеф е характерен за южната част на територията и включва части от билото на северните склонове на Бековския дял на главната старопланинска верига, по които е прекарана граница със Сърбия. По-голямата част от територията на общината се намира в силно пресечен планински терен със средна надморска височина около 600 м.н.в. Той е представен от земи между 400 и 1000 м. н.в., представляващи напречни на главното било ридове на Берковския дял, а така също и от южните склонове на Веренишкото бърдо от планините на Предбалкана. В пространството между напречните ридове на Берковския дял от север и Веренишкото бърдо от юг, се простира долината на река Огоста. В обхвата на общината е включена само една малка част от тази долина. Заедно с долиното разширение на река Дългоделска при вливането ѝ в река Огоста, тези територии са най-ниски /250 м.н.в./ и най-ценни в стопанско отношение. Именно в този район са концентрирани по-голямата част от обработваемите земи, инженерните съоръжения, населението и стопанските функции на територията на общината.

Друга по възраст формация е изградена от конгломерати, грубозърнести пясъчници и алевролити. По-млади определени като карбонски са диоритните интрузии, които имат ограничено участие. Характерна геоложка формация изградена от червени конгломерати, брекчоконгломерати, пясъчници, алевролити, аргелити, се разкриват в западните части на района. Между водосливите на реките Дългоделска Огоста и Копиловска река и околностите на с. Георги Дамяново се разкриват доломити и варовици. Най-млади, кватернерн, са отложенията по поречията и долините на минаващите през територията реки. Тези отложения са от валуни и чакъли с глинесто-песъчлива спойка.

1.1.4. Климат

Климатичните условия на общината се обуславят до голяма степен от разнообразната и сложна морфология на релефа. Поради голямата разлика в надморската височина /от 200 м. при р. Огоста до 1924 м. при връх Копрен/ на територията на общината се наблюдават умерено-континентален и планински климат със средногодишна температура 11.4 °C.

Планинският климат обхваща земите с надморска височина около и над 1000 м., преобладаващата част, от които са разположени в южната част на селищната система. В тази част от територията се отличава със следните особености: по – ниски температури, голяма облачност и валежи, продължителна и устойчива снежна покривка през зимния

сезон, ниско атмосферно налягане, висока относителна влажност и силни ветрове. В условия на планинския климат пролетта е по-хладна.

✓ **Характеристика на умерено-континентална климатична област**

За умерено-континенталната климатична област е характерно средните годишни температури да са между 10-11 °С. Зимата е студена, а лятото горещо. Годишните температурни амплитуди варират в границите от 24 до 26 °С. В тази климатична област през студеното полугодие и поради негативните релефни форми инверсиите са често срещано явление. Валежите в тази област са неравномерно разпределени. Сняг вали предимно през декември, януари и февруари. Ветровете в тази област са силно повлияни от атмосферната циркулация и особеностите на релефа. В по-голямата част от годината преобладават западните и северозападните ветрове свързани с преноса на атлантически влажни въздушни маси.

✓ **Характеристика на планинска климатична област**

Температурите в тази климатична област са най-ниските за цялата страна. Средните годишни температури са от -3 до +6 °С. Средните януарски температури са в интервала от -4 до -10 °С. Максималните най-високи температури са вместо през юли, през август. Те са в порядъка от 12-17 °С и са значително по-ниски от другите климатични области в България. Характерна особеност за планинската климатична област са значително по-високите стойности на валежите и големия относителен дял на твърдите валежи, предимно от сняг и образуването на дебела снежна покривка, която се задържа продължително време.

1.1.5. Температура на въздуха

Средната годишна температура на въздуха за района на общината е около 10,8 °С, средно януарската е 2.0 °С, а средно юлската е 22.5 °С . Климатът тук се отличава със сравнително студена зима и горещо лято. През последните няколко години температурите от порядъка на 35-40 °С са често срещащо се явление. През зимата доста често се наблюдават приземни термични инверсии, свързани с ниски минимални температури и мъгливо време, а през лятото значителни засушавания.

Таблица 2. Средномесечна и средногодишна температура на въздуха

I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XI I	Год.
-2.2	0.7	4.0	11.0	15.0	20.0	21.0	21.0	17.0	11.0	6.0	0.0	10.8

1.1.6. Ветрови процеси

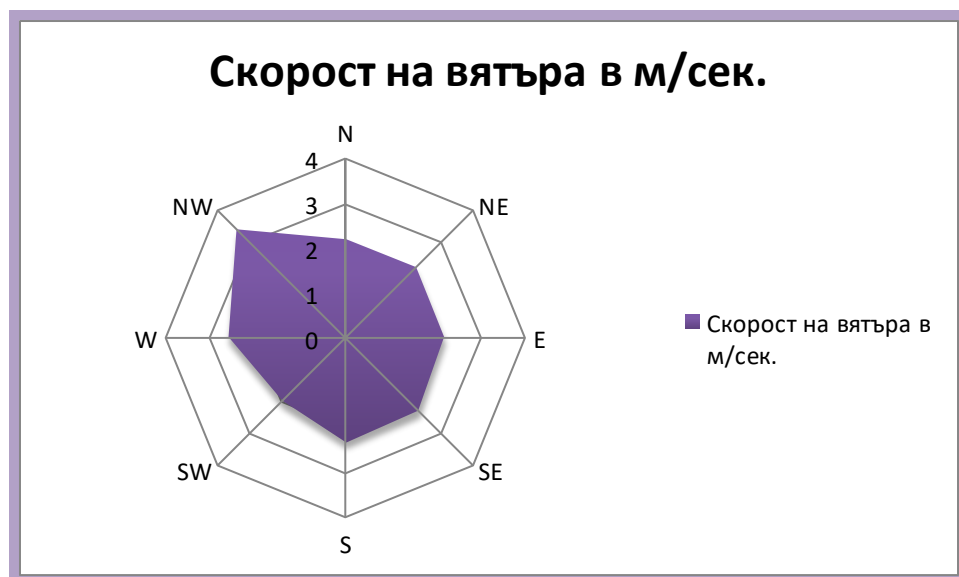
Ветровете практически представляват неизчерпаем екологично чист източник на енергия. Като климатичен ресурс имат значение при постоянство в посоката, по-голяма продължителност и скорост. В България ветровете не са постоянни, нямат постоянна посока и скорост и са твърде променливи. В около 50% от случаите в България има безветрие.

Вятъра е от особено значение за естественото пречистване на въздуха и разсейването на локалните приземни концентрации. От основните му характеристики – посока и скорост, зависят посоките и разстоянията до които достигат със съответната концентрация прахови и газови замърсители. От тази гледна точка от съществено значение е броят на дните с малка скорост на вятъра, когато приземната концентрация на вредните вещества достига максимални стойности.

В следващите таблици са представени данните за Розата на вятъра по съответните скорости по посока от хидрометеорологична станция Монтана.

Таблица 3. Средна скорост на вятъра по месеци и посока от метеорологична станция Монтана.

Посоки	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII	год
N	2.0	2.0	2.2	2.4	2.3	2.2	2.6	2.6	2.3	2.0	2.1	2.0	2.2
NE	1.8	2.1	2.5	2.1	2.1	2.1	2.3	2.2	2.7	2.1	2.0	2.0	2.2
E	2.7	1.7	2.6	2.4	2.5	1.8	2.3	2.6	1.6	2.9	1.2	2.4	2.2
SE	1.1	3.6	3.1	2.4	1.9	2.2	3.6	1.7	1.9	2.4	1.4	2.4	2.3
S	2.3	4.3	2.6	2.8	1.7	1.8	2.2	1.5	1.7	2.5	2.6	1.6	2.3
SW	2.7	2.6	2.5	2.3	1.9	1.6	1.9	1.6	1.3	1.5	2.1	2.7	2.0
W	2.6	3.4	2.5	3.1	2.7	2.0	2.4	3.1	2.1	2.7	2.9	2.2	2.6
NW	3.7	3.2	3.6	4.0	3.3	3.5	3.6	3.2	3.1	3.0	3.1	3.5	3.4

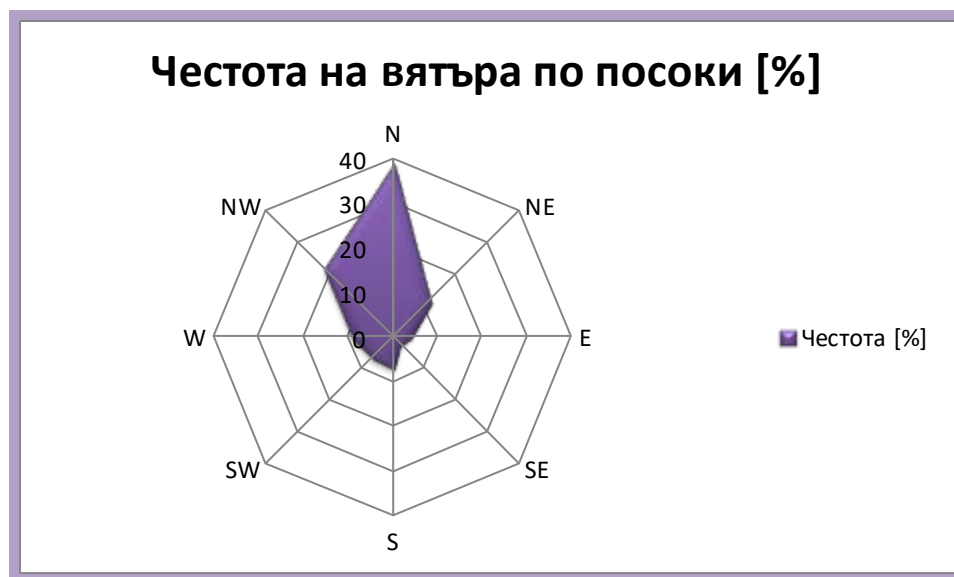

Фиг. 2 Графично представяне на скоростта на вятъра по посоки за района на общината.

Вятър в района на област Монтата е с предобладаваща посока предимно от север и северозапад и със скорости съответно от 2.2 до 2.4 м/сек. “Тихото” време в района е със сравнително нисък процент в сравнение с останалите области в страната (31.8%).

Таблица 4. Честота на вятъра по посока и тихо време в % по данни от метеорологична станция Монтана.

Посоки	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII	Год
N	48.5	45.1	43.8	37.6	38.7	34.0	34.0	37.6	37.8	40.3	49.3	23.4	39.2
NE	11.9	10.2	12.9	15.1	10.4	10.2	8.6	8.5	9.2	16.7	10.1	14.7	11.5
E	1.9	4.0	3.9	5.5	3.4	2.4	1.9	3.0	4.0	2.6	2.4	4.2	3.3
SE	2.8	1.0	1.3	2.3	2.2	1.7	2.0	2.7	1.5	1.6	1.1	1.6	1.8
S	3.1	4.3	4.9	7.0	7.4	6.7	11.2	8.8	6.5	3.5	6.6	11.6	6.8
SW	4.7	5.2	5.1	5.9	8.4	9.1	10.5	6.4	6.3	5.4	3.6	7.7	6.5
W	10.7	11.6	5.8	9.1	10.4	14.6	9.2	8.3	7.6	5.4	8.0	8.1	9.1
NW	16.4	18.6	22.3	17.5	19.1	21.2	22.6	24.7	27.3	24.4	18.9	28.7	21.8
Тихо	33.0	29.5	25.4	26.9	22.9	26.9	32.3	30.3	34.6	39.0	38.1	23.4	31.8

Фиг. 3 Графично представяне за честота на вятъра по посоки за района на общината

1.1.7. Валежи

Районът на област Монтана и респективно районът на община Георги Дамяново се характеризира със сравнително високо количество валежи, които падат в порядъка от 690-700 мм/год.

Най-често валежите зависят от особеностите на атмосферната циркулация, надморската височина, формите на релефа и близостта до Предбалкана.

Таблица 5. Средномесечна, сезонна и годишна сума на валежи [в мм]

зима	пролет	лято	есен	Ср.годишно
143	211	195	164	700

Средногодишно количеството на снеговалежите е приблизително 15.2 л/м^2 . Снежна покривка се образува почти всяка година.

1.1.8. Слънчева радиация и слънчево греење

Слънчевата радиация е основен климатообразуващ фактор и главен източник на топлинна енергия. Замърсяването на атмосферата се отразява върху загубите на биологично активната част на слънчевата радиация. Газовете от двигателите с вътрешно горене и от промишлените и битовите обекти интензивно поглъщат ултравиолетовата радиация. От друга страна токсичността на тези газове под действието на същата радиация нараства десетки пъти. Сумарната слънчева радиация е в пряка зависимост от височината на слънцето над хоризонта и от прозрачността на атмосферата, която се характеризира

главно чрез облачността. Сумарната слънчева радиация има характерен дневен и годишен ход с максимум по обяд и лятото в случаите на напълно ясно небе.

Територията на общината се характеризира със сравнително висока продължителност на слънчевото греење. Самата продължителност е различна през различните сезони и зависи от режима на облачността и продължителността на деня. За България продължителността на слънчевото греење е различно и варира в границите между 1800 и 2500 часа годишно. Средната продължителност на слънчевото греење за района на община Георги Дамяново е около 2100 часа.

Облачността, която пряко оказва влияние върху слънчевата радиация има максимум през зимния период от годината, която намалява приблизително около 70% от притока на топлина към земната повърхност. Степента на покритост на небето с облаци се оценява по десетобалната система, съответно с бал 0 – чисто и ясно небе, с бал 10 – покрито с облаци небе.

1.1.9. Мъгли

Мъглите представляват кондензирана водна пара във вид на микроскопични капки в приземния въздушен слой, и се обуславя когато видимостта е под 1 км. Кондензацията на наличните водни пари във въздуха в следствие на понижената температура за дадена относителна влажност предизвиква повишаване на концентрацията на различните замърсители във въздуха, които се явяват център на кондензация на водните пари.

Районът на общината се характеризира с ниска честота на мъгливо време - около 16 дни годишно. Максимумът на дните с мъгли се пада през зимата (средно около 15 дни от ноември до март), като през летните месеци на мъгливото време се падат почти 0 дни.

1.1.10. Полезни изкопаеми

Като цяло територията на областта не е богата на минерални суровинни източници. Разкрити при геоложки проучвания в миналото находщата на полезни изкопаеми днес до голяма степен са загубили своето стопанско значение. Някой от находищата, които все още се експлоатират са с регионално и местно значение. Те играят роля основно на суровини за строителната индустрия. Това са кариери за добив на варовик, индустриални минерални суровини, гранит, диабаз. За територията на област Монтана функционират кариери за открит добив на строителни материали – варовик, пясък, глина.

В община Георги Дамяново са разположени две находища – кариера за добив на подземни природни богатства, които са били експлоатирани в миналото - с. Помеждин за варовик и кариера за добив на мрамор в с. Главановци. Към момента кариерите не се разработват.

1.1.11. Кметства и населени места

В състава на общината освен административния център – с. Георги Дамяново се включват още 12 села, а именно: с. Видлица, с. Гаврил Геново, с. Главановци, с. Говежда,

с. Дива Слатина, с. Дълги Дел, с. Еловица, с. Каменна Рикса, с. Копиловци, с. Меляне, с. Помеждин, с. Чемиш.

Съгласно данните от Националния статистически институт /НСИ/ към 31.12.2020 г. населението на общината е 2208 души. За периода 2015-2020 населението в общината е намаляло с 237 души, което е представено в следващата таблица.

	2015	2020
Всичко	2 445	2208
Мъже	1 232	1151
Жени	1 213	1057

Източник: НСИ

По отношение на половата структура населението в е сравнително балансирано, като мъжете в Община Георги Дамяново са с 94 души повече от жените.

1.2. АНАЛИЗ НА КОМПОНЕНТИТЕ НА ОКОЛНАТА СРЕДА

1.2.1. Атмосферен въздух

Атмосферния въздух представлява смес от различни газове, сред които основно преобладават: азот (75,51%), кислород (23,01%), аргон (1, 29%) и въглероден диоксид (0,04%). Останалите съставки като водород, неон, хелий и др. са в незначителни количества. Въздуха е елемент на околната среда, които оказва пряко и косвено въздействие върху здравословното състояние на човека.

Опазването качеството на атмосферния въздух представлява огромен проблем, които ще се очаква да доминира в политиката на ЕС и през следващите години. Това ще изисква задълбочени промени в политиката на ЕС, националните и местните политики, като разнообразие на мерки, действия и практики в различни области.

Рамковата Директива 2008/50/ЕО за управление на качеството на въздуха в градовете е ключов елемент от стратегията на ЕС за подобряване качеството на въздуха като цяло. Това налага стриктни изисквания относно извършвания мониторинг за вида и броя на контролираните замърсители, с оглед изготвяне на планове за действие за подобряване качеството в средносрочен и дългосрочен аспект. От друга страна информиране на обществеността е основното изискване на Директивата.

Качеството на въздуха е последица от комбинирането на много и разнообразни фактори. Метеорологичните характеристики също въздействат пряко върху разпространението на замърсителите в атмосферата.

Нивото на замърсяване на въздуха се определя както от количеството от емисии, генерирани от различни източници, така и от характера на разсейването им в атмосферата.

Във връзка с ограничаване на антропогенното натоварване върху качеството на въздуха са създадени различни нормативни актове, имащи за цел защита здравето на човека и състоянието на околната среда от отрицателни последствия. С тези закони и норми се ограничават:

- **Емисии** – въз основа на видовете източници са определени пределно допустими концентрации на вредните вещества в т.ч. димни газове, които могат да бъдат изпускани в атмосферния въздух - норми за допустими емисии (НДЕ);
- **Имисии** – определят се допустимите концентрации на вредни вещества, чието наличие в атмосферния въздух не е свързано със здравен риск за населението - Пределно допустими концентрации (ПДК);

Нормативните документи в българското законодателство, които определят нормите на ПДК за отделните замърсители и съответните им допустими отклонения са:

- Наредба №14/1997 г. за нормите за пределно допустими концентрации на вредни вещества в атмосферния въздух на населени места;
- Наредба №11/2007 г. за нормите на арсен, кадмий, никел и полициклични ароматни въглеводороди
- Наредба №12/2010г. за нормите на серен диоксид, азотен диоксид, фини прахови частици, , въглероден оксид и озон в атмосферния въздух.
- Наредба №1/2004г. за нормите на бензен и въглероден диоксид в атмосферния въздух.

Пределно допустимите концентрации на вредни вещества в атмосферния въздух са:

- ✓ Максимално еднократна - допустимата краткосрочна концентрация в продължение на 30 или 60 минути експозиция;
- ✓ Средноденонощна – допустимата концентрация в продължение на 24 часа експозиция. Получава се като средноаритметична стойност от единичните измервания в продължение на 24 часа;
- ✓ Средногодишна - допустима концентрация в продължение на едногодишна експозиция. Получава се като средноаритметична стойност от средноденоношните концентрации регистрирани за една година.
- ✓ Алармен праг – е всяко ниво, чието превишаване е свързано с риск за човешкото здраве, включително при кратковременна експозиция при превишаването на което се предприемат съответни мерки за информиране и предупреждаване на населението в съответните райони.

1.2.2. Характеристика на атмосферните замърсители

- ✓ Фини прахови частици – ФПЧ 10

Фините прахови частици са фракция на общия суспендиран прах. Вредния здравен ефект се определя от възможността за задържане на повърхността им на физични, химични и биологични фактори, които от своя страна могат да предизвикат генетични изменения на

клетките. Основните източници на прах, са битовото отопление, транспорта, енергетиката и промишлеността.

Влияние върху човешкото здраве

Прахът постъпва в човешкия организъм, чрез дихателната система, като по-едрият прахови частици се задържат в горните дихателни пътища, докато по-фините частици достигат до по-ниски отдели на дихателната система, водейки до увреждане на тъканите в белия дроб. Особено чувствителни към високи концентрации на ФПЧ са децата, хора с хронични белодробни заболявания и такива в напреднала възраст.

Вредния ефект от замърсяването с прах се изразява и при синергичното действие между фините прахови частици и серните оксиди в атмосферния въздух. Комплексното действие на тези замърсители се изразява с появата на дразнещо действие върху дихателните органи и откритите лигавици. Продължителната експозиция на серен диоксид и прах се проявява с повишаване на неспецифичните белодробни заболявания, предимно респираторни инфекции на горните дихателни пътища и бронхити - при значително по-ниски концентрации от (30 - 150 $\mu\text{g}/\text{m}^3$), което е особено силно проявено при деца. Най-уязвими на комбинираното въздействие на праха и серния диоксид са хронично болните от бронхиална астма и от сърдечно - съдови заболявания.

Съгласно българското законодателство, нормите за допустими емисии на ФПЧ₁₀ са както следва:

- Средноденонощна норма /СДН/ за опазване на човешкото здраве – 50 mg/m^3 и не трябва да бъде превишавана повече от 35 пъти в рамките на една календарна година;
- Допустими отклонения – 50% от СДН;
- Средногодишна норма /СГН/ за опазване на човешкото здраве – 40 mg/m^3 – допустимо отклонение – 20% от СГН;
- ✓ Серен диоксид (SO_2)

Серния диоксид спада към групата на серните оксиди, които се формират при изгаряне на горива с високо сярно съдържание. В природата се образува от вулканичните процеси и геотермалните източници. Източниците свързани с неговото образуване са черна и цветна металургия, химическа промишленост, производство на сярна киселина и минерални торове, топлоелектрически централи, които използват сяросъдържащи горива.

SO_2 има способността да се пренася на големи разстояния във въздуха и да променя качеството на въздуха на места, силно отдалечени от източника.

За промишлени цели SO_2 се получава при изгаряне на елементарна сяра или при изгаряне на H_2S , съдържащ се в природния газ или при кислородно пържене на метални сулфиди или техните сплави с метални оксиди.

Влияние върху човешкото здраве

Серният диоксид постъпва в организма чрез респираторната система. При високи концентрации абсорбцията му достига до 90 % в горните дихателни пътища и по-малко в по-ниските отдели на дихателната система. При кратковременна експозиция на серен диоксид се засяга преди всичко дихателната система. Отбелязва се голямо разнообразие на индивидуална чувствителност на населението към серен диоксид, но особено чувствителни са лица болни от бронхиална астма.

Действието на серния диоксид върху дихателната система като правило се съчетава с влиянието на праха. Чувствителни групи от населението към експозиция на серен диоксид са децата, възрастните, хората с астма, със сърдечно-съдови заболявания или хронични белодробни заболявания. Здравните ефекти на серния диоксид се проявяват с нарушение на дишането, белодробни заболявания, нарушение на имунната защита на белия дроб, агравация на съществуващи белодробни и сърдечно-съдови заболявания.

Съгласно българското законодателство нормите на ПДК за серен диоксид са както следва:

- Средночасова норма /СЧН/ за опазване на човешкото здраве – 350 mg/m³;
- Допустимо отклонение – 43% от СЧН;
- Средноденонощна норма за опазване на човешкото здраве – 125 mg/m³;
- Алармен праг – 500 mg/m³;

✓ Азотен диоксид (NO₂)

Азотния диоксид се образува при горивните процеси. Основните източници са моторните превозни средства (МПС), топлеелектрически централи, някои промишлени предприятия, тютюнопушенето.

Под въздействието на интензивната слънчева светлина и в присъствието на летливи органични съединения в атмосферния въздух, азотния диоксид взаимодейства химически, в резултат, на което се образува вторичният замърсител – озон. Химичните реакции, водещи до образуване на тропосферния озон са серия от сложни цикли, в които ЛОС и СО се окисляват до СО₂, а когато NO₂ реагира с водните пари на облаците се образуват киселинните дъждове.

Влияние върху човешкото здраве

Азотния диоксид навлиза в човешкия организъм чрез дишането. По-голямата част от азотния диоксид се абсорбира в организма, а значителна част от него може да се задържи дълго време в белия дроб. Продължително въздействие на концентрациите на ПДК може да причини структурни промени в белия дроб. Вредното въздействие на този замърсител се отразява предимно върху дихателните функции. Неблагоприятно се повлияват хронично болните с респираторни инфекции, а особено чувствителни към повишаването нивото на азотния диоксид са болните от астма.

Съгласно българското законодателство нормите на ПДК за азотен диоксид е както следва:

- Средночасова норма /СЧН/ за опазване на човешкото здраве – 200 mg/m³ и да не бъде превишавана повече от 18 пъти за една календарна година;
- Средногодишна норма за опазване на човешкото здраве – 40 mg/m³;
- Алармен праг – 400 mg/m³

✓ Въглероден оксид (CO)

Въглеродния оксид е газ без цвят и мирис, малко по-лек е от въздуха, горящ газ и силно токсичен. СО гори със син пламък, при което отделя голямо количество топлина. При нагриване се проявяват неговите редукиционни свойства, поради което той играе важна роля в металургията. Образува се при изгарянето на различни видове горива при недостиг на кислород. Може да се получи и в лабораторни условия, чрез дехидратиране на мравчена киселина (CH₂O₂) напр. със сярна киселина (H₂SO₄). Друг метод е чрез нагриване на смес на цинк на прах и калциев карбонат, които отделя калциев оксид, цинков оксид и въглероден оксид:

СО представлява един от най-широко разпространени атмосферни замърсители. Най-голям източник на замърсяване с СО е автомобилния транспорт – над 65% от общото емитирано количество за страната.

Влияние върху човешкото здраве

Въглеродният оксид прониква в организма при вдишване. В кръвта се свързва с хемоглобина и образува карбоксиемоглобин, чиято връзка е 250 пъти по-стабилна отколкото на оксиемоглобина. Вредното му въздействие произтича от нарушаване преноса на кислород до тъканите. Образуването на карбоксиемоглобин определя здравните ефекти на въглеродния оксид. Образуваният карбоксиемоглобин води до хипоксия в тъканите и смущения в чувствителните на кислородния дефицит органи: сърце, мозък, кръвоносни съдове и формени елементи. При ниски концентрации на карбоксиемоглобин (под 10 %) се засилват симптомите при болни от стенокардия или се извяват невроповеденчески ефекти. Като безопасно ниво се определя 2,5 - 3,0 % карбоксиемоглобин, което е еквивалентно на 30-минутна експозиция на 60 mg/m³ или при 8-часова експозиция на 10 µg/m³. Това ниво се препоръчва за опазване здравето на населението. Болни от сърдечно-съдови заболявания са чувствителни към високи концентрации.

Съгласно българското законодателство нормите на ПДК за въглероден оксид са както следва:

- Максимална осемчасова средна стойност в рамките на денонощието – 10 mg/m³;
- Допустимо отклонение – 60% от нормата;

✓ Въглероден диоксид (CO₂)

Въглеродния диоксид е газ, който поначало съществува в атмосферата. Според доклади на IPCC от 1750 до 2001 се е стигнало до повишаване на концентрацията на CO_2 в атмосферата с 31%. Около 75% от антропогенните CO_2 – емисии в атмосферата през последните 20 години са в следствие на изгарянето на твърди горива. Съдържанието на CO_2 във въздуха варира между 0,03% (300 ppm) и 0,06% (600 ppm), в зависимост от района, а в излишния въздух е приблизително около 4,5%.

Основния източник на емисии на CO_2 са: транспорта, ТЕЦ, някои видове производства, при които се поддържа процеса на горене и др.

Влияние върху човешкото здраве

Когато CO_2 се вдиша във високи концентрации (повече от 5 % обемни) води до опасност за здравето на хората и животните. Максималното допустимо безопасно ниво за възрастни за 8-часов работен ден е 0,5% (5000 ppm), а за деца и възрастни с белодробни заболявания е значително по-ниско.

В селищата с интензивно движение на автомобили и на други места, където се изгарят горива, въздухът съдържа големи количества въглероден диоксид и други газове, представлявайки заплаха за здравето на хората. Въглеродния диоксид е разтворим във вода, при което той спонтанно се преобразува във въглеродна киселина (H_2CO_3) и обратното CO_2 .

✓ Озон

Озонът е силно реактивен безцветен газ, който има три атома кислород в молекулата си. Получава се при трансформации между някои органични съединения и азотни оксиди в присъствието на слънчевата радиация.

Основните източници на такива окиси са отпадните газове от транспорта (въздушен, железопътен, автомобилен) и от индустрията предимно предприятията от енергийния сектор, вкл. бензиностанциите.

Влияние върху човешкото здраве

Озонът прониква и оказва токсичното си въздействие чрез дихателната система. Здравните ефекти се състоят във възпаление на респираторните органи, намаление на функционалността на белия дроб, съпроводени с ускорено дишане, засяга имунната система и намалява устойчивостта към респираторни заболявания. Най-често на рисковото влияние на озона са изложени тези, които работят на открито и имат астматични заболявания. Препоръчва се при съдържание на озон над ПДК хората с повишена чувствителност да избягват продължително пребиваване на открито. Токсичността на озона е зависима от нивото на експозицията. Краткосрочните остри ефекти започват с дразнене на очите при около $200 \mu\text{g}/\text{m}^3$ озон, а при по-високи концентрации засягат белия дроб. Епидемиологични проучвания установяват белодробни увреждания при експозиция на деца при концентрация $220 \mu\text{g}/\text{m}^3$. Промени в белодробната функция се наблюдават също и при астматици при експозиция на $160 - 340 \mu\text{g}/\text{m}^3$.

Праг за информиране на населението (ПИН) е $180 \mu\text{g}/\text{m}^3$, за период на осредняване – 1 час.

Праг за предупреждаване на населението (ППН) е $240 \mu\text{g}/\text{m}^3$ за период на осредняване – 1 час.

✓ Сероводород

Сероводородът е широкоспектърен токсичен газ. Той е безцветен газ с неприятна миризма. В природата големи количества се получават при процесите на биологично разлагане.

По-голямата част от атмосферния сероводород е в естествен геотермален произход. За замърсяването на въздуха роля има и антропогенния характер. Основен източник е промишлеността – коксови пещи, производство на целулоза, изкуствени влакна, очистка за природен газ и нефтопродукти.

Влияние върху човешкото здраве

Контактът на човека с този газ се осъществява чрез дихателната система. Абсорбира се в организма през белите дробове.

Установено е, че концентрациите на сероводорода, които предизвикват обонятелен дискомфорт са много по-ниски от тези, които представляват здравен риск. За обонятелен праг се приемат концентрации на сероводород между $0,2\text{--}2,0 \text{ g}/\text{m}^3$, но при концентрации над $7 \text{ g}/\text{m}^3$ са на лице по-сериозни оплаквания. Най-ниското ниво на краткотрайна експозиция, при която се проявява неблагоприятен ефект върху организма е $15\text{--}30 \text{ mg}/\text{m}^3$. При много високи концентрации сероводородът може да увреди белия дроб ($400 \text{ mg}/\text{m}^3$).

Съгласно българското законодателство нормите на ПДК за сероводород са както следва:

- Максималноеднократна ПДК (60 минутна експозиция) – $0,005 \text{ mg}/\text{m}^3$.
- Средноденонощна ПДК (за 24 часа експозиция) – $0,003 \text{ mg}/\text{m}^3$

**1.2.3. Състояние на атмосферния въздух и източници на емисии на територията
Община Георги Дамяново**

Районите за оценка и управление на качеството на атмосферния въздух в област Монтана са определени от МОСВ в съответствие с Наредба № 7 и Наредба №12 към Закона за чистотата на атмосферния въздух. Община Георги Дамяново попада в IV-ти район заедно с общините Берковица, Вършец, Чипровци и Чупрене. Това е район, в който нивата на един или няколко замърсителя са между съответните долни и горни оценъчни прагове. Община Георги Дамяново не разполага със стационарни пунктове за контрол качеството на атмосферния въздух. Най-близко разположения пункт се намира в град Монтана и е градски – фонов. Пунктът се обслужва от регионална лаборатория – Монтана и работи с ръчно пробонабиране в светлата част от денонощието, след което въздушните проби се обработват и анализират чрез спектрофотометричен анализ. Контролираните замърсители са серен диоксид (SO_2), азотен диоксид (NO_2), ПАВ, ФПЧ₁₀ и никел (Ni).

В заключение може да се обобщи, че качеството на атмосферния въздух в общината отговаря на санитарно-хигиенните норми за КАВ, поради факта че се намира на достатъчна отдалеченост от големите индустриални центрове, както и наличието на гори заемащи голяма част от територията ѝ, обуславяйки чист атмосферен въздух без замърсители.

Изводи и препоръки

→ В община Георги Дамяново няма производствени предприятия, които да представляват потенциален източник на замърсяване на въздуха.

→ Основният източник на замърсяване представляват отоплителните инсталации в бита, използващи гориво с високо сярно и пепелно съдържание през есенно-зимния сезон;

1.2.2. Водни ресурси

Качеството на водите представлява най-значителния индикатор за въздействието на човешката дейност върху естествената водна среда.

Хидроложката мрежа на общината е представена от басейна на река Дългоделска Огоста и част от басейна на река Огоста. Определящо значение има река Дългоделска Огоста с нейните притоци Слатинска река, река Копиловска Огоста, Лопушанска река и други по-малки реки и потоци.

Речната мрежа е много добре развита. Главните водосбори се явяват реките Делена вода, Слатинска, Копиловска, Трещена и Конярска, които са с постоянен воден отток (дъждовно, снежно и подземно). Типични за района са скалните формации, в които се преразпределят част от повърхностно течащите води.

р. Огоста – За началото на р. Огоста е приета Чипровска река с извори под връх. Вража глава в Чипровската планина на около 1 760 м.н.в.

Площта на водосборния басейн на р. Огоста е 3 157,1 км². Максимумът на средния годишен отток на реката е през пролетта, което се дължи на топенето на снежната покривка и пролетните дъждове, а минимумът през месец август. Реката е категоризирана с различни категории, като от изворите на всички притоците до първите населени места е I-ва категория, II –ра категория до гр. Монтана и III –та след град Монтана, след вливането и в р. Ботуня. В поречието на реката са изградени два от комплексните и значими язовира в региона – Хидровъзел „Среченска бара“, общ. Берковица и Хидровъзел „Огоста“ – втория по големина в Р. България след язовир „Искър“, в землището на гр. Монтана.

Дългоделска Огоста - извира на северозапад от връх Камара в Берковска планина на 1 790 м.н.в. До село Говежда тече на север в дълбока и залесена долина. След това завива на североизток, приема от ляво най-големия си приток Копиловска река (Копиловска Огоста), а след село Меляне долината ѝ се разширява. Приема от ляво притока си Помеждинска река и се влива от дясно в река Огоста на 211 м.н.в. при село Гаврил Геново.

Площта на водосборния басейн на реката е 249 км², което представлява 7,9% от водосборния басейн на река Огоста. Средния многогодишен отток при село Говежда е 2,00 м³/сек, като максимумът е през април, а минимумът през август. Водите на реката се използват основно за напояване и водоснабдяване на селата Дълги Дел, Говежда, Меляне, Георги Дамяново и Гаврил Геново.

На територията на общината има изграден микроязовир „Черновия“, който е даден под наем и е с площ 75 дка и обем 457 000 м³.

1.2.2.1. Състояние на повърхностните води

На територията на областта контролът на състоянието на реките се извършва по утвърден график, като повърхностните води на територията на община Георги Дамяново, се управляват от Басейнова дирекция - Дунавския район с център Плевен.

Мониторингът на повърхностните води е част от националната система за мониторинг на околната среда (НСМОС) и обхваща програми за контролен и оперативен мониторинг. Целта на мониторинговите програми за контролен мониторинг е да осигури необходимата информация за оценката на състоянието на водите в рамките на речния басейн или подбасейн.

Мрежите за контролен и оперативен мониторинг на повърхностни води и измерените показатели в тях са регламентирани със Заповед на Министъра на околната среда и водите. Показателите, които се наблюдават по Заповедта са разделени в три основни групи – основни физико-химични приоритетни вещества и специфични замърсители като честотата на монитора им е от 4 до 12 пъти в годината.

- Основни физико-химични показатели – температура, рН, неразтворени вещества, електропроводимост, биогенни елементи (NH₄ – N, NO₃ – N, PO₄), разтворен кислород, наситеност с кислород, перманентна окисляемост, БПК, ХПК, желязо, манган, сулфати, хлориди и други.
- Приоритетни вещества – са силно токсични, устойчиви и лесно биоакумулиращи се вещества.
- Специфични замърсители – органични вещества, тежки метали и металоиди, цианиди, феноли и др.

На територията на областта контролът на състоянието на реките се извършва по утвърден график. По основното поречие на река Огоста са разположени следните пет основни пункта:

- р. Огоста – гр. Оряхово;
- р. Огоста – при с. Кобиляк;
- р. Огоста – след гр. Монтана;
- р. Огоста – след язовир Огоста;

- р. Чипровска Огоста – след град Чипровци;

За община Георги Дамяново слабо развитата производствена дейност е предпоставка за ограничено замърсяване на водните ресурси в района. Поради липсата на големи крупни замърсители може да се каже, че речната мрежа в общината се намира в добро екологично състояние. Основно влияние което би могло да окаже негативен ефект върху състоянието на повърхностните води на територията на общината са нерегламентираните (селкси) сметища, складове за пестициди, течове от замърсени площадки, заустването на отпадъчните води от точкови и дифузионни източници. Допълнително косвено въздействие оказват някои фактори като замърсяването на атмосферата и свързаните с това валежи и седименти във водосборните области, глобално изменение на климата и в частност повишаване на температурата, както и влиянието ѝ върху протичащите в тях химични, биохимични и сорбционни процеси.

1.2.2.2. Състояние на подземни води

Подземните води на територията на област Монтана попадат в обхвата на Дунавски район за басейново управление – гр. Плевен.

Мониторинга на подземните води в Дунавския район за басейново управление се осъществява, изпълнявайки се два вида мониторинг:

- за качество (химично състояние) на подземните води;
- за количество (количествено състояние) на подземните води;

В пунктовете за мониторинг на територията на БДДР се наблюдават:

- нива – на кладенци;
- дебита на извори;

По химичен състав подземните води в терасата на р. Огоста са пресни с обща минерализация 1 mg/l и биват от умерено твърди до твърди.

За територията на община Георги Дамяново няма подземни водни тела за които да се следи тяхното количествено и качествено състояние.

1.2.2.3. Водоснабдяване

Водоснабдяването има важно значение както за благоустрояването, така и за цялостното икономическо и социално развитие на населените места. Качеството на услугата, която се предоставя, чрез него в голяма степен определя облика на едно населено място и неговите възможности за развитие на индустрията и туризма.

В Община Георги Дамяново всички населени места са водоснабдени. Водоснабдителната мрежа на община Георги Дамяново се експлоатира от „Водоснабдяване и канализация“ ООД – гр. Монтана. На територията на общината за

водоснабдяване се използват 26 водоизточника, представени в съответните дебита в следващата таблица.

Таблица 8. Брой водоизточници, находящи се на територията на община Георги Дамяново

№	Наименование на водоизточника	Местоположение	Дебит
1	Дедова гора	с. Дълги Дел	3.6 м ³
2	Яворов клон	с. Дълги Дел	3.3 м ³
3	Дедова гора	с. Дълги Дел	3.6 м ³
4	Дедова гора	с. Дълги Дел	3.3 м ³
5	Дедова гора	с. Дълги Дел	3.3 м ³
6	Дедова гора	с. Дълги Дел	3.3 м ³
7	Джорин дол №1	с. Дива слатина	1.5 м ³
8	Джорин дол №2	с. Дива слатина	1.6 м ³
9	Джорин дол №3	с. Дива слатина	1.3 м ³
10	Дядов дол №1	с. Дива слатина	-
11	Дядов дол №2	с. Дива слатина	-
12	Дядов дол №3	с. Дива слатина	-
13	Мъглен камък	с. Дива слатина	-
14	Кордино Врело №1	с. Копиловци	6.9 м ³
15	Кордино врело №2	с. Копиловци	4.9 м ³
16	Шилигарски дол	с. Помеждин	3.0 м ³
17	Овчарника	с. Еловица	-
18	Помеждинска бара	с.Георги Дамяново	4.7 м ³
19	Стублата	с. Гаврил Геново	3.7 м ³
20	Врелото №1	с. Меляне	2.9 м ³
21	Врелото №2	с. Меляне	3.0 м ³
22	Добри Кладенец №1	с. Каменна Рикса	2.3 м ³

23	Добри Кладенец №2	с. Каменна Рикса	2.5 м ³
24	Драганчовица	с. Каменна Рикса	8.3 м ³
25	Бели извор	с. Чемиш	5.7 м ³
26	Попов извор	с. Чемиш	5.6 м ³

Източник: ВиК – Монтана ООД

Качеството на водата при водоизточника и при доставяне отговаря на стандарта „вода за пиене“, съгласно Наредба №9 от 16.03.2001г. за качеството на водата предназначена за питейно-битови цели. При поройни дъждове се наблюдава отклонение от качеството на питейната вода в с. Георги Дамяново, а дезинфекцирането на суровата вода се осъществява с хлорни съединения.

Вътрешната водопроводна мрежа на общината е с обща дължина от 76 820 м. и е изпълнена от етернитови тръби, в последствие част от водопроводите са подменени с полиетиленови. Като цяло водоснабдителната мрежа в повечето селски райони на територията на ВиК Монтана ООД, страдат от лошо състояние на съоразенията и остаряло оборудване.

За община Георги Дамяново състоянието на водоснабдителната мрежа е задоволително, като е необходим процесът на модернизация на съществуващата водопроводна мрежа да продължи с оглед намаляване на водните загуби.

Таб. 9 Състояние на водопроводна мрежа на територията на община Георги Дамяново

Населено място	Дължина [m]	Материали на тръбите	Състояние
с. Копиловци	9800	полиетиленови	добро
с. Главановци	4546	етернитови	задоволително
с. Дива Слатина	3800	етернитови	задоволително
с. Дълги Дел	7800	етернитови	задоволително
с. Говежда	9500	полиетиленови	добро
с. Еловица	3300	етернитови	задоволително
с. Меляне	3700	етернитови	задоволително
	900	полиетиленови	
с. Помеждин	900	етернитови	задоволително
с.Георги Дамяново	6500	полиетиленови	добро

	1000	етернитови	
с. Гаврил Геново	4290	етернитови	задоволително
	4500	полиетиленови	
с. Видлица	5000	етернитови	задоволително
с. Чемиш	5170	етернитови	задоволително
с. Каменна Рикса	7900	етернитови	задоволително

Съществуващото ниво на общи загуби на вода във водоснабдителната система се движи в границите от 45.6 до 68%, което за обособената територия на ВиК Монтана са много високи стойности. Като се има предвид недостигът на вода, създаването на ефективна стратегия за намаляването на общите загуби трябва да се счита за приоритетна цел.

1.2.2.4. Канализационна мрежа

В повечето населени места от общината няма изградена канализационна мрежа.

В края на 2013г. е започнал строежът на Канализационната система с пречиствателно съоразение с капацитет 725 е.ж. на с. Копиловци. Обектът е на стойност 5.5 милиона лева, като финансирането на проекта е осигурено по Програма за развитие на селските райони 2007-2013. Канализационната мрежа работи на базата на разделен тип за отпадни и дъждовни води по отделно. През 2015г. строителството приключва и обекта е въведен в експлоатация.

1.2.2.5. Пречиствателни станции

На територията на общината съществува едно пречиствателно съоразение ПСОВ – Копиловци, находящо се в с. Копиловци, общ. Георги Дамяново със средно денонощно отпадъчно водно количество от 91,35 м³/ден.

Обекта притежава разрешително издадено от Басейнова дирекция - Дунавски район гр. Плевен за заустване на отпадъчни води от ПСОВ в р. Копиловска Огоста.

Изводи и препоръки

- Надземните и подземните води на територията на областта се характеризират като незамърсени с концентрации на замърсителите в допустимите граници;
- Водоснабдени са всички населени места в общината, но водоснабдителната мрежа е остаряла и амортизирала, което много често води до големи водни загуби.
- Липса на изградена канализационна мрежа в 12 населени места от общината.

1.2.3. Отпадъци

1.2.3.1. Данни за отпадъците

Генерираните отпадъци на територията на общината са предимно неопасни битови отпадъци. Генерират се смесени битови отпадъци от домакинствата, растителни отпадъци от паркове, градините, строителни отпадъци от ремонтната дейност.

Дейностите по отпадъците в общината са насочени предимно към намаляване на въздействията върху околната среда, причинени от образуваните отпадъци, както и подобряване на ефективността от използването на ресурсите. От основно значение за опазване на околната среда е ограничаването на незаконното изхвърляне на отпадъци на произволни, неорганизиран за целта места, както и осигуряването на безопасно депониране, почистване и възстановяването на замърсени терени.

В община Георги Дамяново управлението на отпадъците (битови, строителни, опасни от домакинствата, масово разпространени, отпадъци от опаковки, биоразградими) се извършва съгласно „Наредбата за управление на отпадъците на територията на община Георги Дамяново“, приета от общинския съвет. Изпълнението на програмата се осъществява съгласно действащите нормативни актове. Функциите по управлението на отпадъците е възложено на кметовете и кметските наместници по населените места в общината.

Във всички 13 населени места на територията на общината е въведена система за събиране и транспортиране на битови отпадъци, обхващаща 100% от населението. Сметосъбирането и сметоизвозването на отпадъците се осъществява чрез сключен договор на общината с фирмата „КОМУНАЛ СЕРВИЗ“ ООД №ДГ-125 от 16.09.2021 г. Сметосъбирането и сметоизвозването е организирано съобразно наличната техника, като извозването на генерираните битови отпадъци се осъществява ежемесечно по утвърден график.

Извозването на отпадъците се осъществява посредством сметосъбиращ автомобил „МАН“ с капацитет 1,6 м³.

Понастоящем генерираните битови и неопасни производствени отпадъци на територията на община Георги Дамяново се депонират на Регионалното депо Монтана, в което влизат и общините Монтана, Бойчиновци, Берковица, Лом, Чипровци, Брусарци, Медковец, Вършец, Вълчедръм и Криводол (област Враца). Сдружението е създадено на 12.01.2011 г. съгласно изискванията на ЗУО за учредяване на Сдружение.

Депото отговаря изцяло на изискванията на Наредба №8 за условията и изискванията за изграждане и експлоатация на депа и други съоръжения и инсталации за оползотворяване и обезвреждане на отпадъци (обн. ДВ, бр. 83/2004), в която напълно се транспонирани изискванията на Директива 1999/39/ЕС за депата за отпадъци.

На регионалното депото е изградена сепарираща инсталация, в която от общия поток битови отпадъци се разделят отпадъци от хартия и картон, пластмасови отпадъци и отпадъци от метал и стъкло. Приемат се само отпадъци, които са включен в списъка на

видовете отпадъци, разрешени за депониране на депото в съответствие с условията в комплексното разрешително по чл. 117, ал.1 от ЗООС /КР №162-Н1/2010г./. Всички отпадъци, доставени на депото се контролират, като контрола включва:

- Регистрация на камиона превозващ отпадъците;
- Претегляне и регистриране на отпадъците;
- Пряк визуален контрол на отпадъците за съответствие по вид и състав на отпадъците;

Към настоящия момент на територията на общината няма нерегламентирани сметища или депа, които да подлежат на рекултивация.

1.2.3.2. Битови отпадъци

Дефиниции, съгласно ЗУО:

По смисъла на ЗУО "Битови отпадъци" са "отпадъци от домакинствата" и "подобни на отпадъците от домакинствата". Към тях се приравняват и отпадъци от търговски обекти и съпътстващи производството занаятчийски дейности, обекти за отдих и забавления, когато нямат характер на опасни отпадъци и в същото време тяхното количество или състав няма да попречи на третирането им съвместно с битовите. Количеството на образуваните битови отпадъци е променлива величина, която е функция от броя на населението, начина и стандарта на живот на населението, населеното място и степента му на благоустрояване, годишния сезон и др.

В община Георги Дамяново най-голямо количество битови отпадъци се получава в резултат от жизнената дейност на хората по домовете, като към тях се приравняват отпадъците генерирани от търговските обекти, занаятчийските дейности, обектите за отдих и забавление, които нямат характер на опасни и в същото време тяхното количество или състав няма да попречи на третирането им съвместно с битовите.

Количеството на отпадъците постъпило за депониране на Регионално депо – Монтана за периода 2017-2020 г. е изготвено на база предоставена информация от общинската администрация на община Георги Дамяново и е представено в следващата таблица:

Таблица 10. Количество депонирани битови отпадъци в на територията на Регионално депо – Монтана за периода 2017 -2020 г.

	2017	2018	2019	2020
тона	669	685	690	741

Източник: Община Георги Дамяново

1.2.3.3. Масово разпространени отпадъци (МРО)

Дефиниции съгласно ЗУО:

"Масово разпространени отпадъци" са отпадъци, които се образуват след употреба на продукти от многобройни източници на територията на цялата страна и поради своите характеристики изискват специално управление.

"Опасни отпадъци" са отпадъците, които притежават едно или повече опасни свойства, посочени в приложение № 3 към ЗУО.

В общия поток битови отпадъци винаги могат да се срещнат батерии за битова употреба, лекарства и опаковки от тях, остатъци от бои, разтворители и лакове и техните опаковки, малки количества препарати за растителна защита и техните опаковки, луминисцентни осветителни тела, електрически уреди и друго битово електронно оборудване, които се причисляват към групата на опасните отпадъци от бита.

Към момента, на национално ниво работят няколко организации за оползотворяване на ИУЕЕО, за оползотворяване на батерии и акумулатори, излезли от употреба МПС, за употребявани пневматични гуми и за рециклиране на отпадъчни масла и нефтопродукти.

На настоящия етап община Георги Дамяново няма сключени договори с фирми за организиране на разделно събиране на ИУЕЕО, Гуми, НУБА, отпадъци от опаковки, ИУМПС и опасни отпадъци от домакинства.

1.2.3.4. Производствени отпадъци – са опасни и неопасни отпадъци, с изключение на отпадъците от занаятчийския и търговския сектор, чийто състав е сходен на битовите се събират чрез системите за събиране на домакински отпадъци.

Дефиниции съгласно ЗУО:

"Производствени отпадъци" са отпадъците, образувани в резултат на производствената дейност на физическите и юридическите лица.

Няма ясно документиран данни за количествата на генерираните неопасни индустриални отпадъци в Общината.

1.2.3.5. Биоразградими отпадъци

"Биоотпадъци" са биоразградими отпадъци от парковете и градините, хранителни и кухненски отпадъци от домакинствата, ресторантите, заведенията за обществено хранене и търговските обекти, както и подобни отпадъци от предприятията на хранително-вкусовата промишленост.

"Биоразградими отпадъци" са всички отпадъци, които имат способността да се разграждат анаеробно или аеробно, като хранителни и растителни отпадъци, хартия, картон и други.

Основен източник на биоразградими отпадъци са:

Поддържане на паркове и градини

Отглеждане /санирани сечи, кастрене и рязане за оформяне/ на дълготрайна декоративна растителност

Кухненски отпадъци от заведения за обществено хранене и бита

Растителни отпадъци от овощни и зеленчукови градини
Животински отпадъци

Биразградимите отпадъци са с различен процент и състав в общия смесен битов отпадък, в зависимост от типа на населеното място. От общия състав на битовите отпадъци, почти 40 – 50% представлява биоразградима фракция, което от своя страна предизвиква бързопротичащи процеси на разграждане, съпроводени с отделяне на метан, образуване на инфилтрат, отделяне на неприятни миризми, създаване на хранителна среда за развъждане на инсекти и други вредители.

Към настоящия момент момент в община Георги Дамяново няма изградена система за разделно събиране на биоразградими отпадъци, вкл. и въведена система за домашно компостиране.

1.2.3.6. Едрогабаритни отпадъци от строителство и разрушение

Дефиниции, съгласно ЗУО:

"Строителни отпадъци" са отпадъците от строителство и разрушаване, съответстващи на кодовете отпадъци, посочени в глава 17 от Индекс към Решение 2000/532/ЕО на Комисията от 3 май 2000 г. за замяна на Решение 94/3/ЕО за установяване на списък на отпадъците в съответствие с член 1, буква "а)" от Директива 75/442/ЕИО на Съвета относно отпадъците и Решение 94/904/ЕО на Съвета за установяване на списък на опасните отпадъци в съответствие с член 1, параграф 4 от Директива 91/689/ЕИО на Съвета относно опасните отпадъци и следващите му изменения.

На територията на община Георги Дамяново няма специализирано депо предназначено за строителни отпадъци, включително и инсталации за предварително третиране на строителни отпадъци. Поради тази причина липсват и точни данни за вида и количеството на образуваните строителни отпадъци.

Към настоящия момент на територията на общината не се извършват мащабни строителни дейности. Строителните отпадъци се образуват най-вече от малки обекти с локално значение от реконструкции и ремонти на стопански и жилищни сгради. В повечето случай строителните отпадъци от ремонтната дейност по домовете на хората се изхвърлят в контейнерите за общ битов отпадък и чрез системата за сметосъбиране и сметоизвозване постъпват за депониране. Не са изключени и случаите на нерегламентирано изхвърляне на този вид отпадък.

1.2.3.7. Опасни отпадъци

На територията на общината основните генерирани опасни отпадъци са предимно препарати за растителна защита с изтекъл срок на годност, които са обезвредени и запечатени в стоманобетонени контейнери тип „Б-Б куб“, намиращи се в землището на село Георги Дамяново.

1.2.3.8. Мерки за предотвратяване за образуване на отпадъците

Предотвратяването на отпадъците включва широк набор от дейности и възможни политики, които са свързани с редица ползи. По конкретно „предотвратяването на образуването на отпадъците“ означава да не се произвеждат продукти, които в последствие трябва да бъдат рециклирани или обезвреждани. Същевременно с това предотвратяването на образуване на отпадъците цели да се намалят количествата на използваните суровини за създаване на продукти, в резултат на което да се изхвърлят възможно най-малко отпадъци в следствие на тяхното потребление. Всяко едно третиране на вече възникнали отпадъци натоварва околната среда, тъй като отпадъка не изчезва, а само променя своето физическо състояние. Дори в най-добрия случай, когато отпадъците биват оползотворени, възникват последици върху състоянието на околната среда, поради употребата на енергия и вода за целите на производствения процес.

Съгласно европейското и действащото национално законодателство дефиницията за предотвратяване на образуване на отпадък е:

„Мерки, взети преди веществото, материалът или продуктът да стане отпадък с което се намалява:

- количеството отпадъци, включително чрез повторната употреба на продуктите или удължаването на жизнения им цикъл на живот;
- вредното въздействие от образуваните отпадъци върху околната среда и човешкото здраве;
- съдържанието на вредни вещества в материалите и продуктите”

В законодателството и в политиката за предотвратяване и управление на отпадъците се прилага като приоритетен ред следната йерархия на отпадъците:

- а) предотвратяване;
- б) подготовка за повторна употреба;
- в) рециклиране;
- г) друго оползотворяване, например оползотворяване за получаване на енергия;
- д) обезвреждане.

В йерархично подреждане на дейностите в областта на отпадъците, като приоритет се посочва предотвратяването на образуване на отпадъци и прекъсването на причинно - следствената връзка между образуването на отпадъци и икономическия растеж и въздействието върху околната среда. Схемата представя подреждане на начините на третиране на отпадъците на национално ниво с отичане на тяхното въздействие върху околната среда. Макар в миналото отпадъците да са били приемани като непотребни, днес те все повече се възприемат като ресурси и това се вижда ясно от смяната на фокуса при управлението на отпадъци от обезвреждането към рециклиране и оползотворяване.

В тази връзка текущите мерки, които са заложили в настоящата програма за опазване на околната среда на община Георги Дамяново, целящи предотвратяването на образуването на отпадъците са както следва:

- **Предотвратяване образуването на биоразградимите отпадъци**

Биоразградимите отпадъци, произлизат от растителни и животински материали и се отличават по способността си да бъдат разградени от други живи организми. Тези отпадъчни продукти по принцип се генерират от домакинствата и бизнеса, и разгледани поотделно представляват огромен потенциал за предотвратяването на отпадъци.

Тъй като в община Георги Дамяново няма въведена система за домашно компостиране, въвеждането ѝ би довело до една от предпочитаните и най-полезните от екологична гледна точка мерка за намаляване на биоразградимите отпадъци.

Чрез домашното компостиране, домакинствата в общината могат да оползотворят голяма част от хранителните и градинските си отпадъци. По този начин се спестяват ресурси за събиране, транспортиране и оползотворяване на тези отпадъци, като същевременно се намаляват вредните парникови емисии.

Община Георги Дамяново може да проучи възможностите за прилагане на домашно компостиране с компостери. За целта общината може да проведе информационна кампания сред населението за ползите от домашното компостиране и техниките за компостиране, след което да проведе допитване сред населението за нагласите за участие в общински проект за домашно компостиране. По този начин в зависимост от резултатите от допитването общината ще реши дали да организира безплатно раздаване на съдове за домашно компостиране на домакинства.

Насърчаването на компостирането в домашни условия, наред с изготвянето на насоки и предоставяне на съдове за компостиране, ще спомогне за значителното намаляване на количествата биоразградими отпадъци. В т.ч. могат да се предвидят икономически стимули за компостиране, като например отстъпки от таксите за събиране на смет.

Друг подход за намаляване на количеството на биоразградимите отпадъци е чрез насърчаване на техники за „интелигентно градинарство“, например чрез рециклиране на тревата, при което окосената трева се разлага на моравите като тор, вместо да се добавя към контейнерите за битов отпадък. Разпръскващите окосена трева косачки и бавно растящи сортове трева могат да помогнат за намаляване на количеството генерирани и освобождавани дворни отпадъци. Насърчаването на „интелигентното градинарство“ чрез повишаване на информираността или чрез стимули може да бъде полезна техника за местните органи, както се практикува например в предградията на Завентернт, Белгия.

- **Изменение на нормативната база за определяне на такса "битови отпадъци" и въвеждане на стимули, които да допринесат за предотвратяване образуването на отпадъци**

За успехът на мярката от изключително голямо значение е изчисляването на такса битови отпадъци да е максимално близко до принципа „замърсителят плаща“. Към настоящия момент и съгласно действащото българско законодателство и наложилата се практика такса битови отпадъци се изчислява на база стойност на недвижимия имот. Въвеждането на справедлива такса близка до принципа „замърсителят плаща“ ще доведе до намаляване на количеството изхвърляни отпадъци, тъй като потребителите ще бъдат стимулирани да купуват стоки, които генерират по-малко отпадъци, поради това, че размерът на тяхната „лична“ такса ще зависи пряко от количеството изхвърлени отпадъци.

Също така могат да бъдат търсени подходящи идентификатори за количество изхвърляни отпадъци в домакинството и от бизнеса. Например такъв идентификатор може да бъде потреблението на вода или електричество от съответното домакинство. Тъй като в община Георги Дамяново има предимно еднофамилни къщи, отпадъците ясно могат да бъдат отредени на едно домакинство, и такса битови отпадъци да се изчислява на база действително изхвърлено количество. Следващ аспект на тази мярка е подпомагане на сайтове за продажби на стоки за повторна употреба, например чрез създаване на линк от официалния сайт на съответното публично учреждение към такива търговски сайтове.

- **Използване на разяснителни кампании и предоставяне на информация, насочена към широката общественост или към специфични групи потребители**

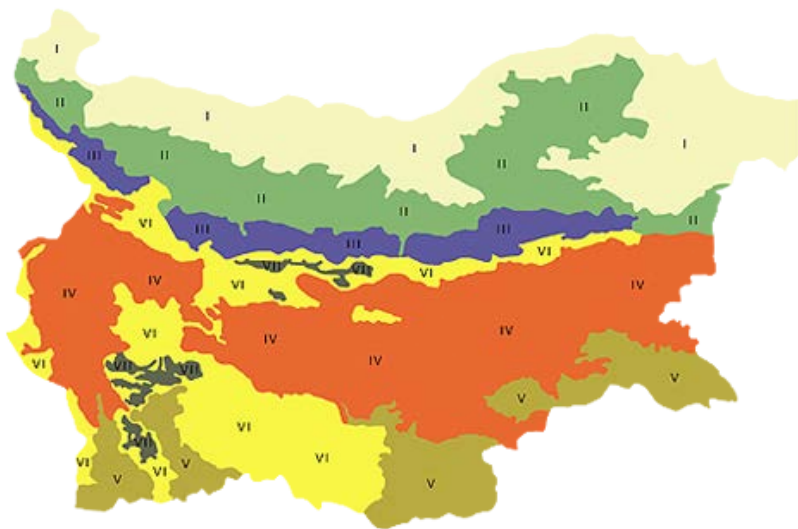
Информационните кампании често са много ефективни в малки мащаби. Популяризирането на практически действия и техники, водещи до предотвратяване на отпадъците, може да се извършва чрез разнообразни кампании, вкл. в средствата за масова информация, рекламни брошури, интернет сайтове и пр. Целта на тези кампании е потребителя да бъде в състояние да вземе информирано решение при пазаруване или при извършване на ежедневните дейности в домакинството с оглед предотвратяване на отпадъците и намаляване на тяхното количество.

Изводи и препоръки

- Необходимо е в общината да бъде повишено качеството на услугите свързани с управлението на отпадъци в т.ч. извършване на морфологичен анализ, подмяна на амортизирани съдове, ежегодно оптимизиране на граfiците и схемите за събиране и транспортиране на отпадъците и др.
- В общината няма изградена система за събиране на специфични потоци отпадъци – отработени моторни масла, ИУМПС, ИУГ, НУБА, растителни, строителни и др.
- Необходимо е да се реализират мерки за разделно събиране най-малко на следните отпадъчни потоци - хартия и картон, пластмаси, метали и стъкло;
- Желателно е да се изготви процедура за контрол и обратна информация относно генерираните количества строителни отпадъци от бита.
- Общината няма изградена система за събиране, транспортиране, контрол, оползотворяване и обезвреждане на строителни отпадъци от ремонтна дейност, образувани от домакинствата и юридическите лица. Превантивна мярка за ограничаване на нерегламентираното изхвърляне на строителни отпадъци би била създаването на нормативно определена възможност за проверка и обратна връзка между количествата предадени строителни отпадъци на определеното за целта място и издадените разрешения за строеж, както и с одобрените планове за управление на строителните отпадъци.

1.2.4. Почви

България се отличава с изключително голямо почвено разнообразие (фиг. 4), което се дължи на разнообразните релефни форми, климатичните, растителните и геоложките условия.

Фиг.4 Разпространение на почвените типове в България

Легенда:

I – Черноземни почви;	V – Канелени горски почви;
II – Сиви кафяви горски почви;	VI – Кафяви горски почви;
III – Горски почви;	VII – Алувиални почви
IV – смолници и канелени горски почви	

На територията на общината под влияние на различни почвообразуващи фактори, съчетани с климатичните условия са формирани различни почвени типове – кафяви горски почви, сиви горски почви и алувиално ливадни. Кафявите и сивите горски почви са преобладаващи и са повсеместно развити по планинските части на територията на общината.

- **Кафяви горски почви** – Този тип почви са разпространени по високите части на територията на общината при надморска височина от 700 до 1800 м.н.в. Подходящи са за отглеждане на картофи, фуражни култури, ръж и естествени ливади. Кафявите горски почви са образувани върху леко- пясъчливо, глинест елувий, делувий или пролувий, при влажен климат и широко участие на широколистни /букови/, иглолистни и смесени гори. Този тип почви се отличават с малка мощност на

почвения хоризонт /40-80 см/, незначителен хумусен хоризонт и незначително съдържание на хумус /3-9%/.

- **Сиви горски почви** – също заемат по-високите части на територията на общината, формирани в условия на сравнително сухолюбива горска растителност. За този почвен тип е характерен добре оформен хумусно-елувиален хоризонт със среднопесъчливо-глинест механичен състав и разположеният под него глинест илувиален хоризонт с тежко песъчливо-глинест механичен състав. Характеризират се с ниско хумусно съдържание 1,5-2,5% и с общо неблагоприятно състояние по отношение на съдържанието на общ азот, фосфор и калий. Реакцията на тези почви в хумусно-елувиалния хоризонт е от слабо до средно кисела, а в илувиалния реакцията е средно кисела. Сорбционният капацитет показва голяма вариация в дълбочина на профила. В най-горните части на профила в хумусно-елувиалния хоризонт той има стойности, който варират от 15,0 до 30,0mg-eq на 100g почва, а в илувиалния почвен профил се регистрират стойности от 20,0 до 40,0mg-eq на 100g почва. Тези почви се отличават с висока водозадържаща способност, водопропускливостта в най-горните части на профила е 0,09-0,10 m/24h като бързо намалява в дълбочина и в илувиалния хоризонт стойностите намаляват до 0,03 m/24h. Общата порьозност е незадоволителна особено при глинестите разновидности.
- **Алувиално – ливадни** – те са ограничени в ниската част по територията на долинните разширения на река Огоста и нейния приток р. Дългоделска Огоста. Те са подходящи за отглеждане на всички селскостопански култури. Характерно за тези почви, е че са разпространени предимно в заливните речни тераси. Образувани са върху порьозни алувиални наслаги и при постоянно и достатъчно овлажнение на ливадната растителност. Характеризират се с дебел хумусен хоризонт, като ежегодно се натрупват минерални вещества в почвените хоризонти. Алувиално-ливадните почви имат един генетично оформен почвен хоризонт – хумусно-акумулативен с рохкав строеж съдържание на хумуса от 1,5 до 6,0% и зърнестотроховидна структура. Под този хоризонт са разположени бивши хумусни хоризонти с различен механичен и петрографски състав. На определена дълбочина профилът на тези почви е възможно да бъде до известна степен оглеен, в резултат на високото ниво на подпочвените води. Реакцията на тези почви е от слабо кисела до алкална. Като цяло тези почви показват недостиг на фосфор, азот и калий.

1.2.4.1. Състояние на почвите

Почвата като компонент на околната среда е незаменим, ограничен и практически невъзстановим природен ресурс, което налага опазването и от вредни въздействия и унищожаване, както и нейното устойчиво ползване. Най – разпространените видове увреждане на почвата са замърсяване с тежки метали и металоиди, нефтопродукти, различни форми на деградационни процеси като ерозия, киселяване и засоляване.

За качеството на почвите се следят биогенни елементи – общ азот, общ фосфор, нитратен азот, активна реакция на почвата – pH, органично вещество – общ въглерод и органичен въглерод, обемна плътност и 9 тежки метали – мед, цинк, олово, кадмий, никел, кобалт, хром, арсен, живак. От протоколите за проведените изпитвания е констатирано, че

съдържанието на тежки метали в почвата е под максимално допустимите концентрации (МДК) определени с Наредба №3 от 1 август за допустимото съдържание на вредни вещества в почвата.

Общината се характеризира със слаба производствена дейност, както беше вече споменато, която не може да представлява потенциален източник на замърсяване на почвите. За територията на общината преобладават почви с ниски стойности на рН, но същевременно с високо количество на хумус, което е сериозна преграда пред замърсяващите вещества.

Основните източници, които могат да се явяват замърсители на почвите в общината са:

- Газовете, които се получават в резултат от изгарянето на въглища и течни горива и които падат по формата на киселинни дъждове;
- От транспорта – замърсявания свързани с дизеловите и бензиновите двигатели;
- Комунално-битова дейност – включва изхвърлянето на отпадъци, които при неправилно съхранение водят до замърсяването на почвата и подпочвените води;
- Изсичането на горите, водещо до унищожаване на почвата и засоляване;

Земеделието се извършва в установените нормативи по отношение на използване на химически торове и пестициди, поради което, не се наблюдава съществено влияние върху почвения ресурс. На територията на община Георги Дамяново няма замърсени почви с продукти за растителна защита. Като цяло през последните години все повече се налага тенденцията за намаляване на замърсяването на земите и почвите. Ограниченото използване на пестициди и торове в земеделието, програмите за екологично земеделие и животновъдство водят до намаляване деградацията на земите и почвите.

На територията на общината няма констатирани замърсявания на почвите с нефтопродукти. Като цяло замърсяването с тях е много ограничен и в следствие на аварийни разливи и инциденти.

1.2.4.2. Ерозия

Ерозията на почвата представлява механичното разрушаване на повърхностния хоризонт, което води до силно намаляване на плодородието ѝ.

Ветровата ерозия от своя страна е характерна за равнинните райони и засяга най-вече високопродуктивните земи в Добруджа и Лудогорието. Процесът показва негативни тенденции на развитие, особено след реституцията на земята и унищожаването на по-голяма част от изградените полизащитни пояси. Причините са и в използването на неподходящи тежки машини за обработка, които предизвикват деструктуриране и разпращаване на почвата.

Териториите с хълмист и планински релеф заети с тъмно и светлосиви подзолисти пясъчливо-глинести почви са най-податливи на ерозия и уязвими при горско-стопански

дейности – сеч, гори, напояване, обработка почви. Голяма податливост на ерозия имат и карбонатните черноземи и тъмните горски почви, образувани върху кредоподобни скали. На територията на общината няма сериозни проблеми по отношение на почвената ерозия.

1.2.4.3. Свлагчищни процеси

В участък Западен Балкан – обект „Говежда“ в миналото е извършен голям обем от геологопроучвателни дейности в района на с. Копиловци, с. Говежда, с. Дълги дел и с. Дива Слатина. В резултат на прокарване на хоризонтални и вертикални геологопроучвателни изработки са се формирали отвали – табани от скална маса. Наличните отвали-табани не се намират в опасна близост до населените места, а високо в пресечена планинска местност. Същите са с малка площ, площадките на повечето са се саморекултивирали с тревна и дребна храстова растителност. Откосите са стабилни и не се наблюдава свличане на скална и земна маса, както и опасност от развитие на процеси застрашаващи живота и здравето на хората и/или нарушаване на компонентите на околната среда.

1.2.4.4. Засоляване и вкисляване на почвите

Вкисляването на почвата представлява процес, който се дължи на емисии от промишлени процеси и/или природни биохимични реакции. За ограничаването на вкислените почви при обработката им е необходимо да бъдат използвани подходящи модели на торене или мероприятия като варуване или гипсуване.

Засолените почви от своя страна се получават при процеси, при които се увеличава съдържанието на водоразтворимите соли в количества влияещи негативно на техните свойства и респективно на репродуктивният им потенциал. Голяма част от засолените почви представляват изоставени земеделски земи, които не се обработват поради намалено плодородие.

Съгласно данни от годишни доклади за състоянието на околната среда на територията на РИОСВ – Монтана на територията на областта, респективно и на територията на общ. Георги Дамяново не са констатирани проблеми относно вкисляването на почвите.

Съгласно утвърдената програма за мониторинг – Функционална подсистема „Контрол и опазване на почвите от засоляване“ на територията на област Монтана няма утвърдени от ИАОС пунктове за засоляване на почвите.

Изводи и препоръки

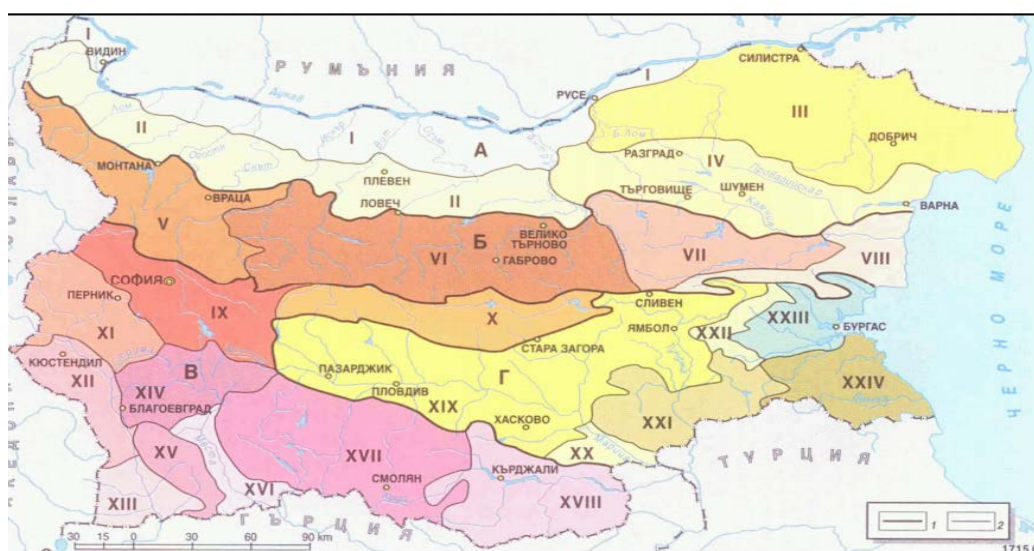
- Общото състояние на почвите в общината се характеризира като добро, няма данни за наличието на ерозирали, заблатени или засолени почви;
- Към настоящия момент не се извършва контрол върху състоянието на почвите, но е препоръчително да бъде извършен такъв.

1.2.5. Ландшафт

Ландшафтът е специфична географска територия, представляваща система от всички природни компоненти (скали, почви, въздух, вода, растителност и животни), която се променя във времето под влияние на природни фактори или човешка дейност.

Наличието на разнообразен релефа в общината, заедно с богатите морфоложки форми, създават предпоставки за развитието и оформянето на различни ландшафти. Главният фактор за формирането на ландшафтите е изменението, което настъпва в редица природни климатични елементи с промяната в надморската височина.

Съгласно районирането на ландшафтите в България (Система на регионалните таксономични единици при ландшафтното райониране на България), разглеждания район на общината попада в Старопланинска област (Б); Западностаропланинска подобласт (V).

Фиг.5 Ландшафтно райониране в България (по Петров 1997)

Легенда:

А – Севернобългарска зонална област на Дунавската равнина; **I** – Северна Дунавскоравнинна подобласт; **II** – Южна Дунавскоравнинна подобласт; **III** – Южнодобруджанска подобласт; **IV** – Поповско-Шуменска-Франгенска подобласт;

Б – Старопланинска област; **V** – Западностаропланинска подобласт; **VI** – Централностаропланинска подобласт; **VII** – Източностаропланинска подобласт; **VIII** – Приморско – старопланинска подобласт;

В – Южнобългарска планинско-котловинна област; **IX** – Витошко – Ихтиманска подобласт; **X** – Средногорско – Задбалканска подобласт; **XI** – Крайщенска подобласт; **XII** – Осоговско – Струмска подобласт; **XIII** – Южнострумска подобласт; **XIV** – Рилска подобласт; **XV** – Пиринска подобласт; **XVI** – Средноместенска подобласт; **XVII** – Западнородопска подобласт; **XVIII** – Източнородопска подобласт;

Г – Междупланинска зонална област на южнобългарските низини; **XIX** – Горнотракийска подобласт; **XX** – Долнотракийска подобласт; **XXI** – Сакаро-Дервентска подобласт; **XXII** – Бакаджишко – Хисарска подобласт; **XXIII** – Бургаско-Айтоска подобласт; **XXIV** – Странджанска подобласт;

В община Георги Дамяново се наблюдават различни типове ландшафти като природни, които са се формирали под влиянието на природни фактори и съответно не попадат под въздействието на човешката дейност. Въз основа на различни характеристики като релеф, растителна покривка, природните ландшафти могат да се разделят допълнително на „равнинни“ и „планински“.

„Антропогенните ландшафти“ могат да се подразделят най-общо на "земеделски", "урбанизирани" или "техногенни". Обикновено те са резултат от човешката дейност, която е променила в различна степен някои природни компоненти, формирайки нов характер и структура. В зависимост от климата и релефа на територията на общината са оформени различни селскостопански култури. Поради факта, че повече от 50% от територията на община Георги Дамяново е заета с горски територии, тук могат да се наблюдават разнообразни природни ландшафти, представени от иглолистни и широколистни гори.

1.2.6. Защитени територии и биоразнообразие

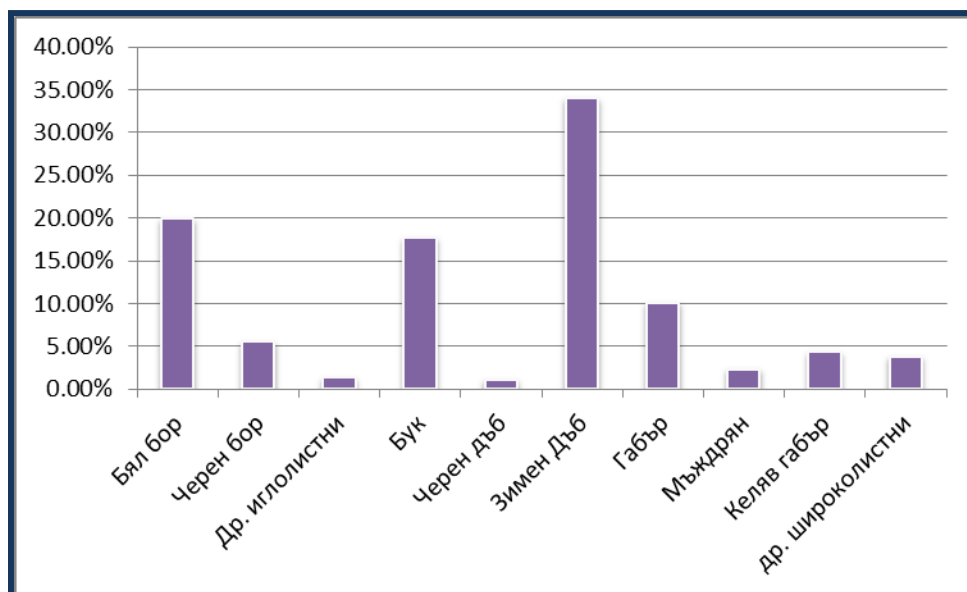
1.2.6.1. Гори и горски стопанства

България е една от най-богатите страни в Европа от гледна точка на уникална флора и фауна, обширни гори и други ресурси с биологично значение.

Горите в Р. България заемат 4,1 мил. ха или 37,4% от общата територия на страната и представляват важен елемент от формирането и поддържането на жизнената среда. Горите са от особено значение за устойчивото развитие на страната и имат важни икономически, екологични и социални функции.

В национално ниво преобладава държавната собственост върху горските територии – 74,5%, следвани от недържавните – 23,5%, като в т.ч. се включват общински – 12%, частни физически и юридически лица – 13%, на религиозни организации – 0,5% и гори създадени върху бивши земеделски земи – 2%.

Горския фонд на територията на община Георги Дамяново се разполага на 51.7% от цялата територия на общината. Община Георги Дамяново е една от трите общини в областта, на която горските територии са над 50% от общия размер на територията ѝ.

Фиг. 6. Разпределение на горския фонд на територията на община Георги Дамяново [%]

Горите собственост на община Георги Дамяново, попадат изцяло в държавно горско стопанство „Говежда“, а управлението на горските ресурси се извършва посредством изградено звено в отдел на общината. ДГЛ „Говежда“ се намира на северозапад и граничи с ДЛ „Чипровци“, на север и североизток с ДЛ „Монтана“, изток и югоизток с ДЛ „Берковица“. Лесничейството обхваща изцяло територията на община Георги Дамяново. В нея са включени землищата на следните кметства: с. Дълги дел, с. Дива Слатина, с. Говежда, с. Копиловци, с. Главановци, с. Еловица, с.Помеждин, с. Меляне, с. Георги Дамяново, с. Гаврил Геново, с. Чемиш, с. Видлица, с. Каменна Рикса.

Разпределението на горските територии по видове собственост е както следва: 13 409 ха – държавни, 3036 ха- частни, 157 ха – частни юридически, 31 ха – религиозни, 199 ха –общински и 225 ха – ССФ.

1.2.6.2. Растителен свят

Община Георги Дамяново се характеризира с богато биоразнообразие, което се обуславя от факта, че повече от 50 % от територията ѝ е заета от широколистни и иглолистни гори.

Горските масиви на територията на общината са разположени в два пояса и пет подпояса, а именно:

- Долен равнинно хълмист и хълмисто – предпланински пояс на дъбовите гори (0 до 600 м.н.в.) – От създадените гори тук преобладават черен бор, следван от бял бор. От естествените растителност в този пояс участие в насажденията имат брезата, елшата, мъждрянът, трепетликата, кленът и яворът.

О Подпояс на равнинно – хълмисти дъбови гори (0-400 м.н.в.);

О Подпояс на хълмисто-планинските смесени широколистни гори (400–600 м.н.в.)

- Среден планински пояс на горите от бук и иглолистни (600 -1800 м.н.в.) – Дървесния вид, който дава облика на пояса е букът. Голяма част от залесената площ в този пояс заемат и насажденията от смърч, цер, благуи, габър. С много малка площ са насажденията от явор, ива, клен, леска, мъждрян, трепетлика, планински ясен и келяв габър. Културите са от бял и черен бор, бреза, зелена дугласка и други. Единично се срещат круша, киселец, джанка, череша, черна елша и др.;

О Подпояс на ниско планинските гори от горун, бук и ела (600 – 1000 м.н.в.);

О Подпояс на средно планинските гори от бук, ела и смърч (1000-1500 м.н.в.);

О Подпояс на горно планинските смърчови гори (1500 – 1800 м.н.в.)

Дървесните видове на територията на общината са представени от зимен дъб, бял бор, бук, габър, черен бор, смърч, зелена дугласка, кипарис, сребрист смърч, червен дъб, благуи, цер, трепетлика, явор, бреза, мъждрян, акация, келяв габър, черна ива, клен и планински ясен. В горските площи са разпространени и значителни местообиталища на диворастващите гъби.

Съгласно Закона за биологичното разнообразие защитените растителни видове, които се срещат на територията на общината са: сребрист папур, кълбест салеп, горска съсънка, нарцисова съсънка, стефчова, тлъстика, панчичен спореж, червенодръжково шапиче, българско шапиче, веленоскиев дебелец, ковачен зановец, нейчов зановец, грахова глушина, пълзяща телчарка, банатска телчарка, живениче, карпатско крайснежно звънче, планински явор, лудо биле, сръбска рамонда. Във влажните зони на р. Огоста виреят защитените видове дужка, блатно петльово перо, плаваща лейка и др.

Към актуалната база данни на защитените природни обекти – вековни и забелжителни дървета, обявени по смисъла на Закона за биологичното разнообразие, след заличаването на невъзстановимо увредени обекти от Държавния регистър, съгл. Заповед № РД-596/28.08.2017 г. на Министъра на ОСВ (ДВ, бр. 77/2017 г.) на територията на общината се намират:

№ по ред	№ в ДР	Вид на защит. природен обект	Документ за обявяване	Местонахождение
1	2	3	4	5
1	1253	Зимен дъб	Заповед №195/19.03.1981 г. на КОПС (ДВ, бр.34/1981 г.)	с. Гаврил Геново, общ. Георги Дамяново, м. „Лицето“
2	1254	Зимен дъб	Заповед №195/19.03.1981 г. на КОПС (ДВ, бр.34/1981 г.)	с. Гаврил Геново, общ. Георги Дамяново, м. „Лицето“
3	1256	Зимен дъб	Заповед №195/19.03.1981 г. на КОПС (ДВ, бр.34/1981 г.)	с. Гаврил Геново, общ. Георги Дамяново, м. „Лицето“
4	1257	Зимен дъб	Заповед №195/19.03.1981 г. на КОПС (ДВ, бр.34/1981 г.)	с. Гаврил Геново, общ. Георги Дамяново, м. „Лицето“

5	1258	Зимен дъб	Заповед №195/19.03.1981 г. на КОПС (ДВ, бр.34/1981 г.)	с. Гаврил Геново, общ. Георги Дамяново, м. „Лицето“
6	1259	Зимен дъб	Заповед №195/19.03.1981 г. на КОПС (ДВ, бр.34/1981 г.)	с. Гаврил Геново, общ. Георги Дамяново, м. „Лицето“
7	1260	Зимен дъб	Заповед №195/19.03.1981 г. на КОПС (ДВ, бр.34/1981 г.)	с. Гаврил Геново, общ. Георги Дамяново, м. „Лицето“
8	1261	Зимен дъб	Заповед №195/19.03.1981 г. на КОПС (ДВ, бр.34/1981 г.)	с. Гаврил Геново, общ. Георги Дамяново, м. „Лицето“
9	1262	Зимен дъб	Заповед №195/19.03.1981 г. на КОПС (ДВ, бр.34/1981 г.)	с. Гаврил Геново, общ. Георги Дамяново, м. „Лицето“
10	1273	Зимен дъб	Заповед №284/19.03.1981 г. на КОПС (ДВ, бр.36/1981 г.)	с. Гаврил Геново, общ. Георги Дамяново, м. „Лицето“
11	1274	Зимен дъб	Заповед №284/19.03.1981 г. на КОПС (ДВ, бр.36/1981 г.)	с. Гаврил Геново, общ. Георги Дамяново, м. „Лицето“
12	1275	Зимен дъб	Заповед №284/19.03.1981 г. на КОПС (ДВ, бр.36/1981 г.)	с. Гаврил Геново, общ. Георги Дамяново, м. „Лицето“
13	1276	Зимен дъб	Заповед №284/19.03.1981 г. на КОПС (ДВ, бр.36/1981 г.)	с. Гаврил Геново, общ. Георги Дамяново, м. „Лицето“
14	1277	Зимен дъб	Заповед №284/19.03.1981 г. на КОПС (ДВ, бр.36/1981 г.)	с. Гаврил Геново, общ. Георги Дамяново, м. „Лицето“
15	1278	Зимен дъб	Заповед №284/19.03.1981 г. на КОПС (ДВ, бр.36/1981 г.)	с. Гаврил Геново, общ. Георги Дамяново, м. „Лицето“
16	1279	Зимен дъб	Заповед №284/19.03.1981 г. на КОПС (ДВ, бр.36/1981 г.)	с. Гаврил Геново, общ. Георги Дамяново, м. „Манастирски кладенец“
17	1280	Зимен дъб	Заповед №284/19.03.1981 г. на КОПС (ДВ, бр.36/1981 г.)	с. Гаврил Геново, общ. Георги Дамяново, м. „Манастирски кладенец“
18	1281	Зимен дъб	Заповед №284/19.03.1981 г. на КОПС (ДВ, бр.36/1981 г.)	с. Гаврил Геново, общ. Георги Дамяново, м. „Манастирски кладенец“
19	1282	Зимен дъб	Заповед №284/19.03.1981 г. на КОПС (ДВ, бр.36/1981 г.)	с. Гаврил Геново, общ. Георги Дамяново, м. „Манастирски кладенец“
20	1283	Зимен дъб	Заповед №284/19.03.1981 г. на КОПС (ДВ, бр.36/1981 г.)	с. Гаврил Геново, общ. Георги Дамяново, м. „Манастирски кладенец“
21	1286	Зимен дъб	Заповед №284/19.03.1981 г. на КОПС (ДВ, бр.36/1981 г.)	с. Гаврил Геново, общ. Георги Дамяново, м. „Манастирски кладенец“
22	1287	Зимен дъб	Заповед №284/19.03.1981 г. на КОПС (ДВ, бр.36/1981 г.)	с. Гаврил Геново, общ. Георги Дамяново, м. „Манастирски кладенец“
23	2018	Зимен дъб	Заповед №РД-234/14.04.2006 г. на МОСВ (ДВ, бр.40/2006 г.)	с. Видлица, общ. Георги Дамяново
24	1940	Благун	Заповед №РД-564/08.05.2003 г. на МОСВ (ДВ, бр.54/2003 г.)	с. Каменна Рикса, общ. Георги Дамяново, м. „Кръстатото дърво“
25	1941	Цер	Заповед №РД-564/08.05.2003 г. на МОСВ (ДВ, бр.54/2003 г.)	с. Каменна Рикса, общ. Георги Дамяново, м. „Кръстатото дърво“
26	1942	Цер	Заповед №РД-564/08.05.2003 г. на МОСВ (ДВ, бр.54/2003 г.)	с. Говежда, общ. Георги Дамяново, м. „Райските церове“
27	1943	Цер	Заповед №РД-564/08.05.2003 г. на МОСВ (ДВ, бр.54/2003 г.)	с. Говежда, общ. Георги Дамяново, м. „Райските церове“

28	1944	Благун	Заповед №РД-564/08.05.2003 г. на МОСВ (ДВ, бр.54/2003 г.)	с. Каменна Рикса, общ. Георги Дамяново, м. „Иванов ден“
29	1945	Благун	Заповед №РД-564/08.05.2003 г. на МОСВ (ДВ, бр.54/2003 г.)	с. Каменна Рикса, общ. Георги Дамяново, м. „Иванов ден“
30	1946	Благун	Заповед №РД-564/08.05.2003 г. на МОСВ (ДВ, бр.54/2003 г.)	с. Каменна Рикса, общ. Георги Дамяново, м. „Иванов ден“
31	1947	Благун	Заповед №РД-564/08.05.2003 г. на МОСВ (ДВ, бр.54/2003 г.)	с. Каменна Рикса, общ. Георги Дамяново, м. „Иванов ден“

1.2.6.3. Лечебни билки

Билките, наричани още *лечебни растения*, *лечебни треви* обхващат голяма група растения, които се използват в медицинската и ветеринаромедицинската практика за профилактика и лечение на болести.

Макар и в малки количества тези билки съдържат лекарствено - активни вещества, които влияят благотворно на човешкия организъм. Наред с тях съдържат и придружаващи вещества, които могат да подсилят ефекта на лечебното вещество или да окажат вредно влияние.

Във връзка с това е необходимо да бъдат опазени, както самите лечебни растения, така и техните естествени находища. За опазването им е приет Закон за лечебните растения (ЗЛР), който цели чрез контролирано и организирано използване на лечебните ресурси да се следи за тяхното състояние и количество. В обхвата на Закона е включен списък с лечебни растения, които подлежат на контрол и опазване.

Ежегодно със своя заповед Министъра на околната среда и водите, определя специален режим на опазване и ползване на лечебните растения. С последната заповед от №РД-162/25.02.2021 г. се забранява събирането на следните лечебни растения подложени на специален режим на опазване:

- Бенедиктински трън (*Cnicus benedictus L.*);
- Волски език (*Phyllitis scolopendrium (L) Newm.*);
- Горицвет пролет (*Adonis vernalis L.*);
- Дилянка лечебна, валериана (*Valeriana officinalis L.*);
- Залист бодлив (*Ruscus aculeatus L.*);
- Изтравниче, страшниче (*Asplenium trichomanes L.*);
- Исландски лишей (*Asplenium trichomanes L.*);
- Исоп лечебен (*Hyssopus officinalis L. Ssp. aristatus*);
- Какула едрочвет (*Salvia tomentosa Mill.*);
- Копитник (*Asarum europaeum L.*);

- Мечо грозде (*Arctostaphylos uva-uris* (L.) Spreng);
- Момина сълза (*Convallaria majalis* L.);
- Оман бял (*Inula helenium* L.);
- Папаронка жълта, жълт мак (*Glaucium flavum crantz*);
- Пелин сantonинов (*Artemisia santonicum* L.);
- Пирински (мусалски, алиботушки) чай (*Sideritis scardica* Griseb.);
- Пищялка панчичева (*Angelica pancici* Vand);
- Плаун бухалковиден (*Lucorodium clavatum* L.);
- Риган бял (*Origanum vulgare* L. Ssp. *Hirtum*(link) Ierswaart);
- Ружа лечебна (*Althaea officinalis* L.);
- Салеп (*Orchis sp. diversa*);
- Смил жълт (*Helichrysum arenarium* (L.) Moench.);
- Хуперция иглолистна, плаун обикновен (*Huperzia inundata* (L.) Bernh L.selago);
- Цистозира (*Cystoseira barbata* (Good et Vood) Ag.)

Със закона се урежда управлението на дейностите по опазване и устойчиво ползване на лечебните растения, включително събирането и изкупуването на получаваните от тях билки, при което са представени конкретни изисквания при събирането на билки:

- Събирането на билки може да се извършва от находища на които лечебните растения не са подложени на отрицателно въздействие на естествени или предизвикани от човека дейности и фактори;
- Обект на събирането са само растителните части, които се събират като билки;
- Събирането на билките се извършва при подходящи атмосферни условия с оглед получаване на качествени билки;
- Не се допуска увреждането на находища в резултат на дейността.
- Не се допуска събирането на билки в замърсени с тежки метали, пестициди, други химични или минерални вещества райони;
- Събирането се извършва след издаване на разрешително за ползване съгласно чл21. ал.2 от Закона за лечебните растения;

Ежегодно РИОСВ – Монтана извършва проверки за спазване на разпоредбите на ЗБР по отношение билкозаготвителни пунктове, складове за билки, билкови аптеки, както и общини и Държавни горски стопанства (ДГС) за контрол по Закон за лечебните растения (ЗЛР).

Отделни видове диворастящи лечебни растения се поставят по специален режим на опазване и ползване, като биологичното разнообразие или ресурсите им проявяват трайна тенденция към намаляване или има опасност за проява на такава тенденция.

Лечебните растения, които се срещат на територията на общината са:

- Бял равнец (*Achilea millefolium*);
- Жълт равнец (*Achillea coarctata*);
- Шипка (*Rosa canina*);
- Мащерка (*T. Vulgarius*);
- Гълъбови очички (*Anemone hepatica*);
- Левурда (*Allium ursinum L.*);
- Волски език (*Asplenium scolopendrium*);
- Хвойна (*Juniperus communis L.*)
- Кучешки дрян (*Cornus sanguinea L.*)

Към момента на национално ниво не са правени проучвания за ресурсите от лечебни билки. Точното количество определените видове билки не могат да се определят, тъй като не е правено обследване на районите в България. За община Георги Дамяново също липсва подобна информация. Тъй като изследването на ресурсите от полезни лечебни растения би отнело значително време и значителен финансов ресурс, като ориентир може да се ползва информация от местните билкари, които ежегодно добиват билки от обследваните от тях местности.

Подобна оценка е съществено важна, тъй като чрез нея може да се определи ресурса на видовете билки и при драстично тяхно намаляване да се ограничи използването им.

1.2.6.4. Животински свят

Екологичните условия на общината създават предпоставка за разнообразното разпространение на животински видове в района. По-разпространените представители на животинския свят са: пепелянка, стенен гущер, лястовица, черен щъркел, гарван гробар, прилеп, белка, язовец, лисица, чакал.

В горските масиви се срещат: смок мишкар, горски гущер, синигер, горска сова, пъдпъдъци, кеклик, кълвач, заек, дива свиня, дива котка, вълк.

Водните екосистеми се обитават от речен кефал, черна мряна, уклея, каракуда, клен, сом, скобар, костур, шаран, пъстърва, балканска кротушка, европейска кротушка, водна костенурка, видра и др.

От земноводните и влечугите се срещат жълтокоремна бумка, обикновен гребенест тритон, обикновен сечко, буков сечко, бръмбър рогац, обикновен паракалоптенус и др.

Защитените бозайници, които се срещат на територията на общината са: Широкух прилеп, Европейски вълк, Видра, Рис, Добруджански хомяк, Дългокрил прилеп, всички видове нощници, всички видове подковоноси, Лалугер, Кафява мечка, Пъстър пор.

В по-ниските части на общината, поради по-голямата урбанизация са останали по-дребни бозайници – обикновена къртица, обикновена полевка, лисица, невестулка и др.

1.2.6.5. Обекти на ловен и риболовен туризъм

Природните дадености и характеристиките на околната среда създават предпоставки за развитието на сектор лов и риболов.

Животинския свят на територията на община Георги Дамяново е богат на представители от разнообразна фауна. На територията на ДГЛ „Говежда“ могат да бъдат видяни благородни елени, лисици както и някои видове птици. В горските масиви обекти на ловен туризъм са пъдпъдъци, заек, дива свиня и др. На територията на областта съществува и едно ловно-рибарско дружество – „Свидня“.

1.2.6.6. Защитени територии и зони

Опазването на биологичното разнообразие в Р. България е свързано с изграждането на Националната екологична мрежа. Националната екологична мрежа включва защитени територии съгласно българското законодателство и защитени зони като част от Европейската екологична мрежа „Натура 2000“. „Натура 2000“ е общоевропейска мрежа, създадена от защитени зони, целяща да осигури дългосрочно оцеляване на най-ценните и застрашени видове и местообитания за Европа в съответствие с основните международни договореност в областта на опазване на околната среда и биологичното разнообразие.

Голямото биоразнообразие за общината се определя от факта, че голяма част територията ѝ е заета от гори – иглолистни и широколистни гори. Около 95 % от територията на общината се намира в защитени зони по Натура.

Съществуват 6 категории защитени територии по чл. 5 от Закона за защитените територии /ЗЗТ/ – резервати, национални паркове, природни забележителности, поддържани резервати, природни паркове и защитени местности.

На територията на общината се намира две защитени местности, обявени за такива по Закона за защитените територии (ЗЗТ), заемайки площ от 1,25% от територията ѝ:

- ✓ **ЗМ „Копрен - Равно буче – Калиманца - Деяница “** – защитена местност намираща се в землището на с. Копиловци Разположена е върху площ от 6078 дка, обединяваща четири живописни местности в Копиловския и Чипровски дял на

Западна Стара планина. Разнообразния ландшафт тук включва вековни широколистни и иглолистни гори, пъстроцветни поляни, наличие на защитени и редки представители на флората, скалните зъбери и чисти изворни поточета и реки.

- ✓ **ЗМ „Ускето“** – защитена местност намираща се в Дългоделския участък на Западна Стара планина на 1550 м.н.в. и представлява естествена вековна смърчова гора, остатък от съществуващите някога тук иглолистни гори.

Природните забележителности (ПЗ) находящи се на територията на общината са:

- **„Дуршин водопад“** – природна забележителност с площ 0,0627 ха, намиращ се близо до с. Копиловци, общ. Георги Дамяново в местността Дуршина ливада.
- **„Водния скок“** – природна забележителност с площ 0,1423, намиращ се близо до с. Копиловци, общ. Георги Дамяново.

Подробна информация за защитени зони /ЗЗ/ по Натура 2000

Програмата на Община Георги Дамяново (2021-2027 г.) обхваща територията на община Георги Дамяново, в която попадат две защитени зони от екологичната мрежа Натура 2000

- ✓ **ЗЗ BG 0001040 „Западна Стара планина и Предбалкан“** Защитена зона за опазване на природните местообитания и на дивата флора и фауна, включена в списъка от защитени зони по Директивата за опазване на природните местообитания и на дивата флора и фауна и Заповед № РД-268/31.03.2021 г. (ДВ бр. 44/2021 г.);

Зоната включва планинските вериги на Стара планина от Искърския пролом до западната част на планината в България. Във високите и части преобладават запазени горски територии, със значителни по площ вековни букови и иглолистни гори. В предпланините ландшафтът е нископланински, с дъбови гори, храсталаци и сухи тревни местообитания използвани като екстензивни пасища, ливади и други земеделски земи, повечето от които понастоящем са изоставени. Към зоната е включен и район на езерото Рабиша и околните хълмове, които заедно с полупланинския ландшафт са пряко свързани с останалите части.

Реките са запазени в тяхното естествено или полуестествено състояние. Теченията им са слабо фрагментирани. Ихтиофауната е богата и разнообразна (важен източник на храна за популацията на видрата) и включва 9 вида, 5 от които са включени в Приложение II на Директива 92/43/ЕЕС. Това прави зона „Западна Стара планина и Предбалкан“ една от най-ценните за на ихтиофауната и естествените местообитания.

Зоната е една от малкото в България, където голям брой горски местообитания достигат оценка В от националното покритие и са в относително добро състояние, като на високите площи все още има запазени вековни гори. Зоната е едно от двете места в България с доказано присъствие на риса. В зоната постоянно пребивават и няколко мечки,

вероятно мигранти или от планините в Сърбия, или от Централните части на Стара планина.

Цели на защитената зона съгласно чл. 8, ал. 1, т.2. на ЗБР са:

- Запазване на площта на природните местообитания и местообитания на видовете и техните популации, предмет на опазване в рамките на защитената зона.
- Запазване на естественото състояние на природните местообитания и местообитания на видовете, предмет на опазване в рамките на защитената зона, включително и на естествения за тези местообитания видов състав, характерни видове и условия на средата.
- Възстановяване при необходимост на площта и естественото състояние на приоритетни природни местообитания и местообитания на видове, както и на популации на видовете, предмет на опазване в рамките на защитената зона.

Предмет на опазване:

Природни местообитания	
91EO	Алувиални гори с <i>Alnus glutinosa</i> и <i>Fraxinus excelsior</i> (<i>Alno-Pandion</i> , <i>Salicion albae</i>)
3140	Твърди олиготрофни до мезотрофни води с бентосни формации от <i>Chara</i>
3260	Равнинни или планински реки с растителност от <i>Ranunculion fluitantis</i>
4060	Алпийски и бореални ерикоидни съобщества
4070*	Храстови съобщества с <i>Pinus mugo</i>
5130	Съобщества от <i>Juniperus communis</i> върху варовик
6110*	Отворени калцифилни или базифилни тревни съобщества от <i>Alyso-Sedion albi</i>
6210*	Полуестествени сухи тревни и храстови съобщества върху варовик
6230*	Богати на видове картъови съобщества върху силикатен терен в планините
6240 *	Субпанонски степни тревни съобщества

6410	Ливади с <i>Molinia</i> на карбонатни, торфени или глинести почви
6510	Низини сенокосни ливади
6520	Планински сенокосни ливади
7140	Преходни блата и плаващи подвижни торфища
7220 *	Извори с твърда вода с туфести формации (<i>Cratoneurion</i>)
8110	Силикатни сипеи от планинския до снежния пояс
8210	Сипеи върху варовити терени и калциеви шисти във високите планини
8220	Хазмофитна растителност по силикатни скални склонове
8230	Силикатни скали с пионерна растителност
8310	Неблагоустроени пещери
9110	Букови гори от типа <i>Luzulo - Fagetum</i>
9130	Букови гори от типа <i>Asperulo – Fagetum</i>
9150	Термофилни букови гори (<i>Cephalanthero - Fagion</i>)
9170	Дъбови-габърви гори от типа <i>Galio – Carpinetum</i>
9180 *	Смесени гори от съюза <i>Tilio-Acerion</i> върху сипеи и стръмни склонове
9260	Гори от <i>Castanea sativa</i>
9410	Ацидофилни гори от <i>Picea</i> в планинския до алпийския пояс
9530 *	Субсредиземноморски борови гори с ендемични подвидове черен бор
40A0	Субконтинентални пери-панонски храстови съобщества
62D0	Оро – мизийски ацидофилни тревни съобщества
91BA	Мизийски гори от обикновена ела
91CA	Рило-Родопски и Старопланински бялборови гори
91G0	Панонски гори с <i>Quercus petraea</i> и <i>Carpinus betulus</i>
91H0	Панонски гори с <i>Quercus pubescens</i>

91M0	Балкано-панонски церово – горунови гори
91WO	Мизийски букови гори
91ZO	Мизийски гори от сребролиста липа
Бозайници	
Широкоух прилеп (<i>Barbastella barbastellus</i>)	
Европейски вълк (<i>Canis lupus</i>)	
Видра (<i>Lutra lutra</i>)	
Рис Lunx Lunx	
Добруджански (среден) хомяк <i>Mesocricetus newtoni</i>	
Дългокрил прилеп <i>Miniopterus schreibersni</i>	
Дългоух нощник <i>Myotis bechsteini</i>	
Остроух нощник (<i>Myotis blythi</i>)	
Дългопръст нощник (<i>Myotis bechsteini</i>)	
Трицветен нощник (<i>Myotis emarginatu</i>)	
Голям нощник (<i>Myotis myotis</i>)	
Средиземноморски подковонос (<i>Rhinolophus blasii</i>)	
Южен подковонос (<i>Rhinolophus euryale</i>)	
Голям подковонос (<i>Rhinolophus ferrumequinu</i>)	
Малък подковонос (<i>Rhinolophus hipposider</i>)	
Подковонос на Мехели (<i>Rhinolophus mehelyi</i>)	
Лалугер (<i>Spermophilus citellu</i>)	
Кафява мечка (<i>Ursus arct</i>)	
Пъстър пор (<i>Vormela peregusna</i>)	
Земноводни и влечуги	
Жълтокоремна бумка (<i>Bombina variegata</i>)	
Обикновена блатна костенурка (<i>Emys orbicularis</i>)	

Шипобедрена костенурка (<i>Testudo graeco</i>)
Голям гребенест тритон (<i>Triturus karelinii</i>)
Гребенест тритон (<i>Triturus cristatus</i>)
Риби
Черна балканска мряна (<i>Barbus meridiona</i>)
Обикновен щипок (<i>Cobitis teania</i>)
Главоч (<i>Cottus gobio</i>)
Балканска кротушка (<i>Gobio kessleri</i>)
Европейска горчивка (<i>Rhodeus sericeus amarus</i>)
Балкански щипок (<i>Sabanejewia aurata</i>)
Безгръбначни
Ивичест теодоксус (<i>Theodoxus trasversalis</i>)
Кордулегастер (<i>Cordulegaster heros</i>)
Ручен рак (<i>Austropotamobius torrentium</i>)
Бисерна мида (<i>Unio crassus</i>)
Обикновен паракалоптенус (<i>Paracaloptenus caloptenoides</i>)
Одонтопдизма (<i>Odontopodisma rubripe</i>)
Торбогнездица (<i>Eriogaster catax</i>)
Лицена (<i>Lycaena dispar</i>)
Полиоматус (<i>Polyommatus eroides</i>)
Карабус (<i>Carabus variolosus</i>)
Обикновен сечко (<i>Cerambyx cerdo</i>)
Буков сечко (<i>Morimus funereu</i>)
Бръмбър рогач (<i>Lucanus cervus</i>)
Осмодерма (<i>Osmoderma eremita</i>)
Рисодес (<i>Rhysodes sulcatus</i>)

Алпийска розалиа (<i>Rosalia alpina</i>)
Растения
Червено усойниче (<i>Echium russicum</i>)
Обикновена пърчовка (<i>Himantoglossum caprinum</i>)
Карпатска тоция (<i>Tozzia carpathica</i>)
<i>Dicranum viride</i>
<i>Buxbaumia viridis</i>

- ✓ **33 BG0002002 „Западен Балкан“** Защитена зона за опазване на дивите птици включена в списъка от защитените зони по Директивата за опазване на дивите птици и Заповед № РД-68/28.01.2013 г.

Защитена зона „Западен Балкан“, обхваща територия с разнообразни местообитания и сравнително добре развита инфраструктура, с наличие на разнообразни човешки дейности и присъствие на населени места. Равнинните райони са лесно достъпни и са чувствителни към земеделски дейности и урбанизация. В границите на зоната попадат Белоградчишките скали и съседната на тях по-висока част от Предбалкана – простираща се на югоизток ивица от карстови хълмове. Зоната обхваща предимно планински и полупланински горски местообитания. „Западен Балкан“ се отличава и с богато биоразнообразие. Установени са 160 вида птици, от които 62 са с европейско природозащитно значение. „Западен Балкан“ поддържа една от най-многочислената популация на планинския кеклик (*Alectoris graeca*) и на ливадния дърдавец (*Crex crex*) в България. В района се срещат четири световно застрашени вида птици – ловен сокол (*Falco cherrung*), ливаден дърдавец (*Crex crex*), царски орел (*Aquila heliaca*) и белошипата ветрушка (*Falco naumanni*)

Фиг.7 Белошипa ветрушка (*Falco naumanni*) и Ловен сокол (*Falco cherrung*),

Ловния сокол, ливадния дърдавец и царския орел имат значима популация на тази територия.

Цели на защитената зона съгласно чл. 8, ал. 1, т.2. на ЗБР са:

- Запазване на площта на природните местообитания и местообитания на видовете и техните популации, предмет на опазване в рамките на защитената зона.
- Запазване на естественото състояние на природните местообитания и местообитания на видовете, предмет на опазване в рамките на защитената зона, включително и на естествения за тези местообитания видов състав, характерни видове и условия на средата.
- Възстановяване при необходимост на площта и естественото състояние на приоритетни природни местообитания и местообитания на видове, както и на популации на видовете, предмет на опазване в рамките на защитената зона.

Предмет на опазване:

ПТИЦИ вкл. в Приложение 2 на Закона за биологичното разнообразие (Прил. I на Директива 79/409/ЕЕС)
Осояд (<i>Pernis apivorus</i>)
Късопръст ястреб (<i>Accipiter brevipes</i>)
Черен кълвач (<i>Dryocopus martius</i>)
Среден пъстър кълвач (<i>Dendrocopos medius</i>)
Белогръб кълвач (<i>Dendrocopos leucotos</i>)
Горска чучулига (<i>Lullula arbore</i>)
Полска бърбрица (<i>Anthus campestris</i>)
Ястребогушо коприварче (<i>Sylvia nisoria</i>)
Сив кълчач (<i>Picus canus</i>)
Градинска овесарка (<i>Emberiza hortulana</i>)
Червеногуша мохуловка (<i>Ficedula parva</i>)
Белоопашат мишелов (<i>Buteo rufinus</i>)

Кръстат царски орел (<i>Aquila heliaca</i>)
Сирийски пъстър кълвач (<i>Dendrocopos syriacus</i>)
Полубеловрата мухоловка (<i>Ficedula semitorquata</i>)
Планински кеклик (<i>Alectoris graeca graeca</i>)
Черен щъркел (<i>Ciconia nigra</i>)
Ловен сокол (<i>Falco cherrug</i>)
Червеногърба сврачка (<i>Lanius collurio</i>)
Египетски лешояд (<i>Neophron percnopterus</i>)
Червеночела сврачка (<i>Lanius minor</i>)
Черна каня (<i>Milvus migrans</i>)
Синявица (<i>Coracias garrulus</i>)
Орел змияр (<i>Circaetus gallicus</i>)
Уралска улулица (<i>Strix uralensis</i>)
Малък креслив орел (<i>Aquila pomarina</i>)
Скален орел (<i>Aquila chrysaetos</i>)
Малък орел (<i>Hieraaetus pennatus</i>)
Белошипа ветрушка (<i>Falco naumanni</i>)
Пернатонога кукумявка (<i>Aegolius funereus</i>)
Бял щъркел (<i>Ciconia ciconia</i>)
Козодой (<i>Caprimulgus europaeus</i>)
Бухал (<i>Bubo bubo</i>)
Ливаден дърдавец (<i>Crex crex</i>)
Глухар (<i>Tetrao urogallus</i>)
Лещарка (<i>Bonasa bonasia</i>)
Сокол скитник (<i>Falco peregrinus</i>)
Земеродно рибарче (<i>Alcedo atthis</i>)

Редовно срещащи се мигриращи видове птици, които не са включени в Прил. 2 на Закона за биологичното разнообразие (Прил. I на Директива 79/409/ЕЕС)

Зеленоножка *Gallinula chloropus*

Обикновена калугерица *Vanellus vanellus*

Средна бекасица *Gallinago gallinago*

Речен дъждосвирец *Charadrius dubius*

Орко *Falco subbuteo*

Черношипа ветрушка *Falco tinnunculus*

Обикновен пчелояд *Merops apiaster*

Обикновен мишелов *Buteo buteo*

1.2.7. Шум

1.2.7.1. Въздействие на шума върху човека

Шумът е един от основните фактори с неблагоприятно въздействия върху населението в големите градове и представлява един от големите екологични проблеми на нашето време. Той засяга хората както физически, така и психически, смущавайки основно дейности като съня, почивката или общуването. От физична гледна точка шумът представлява звук, състоящ се от тонове, чийто честоти и интензитет имат случаен характер.

Шумът е свързан с много човешки дейности, но шумът от движение на пътя, железопътния и въздушния трафик е този, който има най-голямо въздействие. Това се явява проблем особено за градската среда: около 75% от населението на Европа живее в големите градове, а потоците от трафика продължават да се увеличават. Не случайно законодателството в областта урежда проблемите свързани с разработването на мерки за избягване, предотвратяване и намаляване на вредното въздействие на шума, целящи чрез тяхното осъществяване защита на човешкото здраве и околната среда, както и осигуряване качеството на живот на населението.

Развитието на промишленото производство, интензивното развитие на пътническите товарните и въздушните транспортни средства и масовия градски транспорт, са източници на шум, които предизвикват сериозни смущения върху хората. Шумът оказва въздействие върху:

- Централната нервна система – преумора, смущения в психиката и паметта, главоболие, нарушен сън, увреждане на слуха, раздразнителност и др.

- вегетативната нервна система – усилен съдов тонус, циркулаторни прояви;
- сърдечно-съдовата система – повишено кръвно налягане, нарушен сърдечен ритъм;
- дихателна система – ускорено и повърхностно дишане;
- храносмилателната система – забавено преминаване на храната през храносмилателните органи, различни по вид и степен увреждания на стомаха.
- ендокринна система – промени в количеството на кръвната захар, повишаване на основната обмяна, задържане на вода в организма;
- слуха – при над 80 dB настъпва невъзвратно увреждане на слуховия анализатор, а при над 120 dB – пълна глухота, която понякога настъпва изведнъж.

Действащ като стресов фактор, шумът атакува почти всички органи и системи. Индивидуално оценено въздействието на шума най-често се представя като: предизвиква раздразнение, главоболие, пречи на съня и почивката, затруднява възприемането на речта, пречи на умствената работа.

1.2.7.2. Показатели за шум и гранични стойности

Показатели за шум са физични величини, чрез които се определя шума в околната среда, като се отчитат границите и степента на дискомфорт на жителите, изложени на шум, в зависимост от характера на шума, времето на денонощието, предназначенията на помещенията за обитаване, характера на терените и зоните в и извън урбанизираните територии.

Нормирането на шума в Р. България се извършва с Наредба №6 от 26 юни 2006г. за показателите за шум в околната среда, отчитайки степента на дискомфорт през различните части на денонощието, граничните стойности на показателите на шум в околната среда, методите за оценка на стойностите на показателите за шум и на вредните ефекти от шума върху здравето (Обн. ДВ бр. 58 от 18 юли 2006г.) издадена от Министъра на здравеопазването и Министъра на околната среда и водите.

Показателите за шум, предмет на тази Наредба са дневно $L_{ден}$, вечерно $L_{вечер}$, нощно $L_{нощ}$ и денонощно L_{24} за нивото на шума.

Дневния период включва времето от 7 до 19 часа (с продължителност 12 часа), вечерния период включва времето от 19 до 23 часа (с продължителност 4 часа) и нощния период – времето от 23 до 7 часа (с продължителност 8 часа).

Граничните стойности на нивата на шума са дадени в таблицата по-долу:

№	Територии и устройствени зони в урбанизираните територии и извън тях	Еквивалентно ниво на шума в dB (A)		
		ден	вечер	нощ
1	Жилищни зони и територии	55	50	45
2	Централни градски части	60	55	50
3	Територии, подложени на интензивен автомобилен трафик	60	55	50
4	Територии, подложени на релсов, железопътен и трамваен транспорт	65	60	55
5	Територии, подложени на въздействие на авиационен шум	65	65	55
6	Производствено-складови територии и зони	70	70	70
7	Зони за обществен и индивидуален отдих	45	40	35
8	Зони за лечебни заведения и санаториум	45	35	35
9	Зони за научно-изследователска дейност	45	40	35
10	Тихи зони извън агломерации	40	35	35
Забележка: Граничната стойност на максималното ниво на шума при прелитане на летателно средство над определена територия е 80dB (A)				

- Шум, чието ниво е по-голямо от 120 dB(A) се счита, че поврежда слуховия апарат;
- Шум с ниво от 100 до 120 dB(A) за ниски честоти и 80-30dB за средни и високи честоти може да предизвика необратими изменения в органите на слуха и при продължително въздействие да доведе до болестно състояние;
- Шум с нива от 50 до 80 dB(A) затруднява разбираемостта на говора;
- Шумове с нива от около 50-60 dB(A) оказват вредно влияние върху нервната система на човека и смущават неговия труд и почивка.

1.2.7.3. Шумово натоварване в община Георги Дамяново

Шумовата обстановка в общината се формира от източници в резултат на:

- Дейности от битов характер и селскостопански дейности в жилищните територии;
- Селскостопанска дейност в стопанските дворове в рамките на територията на общината;
- Автомобилния транспорт;

В личните стопанства жителите използват предимно малобааритни селскостопански техники и механизация, както и ръчни и режещи ударни универсални инструменти за ремонт и строителство в домакинствата. За жилищните райони е характерен и шумът от движещите се автомобили, генериран при извършване на маневри. Шумът генериран при тези дейности е с различен характер, но най-често е в кратък период на повтаряемост, които се проявява предимно през светлата част на денонощието.

Машините и инструментите за обработка на почвата се задвижват от двигатели с вътрешно горене. Излъчвания шум от тях е високолентов, с променливо ниво и разнасящ се на голяма територия, но не е постоянен с ниска повтаряемост в годишен мащаб.

В община Георги Дамяново няма пунктове, които да следят нивото на шума. В обхвата на областта няма агломерации, основни летища, железопътни линии и пътища определени като такива в Закона за защита от шума в околната среда. Съществуващите шосейни и железопътни артерии не могат да бъдат класифицирани като силно натоварени и не могат да представляват сериозен проблем по отношение шумовото натоварване на околната среда.

Тъй като общината се намира на достатъчна отдалеченост от големите индустриални центрове и поради факта, че на територията ѝ няма големи производствени предприятия, може да се направи заключението, че шумовото натоварване е под граничните стойности за шума определени с Наредба №6 от 26 юни 2006г. Автомобилния транспорт също не може да представлява потенциален източник на шум, тъй като на територията на общината няма засилен интензивен трафик. Подобен вид натоварване е характерно най-вече в големите градове, където автомобилния трафик е съсредоточен на сравнително малка територия.

1.2.8. Зелени площи в населените места

Неотменен компонент при създаване на здравословна жизнена среда е изграждането на зелена система. Зелените площи имат изключително важно значение за осигуряване на места за отдих и развлечения на населението, подобряването на климата, намаляването на шума, запрашеността и на вредните газове в атмосферата.

Системата на зелените площи включена в населеното място представлява взаимно съгласувано разполагане на различни видове зелени и свободни площи с цел да се

осигурят най-благоприятни хигиенни условия, декоративни ефекти и създаване на условия за отдих на населението.

Зелената система включва следните структурни елементи – тревни площи, декоративна растителност, алеи, площадки и архитектурни декоративни елемент и съоразения.

Като цяло зелената система на общината се намира в добро състояние. Площите в централната част на общинския център са поддържани, но средствата за озеленяване в общината са недостатъчни. От дървесните видове преобладават: липа, акация, иглолистни и широколистни видове. Периодично се отстраняват счупени, опасни и изсъхнали дървета. Зелени площи на територията на общината са равномерно разположени. Редовно се осъществява поддържане на приветливия естетичен вид на улиците, общите части край сградите и на местата край водните площи.

1.2.9. Радиационна обстановка

Естественя гама-радиационен фон е величина, характерна за конкретна територия от земната повърхност и варира в относително постоянни граници в зависимост от естественото съдържание на радионуклиди в земната кора, атмосфера и други. Известно е, че естествените радионуклиди – уран, радий, торий и продуктите от техния разпад, както и радиоактивните изотопи на калия, рубидия и др. имат широко разпространение в земната кора. Поради своите специфични физико-химични свойства те имат конкретно присъствие в състава на отделните компоненти – литосфера (скали, почва), хидросфера (подземни, речни, езерни води), атмосферния въздух, флората и фауната. Тяхната йонизираща радиация заедно с вторичното космично лъчение образуват естественя радиационен гама-фон, на който неизбежно са подложени всички живи организми.

Повърхностните водни течения в страната също са в добро радиационно състояние. При наблюдението на радиационното състояние на необработваеми почви не са констатирани надфоновы стойности на специфичната активност на естествените и техногенните радионуклиди.

На територията на областта Монтана има действащи локални мониторингови станции (ЛМС) – които са част от Националната автоматизирана система за непрекъснат контрол на радиационния гама-фон.

1.2.10. УПРАВЛЕНЧЕСКИ ФАКТОРИ

1.2.10.1. Отговорности и задачи

Общото ръководство и контролът на дейностите в общината се осъществява от кмет, който е едноличен орган на изпълнителната власт.

Фиг. 8 Общинска администрация на община Георги Дамяново

Общинската администрация на Георги Дамяново включва:

- Кмет на община;
- Заместник кмет;
- Кмет на кметство;
- Кметски наместници;
- Секретар на община;
- Дирекция „Финансово стопански дейности и административно обслужване“;
- Дирекция „Образование, култура, туризъм, социални дейности, общинска собственост и териториално-селищно устройство“

Общинската администрация е разделена на Обща администрация, организирана в една Дирекция „Финансово стопански дейности и административно обслужване “ и Специализирана администрация, също организирана в една Дирекция „Образование, култура, туризъм, социални дейности, общинска собственост и териториално-селищно устройство“.

Съгласно ЗООС Кмета на общината има следните задължения:

- Да информира населението за състоянието на околната среда;
- Да организира управлението на отпадъците на територията на общината;

- *Да контролира изграждането, поддържането и правилната експлоатация на ПСОВ в урбанизираните територии;*
- *Да организира и контролира чистотата, поддържане и опазване на селищните зелени системи, както и опазване на биологичното разнообразие, на ландшафта, природното и културно наследство;*
- *Да определя и оповестява публично лицата отговорни за поддържане на чистотата на улиците, тротоарите и други места за обществено ползване на територията на населените места, и да контролира изпълнението на техните задължения;*
- *Да организира дейността на създадени с решение на общинския съвет екоинспекции, включително на обществени начала, които имат право да съставят актове за установяване на административни нарушения;*
- *Да определя длъжностните лица, които могат да съставят актове, за установяване на административните нарушения по ЗООС;*
- *Да определя лицата в общинската администрация, притежаващи необходимата професионална квалификация за осъществяване на дейности по управление на околната среда*

Кмета на общината организира управлението на отпадъците, образувани на територията на общината, съобразно изискванията на ЗУО, както следва:

- *Да осигури съдове за съхранение на битови отпадъци – контейнери, кофи и др.*
- *Събиране на битови отпадъци и транспортирането им до депата или други инсталации и съоразжения за обезвреждането им;*
- *Почистване на уличните платна, площадите, алеите, парковете и други територии от населените места, предназначени за обществено ползване;*
- *Избор на площадка, изграждане, поддържане, експлоатация, закриване и мониторинг на депата за битови и строителни отпадъци отпадъци или на други инсталации и съоразжения за обезвреждане на битови и/или строителни отпадъци;*
- *Разделно събиране на битови отпадъци, включително отпадъци от опаковки, като определя местата за разполагане на необходимите елементи на системата за разделно събиране и сортиране на отпадъците от опаковки;*
- *Организирането и прилагането на система за разделно събиране на излезли от употреба луминисцентни лампи, съдържащи живак;*
- *Организирането на дейността по събиране и съхраняване на излезли от употреба моторни превозни средства на площадки за временно съхраняване;*

- *Предотвратяването на изхвърляне на отпадъци на неразрешени за целта места и/или създаване на незаконни сметища;*
- *Определянето на местата за смяна на отработени масла и информиране на обществеността за това;*
- *Определяне на местата за поставяне на съдове за събиране на негодни за употреба батерии;*

Функциите, които изпълнява общинския съвет по отношение на околната среда са:

- *Да определя размера на такса „битови отпадъци“ и такса за поддържане чистотата на териториите за обществено ползване по Закона за местните данъци и такси;*
- *Да приема Програма за опазване на околната среда на общината и всяка последваща актуализация;*
- *Да приема Наредби, касаещи управлението на околната среда в общината;*

По отношение качеството на околната среда основните цели на общинската администрация са:

→ Удовлетворяване изискванията на гражданите и оптимизиране на процеса на предоставяне на услуги на гражданите с цел осигуряване на адекватност, навременност, отчетност, надеждност, стремеж към качество и професионална етика при предоставянето на услуги;

→ Спазване на нормативните изисквания към качеството на административните услуги и въздействието върху околната среда. Недопускане просрочване на нормативните срокове в изпълнение на служебни преписки по административно обслужване на гражданите и бизнеса;

→ Непрекъснато подобряване на административните услуги чрез разработване и внедряване на нови и/или внасяне на непрекъснати целенасочени подобрения в процесите на системата за управление на качеството и околната среда.

→ Осигуряване на адекватни мерки и повишаване на нивото на удовлетвореност на гражданите от предлаганите услуги, базирани на анализи на предложенията и сигналите, от местната общност при насърчаване на гражданското участие в управлението;

→ Подобряване на координацията между институциите, партньорство с бизнеса и гражданското общество за създаване на повече и по-добри възможности и осигуряване на улеснени, интегрирани и комплексни услуги, привличайки интереса на инвеститорите чрез оптимизирани административни процедури;

→Повишаване инициативността и мотивацията на общинската администрация за изпълнение на целите и политиката по качеството и околната среда. Подобряване на условията и процесите в общинската администрация за адекватното и пълно приложение на изискванията на нормативната база, регламентиращи предоставянето на административните услуги;

→ Провеждане на политика за предотвратяване на замърсяванията на околната среда

→ Постигане на резултатност спрямо околната среда, изразена в измерими резултати от управлението на аспектите на околната среда.

Община Георги Дамяново обръща специално внимание на екологичното образование на населението и повишаване ролята на обществеността при решаване на екологични проблеми. Екологичното образование като основен инструмент за развитие и обогатяване на ценностната система на обществото, акцентира върху проблемите, свързани с околната среда. Дългосрочната цел на този съществен дял от политиката на околната среда на общината е да се развие екологичната култура на гражданите от различни възрастови групи на територията на община Георги Дамяново. С това да стартира систематичен процес за получаване на знания и умения, ценностни ориентации на местното население в областта на околната среда и активна дейност за нейното опазване и подобряване. Общинската администрация като главен инициатор на този род дейности осъществява работата с обществеността в няколко групи дейности, които са насочени към:

- навременно информиране на гражданите относно проблемите на околната среда (замърсяването на въздуха, проблеми с битовите и строителни отпадъци на територията на общината, цялостно състоянието на околната среда);
- повишаване на общественото съзнание чрез получаване на екологично образование;

1.2.10.2. Сътрудничество

Регионалните органи с които общината сътрудничи по въпросите касаещи околната среда и които оказват контрол по всички извършвани дейности са:

- ✓ Регионална инспекция по околната среда и водите (РИОСВ) – Монтана;
- ✓ Басейнова Дирекция за управление на водите – Дунавски район /БДУВДР/;
- ✓ Регионална здравна инспекция (РЗИ) – Монтана;

1.2.10.3. Сътрудничество в разгледаната област със съседни общини, бизнеса и НПО

Към настоящия момент общината работи съвместно с останалите общини от областта предимно по проблеми, които са свързани с управлението на ТБО.

Общината осъществява и добро сътрудничество с НПО, имащи интерес към екологичните проблеми. При реализиране на проекти активно участие взимат граждани, ученици, фирми и др.

1.2.10.4. Услуги, предоставяни от общината, които са свързани с дейности по опазване на околната среда

Третиране на отпадъци – На територията на общината дейностите по сметосъбирането и сметоизвозването се осъществява от фирмата „Комунал сервис“ ООД гр. София.

Водоснабдяване и канализация - ВиК услугите се осъществяват от „ВиК“ ООД –Монтана.

1.2.10.5. Информирание на обществеността

За управлението на проблемите по околната среда от съществено значение е повишената осведоменост. В тази връзка общината осъществява регулярно информиране на обществеността за състоянието на околната среда. В това число се извършват разяснителни кампании, предупреждаване и осведомяване на широката общественост по отношение на всички дейности, спрямо компонентите на околната среда и решаването на проблемите с тях, чрез всички средства за масова комуникация. Периодично представяне на информация се осъществява посредством:

- Организиране на публични обсаждания;
- Обявен „телефон“ за сигнали за замърсяване на околната среда - 09551/2220

1.2.11. ИКОНОМИЧЕСКО СЪСТОЯНИЕ

Икономиката на община Георги Дамяново е изцяло ориентирана към аграрния и горския сектор и развитието на сектора за услугите. Липсват инвестиции в частния сектор и не се наблюдава съживяване на предприемачеството и подобряване на показатели на заетостта на населението.

Горите в общината са от съществено значение като източник на дървесина, а дърводобива като отрасъл, който осигурява значителен брой работни места.

В рамките на преработвателната промишленост на територията на общината оперират 7 фирми, чиито основна дейност са дървопреработването, хлебопроизводството, винопроизводството и шивашката промишленост.

На територията на общината са изградени 4 източника на възобновяема енергия : ВЕЦ „Трещена“ – с. Дълги дел, МВЕЦ „Милина“ – с. Копиловци, МВЕЦ „Крива река“ - с. Дълги дел и МВЕЦ „Лопушна“ – с. Георги Дамяново.

В аграрния сектор, селскостопанското производство е свързано основно с отглеждането на пшеница, маслодаен слънчоглед и царевица. Положително черта е повишаващият се интерес към земеделието в последните няколко години. Развитието на модерно животновъдство и растениевъдство би извело икономиката в общината до подобри нива, повишаване на заетостта на местното население и повишаване качеството на храните и продуктите в района.

Индустриалния сектор се отличава с висока степен на концентрация предимно в областния град Монтана, и по-слаба в градовете Лом, Берковица и Вършец, Георги Дамяново. Най-голямото предприятие с традиционно производство на оловно-киселинни стартерни батерии е „Монбат“ АД – гр. Монтана. На второ място в областта е отрасъла „Производство на храни и напитки“ – „Войнов и сие“ СД, - Монтана, „Милкком“ ООД, гр. Лом, „Компас“ ООД, гр. Монтана, „Винарна Лопушна“, с. Георги Дамяново и др.

1.2.11.1. Промисленост

Област Монтана се характеризира с ниска икономическа и инвестиционна активност и липса на активен инвеститорски интерес. В областта преобладават предимно микропредприятията. За последните няколко години в областта се е увеличил най-много броя на фирмите от селското стопанство и търговията, докато в преработващата промишленост се наблюдава неблагоприятна тенденция на намаляване.

В структурата на промишлеността, в контекста на област Монтана, община Георги Дамяново се определя като община с ниска и много ниска степен на промишлено развитие. Повечето от дълготрайните материални активи в общината са частна собственост.

За област Монтана преобладава делът и броят на микрофирмите, а всички останали категории фирми намаляват своя брой. Това е неблагоприятна тенденция, тъй като микрофирмите не са носители на технологичен прогрес, иновации и конкурентноспособност, и са с по-малък принос към увеличаване на заетостта.

Промислеността е водещ структуроопределящ сектор за икономическото развитие на община Георги Дамяново. В сектора на промишлеността предприятията са в сферата на дървопреработването, хлебопроизводството, винопроизводството, производството на безалкохолни напитки и шивашката промишленост.

Сектора на услугите в общината генерира най-много работни места и е представен от най-много предприятия. Въпреки това неговата реална добавена стойност е по-ниска спрямо тази на индустрията.

1.2.11.2. Селско стопанство

В баланса на територията на Община Георги Дамяново най-голям дял има горския фонд, следван от селскостопанския фонд и фонд населени места. Земеделието на община Георги Дамяново не е интензивно развито. Това се обуславя от липсата на големи плодородни обработваеми площи, както и от географското и положение. Общината е разположена предимно върху планински и предпланински терени и това е причината земеделските земи в района да са разпокъсани, малки по площ и отдалечени.

Малкият размер на парцелите от обработваемата земя е една от основните причини за ограничената възможност да се създадат стопанства с рационални размери, където да се постигне хармонично съчетаване на производствените фактори в аграрния сектор и ефективната специализация, съобразно природните дадености на района. Логиката на развитие на аграрното производство в общината и страната като цяло е да се върви по пътя на уедряване на земеделските стопанства или по линия на собствеността, или по линия на стопанисването и внедряване на организационно-стопански форми от фермерски и корпоративен тип. Съществуват обективни възможности в общината да се развие биологично производство на растителни и животински продукти, за което благоприятства липсата на промишлени замърсители в района.

1.2.11.3. Растениевъдство

През последните години в област Монтана се наблюдава тенденция към увеличаване на площите с някои овощни насаждения (ябълки, вишни), както и на пшеница, силажна царевица и маслодайна рапица. Най-голямо намаление бележат площите на лозята, ечемика и овеса.

Съгласно данни от Областна дирекция земеделие, в община Георги Дамяново основните видове отглеждани култури са пшеница, ечемик, трикатле, рапица, маслодаен слънчоглед и царевица за зърно.

Кафявите горски и сивите горски почви на територията на общината позволяват отглеждането на картофи, малини и някои овощни видове. Алувиалните от своя страна, които са ограничени в по-ниските части на територията на общината са подходящи за отглеждане на всички селскостопански култури.

В общината са налице благоприятни предпоставки за развитието на зърнопроизводство, лозарство, овощарство, малини, ягоди, зеленчукопроизводство. В Георги Дамяново през последните няколко години се наблюдава тенденция към увеличаване на площите с насаждения от ягоди и малини. В някои отделни части на се отглеждат лозови насаждения с винени сортове. В общината има също така доказани добри биогенни ресурси за основните и традиционни овощни култури – ябълки, праскови, круши, сливи, ягоди и малини.

Благоприятното състояние на околната среда и слабото ниво на замърсяване в общината благоприятстват развитието на земеделието.

1.2.11.4. Животновъдство

На територията на област Монтана основно отглежданите животни са овце, говеда, кози, биволи, птици, зайци и пчелни семейства.

За община Георги Дамяново основно място заема отглеждането на крави, кози, овце, свине, като традиция има в отглеждането на зайци, птици и пчели.

В структурата на животновъдството преобладават предимно дребните стопанства, като най-голям е дялът на отглежданите животни в стопанствата на физически лица. В едрите стопанства се отглеждат най-вече говеда, кози и овце. Като цяло в областта през последните години се наблюдава намаление на броя на отглежданите животни. Животните се отглеждат предимно в личните и семейни частни стопанства. Намаляването се дължи на разпокъсаното животновъдство, нарушен природен състав, високата цена на елитния разплоден материал, висока себестойност на произвежданите фуражи, високи цени на медикаментите и лекарствата, ниски изкупни цени на произведената продукция, често под себестойността.

На територията на общината през последните няколко години осезаемо са намалели говедата, свинете и птиците, но за сметка на това се отбелязва трайно увеличаване на броя на пчелните семейства.

1.2.11.5. Туризм

Районът на община Георги Дамяново е признат като един от най-чистите в екологично отношение, което представлява отлична предпоставка за добър живот и развитие на дейностите, свързани с почивката и отдиха на населението.

Общината работи усилено в посока популяризиране на района като туристическа дестинация. Доказателство за това са реализираните проекти в общината по отношение на туризма.

Степента на съхраненост и неподправеност на природните ресурси и културно-историческия потенциал са естествена предпоставка за развитие на устойчиви форми на туризма.

На територията на общината селския туризъм също е широко застъпен. Несъмнено обаче липсата на реклама и адекватен маркетинг за привличане на туристите е един от основните проблеми, който възпрепятства активното посещение на всички забележителности и популяризирането на общината като туристическа дестинация.

Лопушанския манастир „Свети Йоан Кръстител“ от своя страна е обектът, който привлича ежегодно най-голям брой туристи със своята неподправеност и живописност.

Други разнообразни обекти, представляващи специфичен интерес по отношение на културно-историческото наследство в района са:

- Останки от каменните грамади през античността и средновековието, намиращо се над с. Дълги дел;
- Находки от оръдия на труда, оръжия, монети, накити, пластика, битова и строителна керамика и др.
- В с. Копиловци са открити различни паметници, сред които бронзова фигура на Херакъл. Запазен е и камък от католическата катедрала, която е разрушена по време на Чипровското въстание от 1688г. Запазена е и се ползва и днес Латинската чешма;
- Еловишко кале – край с. Еловица, община Георги Дамяново се намират останки на разположеното на площ от около 16000 м² Еловишко кале. Разположено е върху скалист връх, ограден от три страни от р. Дългоделска Огоста;
- Мемориален комплекс „Балова шума“ над село Гаврил Геново, увековечаващ паметта на жертвите за свобода и демокрация в България от Чипровското въстание;
- Наследство от древните традиции за добив на злато в с. Дълги дел, с. Говежда – поречието на Огоста;
- Място за отдих „Младенин вир“, с. Дълги дел – място за пикник, естествен кладенец и изградена чешма. За местността легенда разказва, че водата от чешмата е лековита.

В Консолидирания Национален туристически регистър към Министерството на туризма, включващ данни за категоризирани туристически обекти от държавната за територията на община Георги Дамяново са регистрирани 8 обекта – средства за подслон и места за настаняване. За съжаление използваемостта на легловия капацитет е ниска, което е показател за не до там доброто позициониране на туристическия продукт. Природните

дадености на общината предразполагат най-вече към планински и еко-туризъм, като за тази цел има изградени екопатеки, като основно се посещава Копренската екопътека, туристическата хижа и водопадите.

1.2.11.6. Газификация

На територията на община Георги Дамяново няма изградено газоснабдяване и/или топлоелектрически централи (ТЕЦ).

1.2.11.7. Възобновяеми енергийни източници

Потенциална възможност за постигане на по-добра енергийна ефективност в общината е проучването на възможността за въвеждане на възобновяеми енергийни източници.

В тази връзка е възможно да се изследват подходите за добиване на енергия от възобновяеми енергийни източници – вятърна енергия, слънчева енергия и енергия от биомаса за задоволяване на местното потребление и производство на електроенергия.

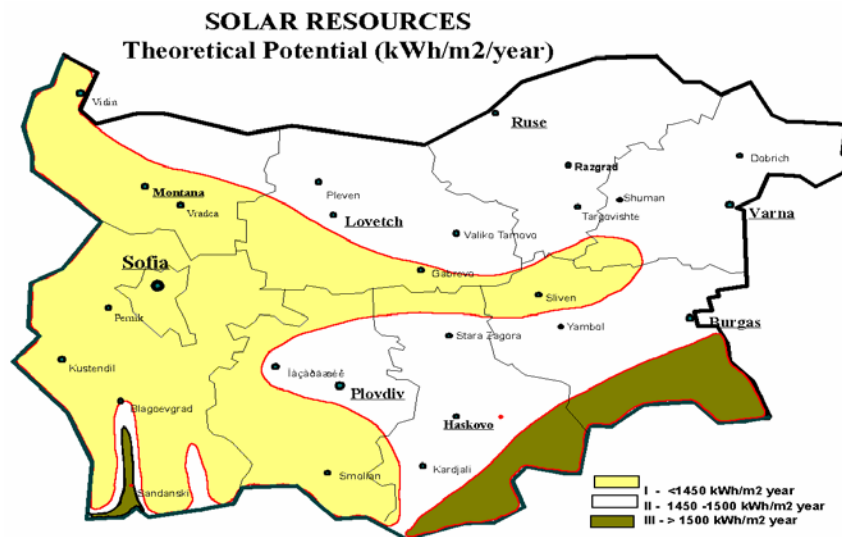
✓ Слънчева енергия

Достъпният потенциал на слънчевата енергия се определя след отчитането на редица основни фактори: неравномерно разпределение на енергийните ресурси на слънчевата енергия през отделните сезони на годината; физико-географски особености на територията; ограничения при строителството и експлоатацията на слънчевите системи в специфични територии, като природни резервати, военни обекти и др.

Най-достъпни и икономически ефективни са технологиите за преобразуване на слънчевата енергия в топлина, включващи т.н. слънчеви колектори. Предимствата на слънчевите термични инсталации се заключават в следното: произвежда се екологична топлинна енергия; икономисват конвенционални горива и енергии; могат да се използват в райони, в които доставките на енергии и горива са затруднени.

България условно е разделена на три региона в зависимост от интензивността на слънчевото греене.

- Централен Източен регион – обхваща приблизително 40% от територията на страна, предимно планински райони;
- Северозиточен – обхваща приблизително 50%, предимно селски райони, индустриалната зона и част от централната северна брегова ивица.
- Югоизточен и Югозападен регион - обхваща 10% от територията на страната, предимно планински райони и южната брегова ивица.

Фиг. 9 Карта за теоритичен потенциал на слънчевата радиация в България

Община Георги Дамяново се намира в така обособения район от картата – *Централен Източен район*. В него се включват 40% от територията на страната, предимно планински райони. Средната продължителност на слънчевото греење в този район е от 400 h до 1 640 h - 1 450 h kWh/m² годишно.

Въпреки, че съществуват слънчеви термични системи, които могат да работят през цялата година, в момента в следствие на високата им цена, икономически ефективното им приложение трудно може да се докаже.

✓ Вятърна енергия

Вятърната енергетика, в България, има незначителен принос в брутното производство на електроенергия в страната.

Възможността за усвояване на достъпния потенциал на вятърната енергия зависи от икономическите оценки на инвестициите и експлоатационните разходи по поддръжка на технологиите за трансформирането ѝ. Бъдещото развитие на вятърната енергетика в подходящи планински зони и такива при по-ниски скорости на вятъра ще зависи и от прилагането на нови технически решения.

Въз основа на средногодишните стойности на енергийния потенциал на вятърната енергия, отчетени при височина 10 m над земната повърхност, на територията на страната теоретично са обособени три зони с различен ветрови потенциал.

Зона А: Зона на малък ветрови потенциал – включва равнинните части от релефа на страната (Дунавска равнина и Тракия), долините на р. Струма и р. Места, високите полета на Западна България. Характеристиките на тази зона са:

- Средногодишна скорост на вятъра: 2-3 m/s;

- Енергиен потенциал: 100 W/m^2 (по - малко от $1\,500 \text{ kW/h}$ годишно)
- Средногодишна продължителност на интервала от скорости $\sum \tau$ $5\text{-}25 \text{ m/s}$ $5\text{-}10 \text{ m/s}$ в тази зона е 900 h , което представлява около 10% от броя на часовете през годината;

Зона В: зона на среден ветрови потенциал - включва черноморското крайбрежие и Добруджанското плато, част от поречието на река Дунав и местата в планините до $1\,000 \text{ м.в.}$ Характеристиките на тази зона са:

- Средногодишна скорост на вятъра: $3\text{-}6 \text{ m/s}$;
- Енергиен потенциал: $100\text{-}200 \text{ W/m}$ (до $1\,500 \text{ kW/h}$ годишно)
- Средногодишна продължителност на интервала от скорости $\sum \tau$ $5\text{-}25 \text{ m/s}$ $5\text{-}10 \text{ m/s}$ в тази зона е 4000 h , което е около 45% от броя на часовете в годината;

Зона С: зона на ветроенергиен потенциал – включва владенията в морето части от сушата (н. Калиакра и н. Емине), откритите планински била и върхове с надморска височина над $1\,000 \text{ м.}$ характеристиките на тази зона са:

- Средногодишна скорост на вятъра: над $6\text{ – }7 \text{ m/s}$;
- Енергиен потенциал: 200 W/m (над $1\,500 \text{ kW/h}$ годишно);
- Средногодишна продължителност на интервала от скорости $\sum \tau$ $5\text{-}25 \text{ m/s}$ $5\text{-}10 \text{ m/s}$ в тази зона $6\,600 \text{ h}$, което е около 75% от броя на часовете в годината.

Община Георги Дамяново попада в **зона А на малък ветрови потенциал**. За районите в тази зона могат да бъдат инсталирани вятърни генератори с мощности от няколко до няколко десетки kW . Възможно е евентуално включване на самостоятелни много-лопаткови генератори за трансформиране на вятърна енергия и на PV-хибридни (фотоволтаични) системи за водни помпи, мелници и т. н. Разположението на тези съоръжения е най-подходящо в зона с малък ветрови потенциал на онези места, където плътността на енергийния поток е над 100 W/m^2 .

✓ Енергия от биомасата

Оценката на потенциала от биомаса изисква изключително внимателен и предпазлив подход тъй като става дума за ресурси които имат ограничен прираст и много други ценни приложения, включително осигуряване прехраната на хората и кислорода за атмосферата. Затова подходът е да се включват в потенциала само отпадъци от селското и горско стопанство, битови отпадъци, малоценна дървесина, която не намира друго приложение и отпада по естествени причини без да се използва, енергийни култури отглеждани на пустеещи земи и т.н.

От всички ВЕИ, биомасата (дървесината) е с най-голям принос в енергийния баланс на страната.

Голям потенциал за получаване на енергия от биомаса имат селскостопанските растителните отпадъци. Необходимото оборудване в голяма степен липсва и днес не се

използва с пълния си капацитет. За отпадъците от овощните градини в общината може да се използва оборудване, което ще надробява отпадъците от горското стопанство.

Увеличаване на използването на биомаса за енергийни цели ще доведе до икономия на електроенергия и скъпи вносни горива и води до намаляване на енергийната зависимост.

✓ Хидроенергия

Енергийният потенциал на водния ресурс в страната се използва за производство на електроенергия от ВЕЦ и е силно зависим от сезонните и климатични условия. ВЕЦ активно участват при покриване на върхови товари, като в дни с максимално натоварване на системата използваната мощност от ВЕЦ достига 1 700-1 800 MW.

На територията на общината има изградени 4 източника на възобновяема енергия, а именно:

ВЕИ централа	Населено място	Мощност Мвт	Година на въвеждане в експлоатация
ВЕЦ „Трещена“	с. Дълги дел	1,1	2006
МВЕЦ „Милина“	с. Копиловци	0,585	2007
МВЕЦ „Крива река“	с. Дълги дел	0,735	2012
ВЕЦ „Лопушна“	с.Георги Дамяново	1,0	-

Към настоящия момент не се предвижда използването на енергийния потенциал на водния ресурс за производството на електроенергия от ВЕЦ на територията на общината.

1.2.12. ДЕМОГРАФСКИ ПОКАЗАТЕЛИ

1.2.12.1. Брой на населението

Разположението на община Георги Дамяново в Северозападен район, обуславя нейната зависимост от демографските процеси. Може да се каже, че развитието на броя на населението в областта следва общите отрицателни тенденции на национално ниво.

Като цяло населението за всички 11 общини в областта намалява с различен средногодишен абсолютен и относителен темп и размер. Намалението на населението както за община Георги Дамяново, така и за област Монтана се дължи както на отрицателния естествен прираст (повече починали от родени лица), така и на миграцията на населението (повече изселени, отколкото заселени).

Населението в област Монтана през 2015г. е разпределено неравномерно между общините, като община Монтана, е с най-висок дял от населението в областта - 137 188

души. Община Георги Дамяново се нарежда на последно място по брой на населението със своите 2 445 души.

1.2.12.2 Възрастова структура на населението

Най-голям относителен дял във възрастовата структура на населението заемат над трудоспособна възраст т.е хората над 60 и повече години. Хората в трудоспособна възраст между 30-59 години заемат 43% от общото население и младежите до 29 годините заемат 7,56%.

На ниво област, община Георги Дамяново и община Чипровци се открояват с много силно изразен нисък дял в под трудоспособна възраст и висок дял на населението над трудоспособна възраст. Това представлява сериозен проблем, особено по отношение на създаването на предпоставки за намаляване на икономическата активност на тези територии именно поради липсата на човешки ресурс, който да се интегрира в икономиката по различни форми – предприемаческа дейност, работна ръка и др.

Въпреки някои сходни съотношения във възрастовата структура на населението между общината и областта, в Георги Дамяново се наблюдава много по-сериозни тенденции на застаряване на населението, които намират отражение и в негативните демографски тенденции през последните години. Застаряващото население в селата на общината води до тяхното поетапно обезлюдяване. Населението е разпръснато неравномерно в 13-те населени места, което допълнително създава предпоставки за неравномерно разпределение на населението спрямо възрастовата му структура.

Изводът който може да се изведе е, че населението на Община Георги Дамяново бележи тенденции на застаряване.

1.2.12.3. Миграция на населението

Съгласно данните от НСИ за периода 2011-2015г. механичното движение на община Георги Дамяново има следния вид:

Показатели	2011	2012	2013	2014	2015
Заселени - общо	120	60	66	65	130
мъже	67	34	30	39	59
жени	53	26	36	26	46
Изселени - общо	45	51	48	68	60
мъже	26	27	24	33	35
жени	19	24	24	35	25
Механичен прираст - общо	75	9	18	-3	45
мъже	41	7	6	6	24
жени	34	2	12	-9	21

Източник: НСИ

Данните от таблицата сочат, че за 2014 механичният прираст на населението на общината е отрицателен. През 2014 са се изнесли 68 души, а са се заселили 65. Естественият прираст в общината е изразение на изключително негативната тенденция към намаляване на раждаемостта и повишаване на смъртността, което е в резултат от силно застаряващото население и миграционните процеси, които все по-осезаемо се активизират.

На следващата фигура е илюстрирано естественият прираст на област Монтана. Съгласно картата за 2015г. с най-голямо намаление на населението в следствие на отрицателния механичен прираст са областите Монтана, Габрово и Видин.

За формирането на отрицателния механичен прираст влияят различни фактори – социално-икономически или условията на живот в отделните населени места. Интересен е фактът, че през последните години община Георги Дамяново бележи положителни стойности по отношение на механичното движение на населението. Притеснителен е фактът, че само за три години броя на заселените и броя на изселените лица е намаляло с над 4 пъти.

Причината за липсата на механично движение в общината логично се дължи на застаряващото население, което има по-нисък стимул да се изсели особено когато става въпрос за хора в пенсионна възраст.

1.2.13. СОЦИАЛНО-ИКОНОМИЧЕСКИ ПОКАЗАТЕЛИ

Динамиката в структурата на заетостта по сектори на икономиката в общината очертава увеличаване дела на наетите лица предимно в услугите и аграрния сектор. Сектора „Услуги“ продължава да бъде с най-голям дял.

Високият дял на сектор „Услуги“ заема 69%; „Аграрния“ сектор 11% и сектор „Индустрия“. Високите дял на услугите за сметка на останалите два сектора е в следствие на отслабващото влияние на промишлеността.

Ситуацията в община Георги Дамяново през последните няколко години сравнително се е влошила, като коефициентът на заетост се е редуцирал близо 2 пъти в рамките на 10 години, в сравнение с другите общини от областта, община Георги Дамяново има най-нисък коефициент на заетост след община Якимово и Бойчиновци.

По отношение на образователната структура, най-висок е дялът на заетите със средно образование (70,5%), а най-нисък на лицата с основно и по-ниско образование (10,6%). Заетите с висше образование съставляват 18,9% от общо заетите във възрастова група 15-64 години. Същевременно с това за характерно за Северозападния район е, че в образователната структура на заетите лица е по-висок дялът на заетите с висше образование – 20,7%. В община Георги Дамяново, най-висок е дялът на заетите със средно образование (74,7%), а най-нисък на тези с начално и основно (14,3%). Заетите лица с висше образование представляват 10,7%. Като цяло общината следва тенденциите характерни за областта, като дялът на заетите е нисък както в сравнение този на областта, така и на регионално и национално ниво.

1.12.13.1. Доходи

Доходите на населението, както и техните конкретни размери се използват като един от индикаторите за оценка на условията на живот на населението, за определяне на покупателната му способност.

В последните няколко години в област Монтана се наблюдават определени тенденции в доходите на населението, който са свързани с протичане на икономическите процеси повлияни през последните години от икономическата криза. Ръстът в доходите на лице от населението в област Монтана е един от най-високите в Северозападен регион.

Основните източници на доходи за населението са от работна заплата и пенсии. В област Монтана участието на работната заплата в доходите е 33,2%.

Основно място като източник в структурата на доходите в населението има работната заплата.

Териториалните различия в размер на средната работна заплата варира в определени граници – от 4510 лв. (община Чипровци) до 6445 лв. (община Монтана). В общините с по-висок икономически потенциал (Монтана, Лом, Берковица) средната работна заплата е по-висока от тази в общините, в които е по-добре развит първичния сектор (Брусарци, Вълчедръм и др.). В сравнение със стойностите на национално ниво, областта и съставляващите я общини определено се различават драстично. Като разликата между средната годишна заплата в община Георги Дамяново и тази за страна се различава с цели 34%.

2. АНАЛИЗ НА СИЛНИТЕ И СЛАБИТЕ СТРАНИ, ВЪЗМОЖНОСТИТЕ И ЗАПЛАХИТЕ (SWOT АНАЛИЗ)

Един от основните етапи в стратегическото планиране е “анализът на средата”. Изводите от този анализ са важна предпоставка за осъществяване на по-нататъшните стъпки в процеса на стратегическо планиране – SWOT анализ, целеполагането и изготвянето на план за действие. Това наложи те да бъдат изложени в тази част по структуриран начин. Избран бе подходът основните изводи да се групират в две основни части:

- Достижения и силни страни, проблеми и слаби страни
- Възможности и заплахи.

SWOT анализа представлява акроним на вътрешните за общината силни страни (Strengths) и слаби страни (Weaknesses) и външните за общината възможности (Opportunities) и заплахи (Threats). SWOT анализът изхожда от идеята за разделянето на обекта на стратегически анализ от средата, в която той функционира. Обектът на стратегически анализ се разглежда откъм неговите "силни" и "слаби" страни. Средата, в която функционира обектът на стратегически анализ се диференцира на "възможности" и "заплахи".

- *Възможностите* - представляват най-благоприятните елементи на външната среда на общината. Това са благоприятни за общината потенции, от

които тя се възползва или би могла да се възползва;

- *Заплахите* - са най-неблагоприятните сегменти на външната среда за общината. Те поставят най-големи бариери пред настоящото или бъдещото състояние на общината;
- *Силните страни* - са ресурс, умение или друго преимущество, което притежава общината. Силната страна е отличителна компетенция, която дава сравнително предимство на общината;
- *Слабите страни* - представляват ограниченията или недостига на ресурси, умения и способности, които сериозно възпрепятстват развитието на общината.

Между четирите квадранта съществуват определени зависимости. Връзката между възможностите и силните страни дава представа за лостовите на развитие. Връзката между слабите страни и заплахите формира основните проблеми на развитие. Връзката между силните страни и заплахите определя рисковете на развитие, а връзката между слабите страни и възможностите извежда ограниченията на развитие.

След осъществяване на количествен и качествен анализ на общината /анализ на средата/, се оформя съдържанието на квадрантите на SWOT таблица. От изведените характеристики на обекта и обкръжаващата средата се избират най-важните, които се вписват в съответните квадранти. Този етап съдържа голяма доза творчество, но се опира на направения анализ в предишният етап. В същото време елемент на творчество и интуиция е избора на правилния квадрант за идентифицирания фактор. Практиката показва, че за много от идентифицираните тенденции и фактори стои въпроса в кой от квадрантите да бъде поставен. До голяма степен това зависи и от самата формулировка. Например, наличието на свободна работна сила може да е силна страна, докато високата безработица да е слаба страна; възможността да се развият трудоемки производства да е възможност, а високият процент на трайно безработни да е заплаха. В реалният живот съществуват множество взаимовръзки, които се явяват причини и следствия в зависимост от гледната точка, от целите на анализа и т.н. Поради тази причина едно и също явление може да се разглежда в различни негови проявления.

СИЛНИ СТРАНИ	ВЪЗМОЖНОСТИ
• Благоприятни физико-географски условия, съхранена чиста околна среда; • Липса на крупни замърсители; • Липса на замърсяваща промишленост • Наличие на пречиствателна станция за отпадъчни води; • Висока степен на залесеност; • Наличието на защитени зони,	• Наличието на национални програми и проекти за подпомагане инфраструктурното развитие; • Осигуряване на извън бюджетно финансиране, чрез европейските предприсъединителни фондове; • Решаване на проблемите късаещи управлението на отпадъците в дългосрочен аспект; • Разширяване и доизграждане на

богато биологично разнообразие и културно-историческо наследство като предпоставка за развитие на туризма; • Благоприятни климатични условия; • Незамърсени с химични вещества почви;	ВиК инфраструктурата; • Промяна в обществените нагласи в подкрепа усилията за опазване на околната среда; • Повишаване на информираността на населението чрез въвеждане на нови и интерактивни форми на екологичното образование и обучение.
СЛАБИ СТРАНИ	ЗАПЛАХИ
• Лошо състояние на елементите на техническата и транспортната инфраструктура; • Ниска степен на изграденост на канализационна мрежа; • Липса на канализация, в повечето населени места; • Амортизирала и технически остаряла водопроводна мрежа, водеща до големи загуби. • Общината е бедна на полезни изкопаеми; • Липса на почвен мониторинг; • Липса на точна отчетност за количествата на събраните и депонираните отпадъци; • Неефективна система за управление на отпадъците.	• Финансова необезпеченост на инвестиционни регионални програми; • Липсата на собствени средства за екологични проекти • Забавяне на реализацията на инфраструктурни проекти; • Глобално изменение на климата и попадане на страната в зона на засушаване; • Високи разходи по прилагане на екологичното законодателство; • Завишаване делът на транспорта като замърсител на атмосферния въздух, почвите и основен генератор на шум; • Недостатъчен контрол по отношение на отрицателните въздействия оказващи ефект върху околната среда; • Задълбочаване на демографските проблеми

Най-силна и най-реалистична е връзката между слабите страни и възможностите. Те определят ограниченията на развитие на общината. Стратегията на развитие, която определя тази връзка може да се нарече концентрираща, защото тя е насочена към

използване на съществуващите благоприятни условия за развитие чрез намаляване на слабите страни на общината.

3. ВИЗИЯ ЗА ОКОЛНАТА СРЕДА НА ГЕОРГИ ДАМЯНОВО

Като изходна точка за формулиране на целите и задачите на Програмата за опазване на околната среда на община Георги Дамяново 2021-2027 г. е формулирана визия на Общината.

Визията описва перспектива за развитие на общината в близките години. Тя дава общата представа за характеристиките на общината в контекста на концепцията за устойчиво развитие. Крайният резултат и изводите направени от анализите за визия са ориентирани към различните сфери на развитие на местно ниво.

Общото виждане и очакване за развитие на община Георги Дамяново в рамките на следващите години може да се формулира като:

ОБЩИНА ГЕОРГИ ДАМЯНОВО – чиста околна среда, здравословен начин на живот с условия за пълноценен труд и активен отдих.

4. ЦЕЛИ НА ПРОГРАМАТА

На базата на извършения сравнителен анализ са определени основните цели, необходими за бъдещото развитие на община Георги Дамяново в областта на околната среда. Под внимание са взети силните страни, които е необходимо да бъдат запазени, слабите страни, които следва да бъдат решени и са отчетени заплахите на общината по отношение на опазването на околната среда.

В настоящата програма са формирани следните 3 стратегически цели:

Стратегическа цел 1: Поддържане на екологичното равновесие на територията на общината.

Тази стратегическа цел включва следните 2 приоритета:

- 1.1. Опазването на биологичното разнообразие и неутрализиране на негативните процеси оказващи влияние на околната среда.
- 1.2. Борба с климатичните промени.

Стратегическа цел 2: Постигане на по-добри условия за обитаване, чрез повишаване качеството на околната среда.

Изпълнява се посредством следните Приоритети.

- 2.2. Подобряване на инфраструктурата за опазване на околната среда;
- 2.3. Екологичен мониторинг

Стратегическа цел 3: Повишаване на екологичната култура, информираност и активно участие на гражданите в решаването на екологичните проблеми,

Стратегическата цел се изпълнява посредством следните 2 Приоритета:

- 4.2. Участие на обществеността в решаването на проблемите на околната среда.
- 4.3. Повишаване на екологичната образованост.

5. ПЛАН ЗА ДЕЙСТВИЕ

Дейност	Задача	Изпълнител	Срок на изпълнение	Източник на финансиране	Ефект
Стратегическа цел 1: Поддържане на екологичното равновесие на територията на общината					
Опазване на биологичното разнообразие в рамките на общината	Изследване на биологичното разнообразие в земите и горите общинска собственост и конкретни мерки за опазването му	Община, РИОСВ, ИОАС, НПО	2021-2027 г.	ОПОС, ПУДООС	Съхранението на биоразнообразието
	Мерки необходими с цел предотвратяването на горски пожари.	Община, ДГС, РИОСВ	постоянен	МЗХ, ДГС, ПРСР	Съхранението на биоразнообразието
	Управление и поддръжка на екомаршрути и изграждане на екопътеки.	Община, РИОСВ	постоянен	Община, РИОСВ, МОСВ	Развитието на екологичен туризъм
	Осигуряване на възможност за подаване на сигнали от граждани свързани с нарушения на защитените зони, сигнали за бедстващи животни и птици на територията на Общината, както и за подаване на предложения за развитието и опазването на биоразнообразието.	Община	2021-2027	Община	Съхранението на биоразнообразието в общината
	Подпомагане изпълнението на мерки по опазване	Община, РИОСВ	2021-2027	ОПОС, ПУДООС, други	Съхранението на биоразнообра

	и възстановяване на редки и застрашени растителни и животински видове на територията на общината			финансиращ и програми	зие то общината в
Ограничаване последиците от индустриалните и битовите замърсявания					
	Формирането на растителни пояси по натоварените транспортни пътища.	Община	2021-2027	Такса смет	Намаляването на неорганизираните прахови емисии
	Почистване на основните пътни артерии от натрупан прах и осигуряване поддържането им в добро техническо състояние	Община	Ежегодно	Такса смет	Намаляването на неорганизираните прахови емисии
	Ежегодно възлагане на машинно и ръчно почистване на участъците с най-висока проводимост от деретата.	Община	Ежегодно	Собствени средства	Подобрен отток на водното течение, почистено дърво от наноси, прорасла растителност и битови отпадъци.
	Въвеждане на алтернативни технологии за пречистване на битови отпадъчни води в малките населени места	Община, ВиК Монтана	2021-2027 г.	Държавен бюджет, общински бюджет,	Ползване на водни ресурси на територията на общината
	Стимулиране на ползването на алтернативни/възобновяеми енергийни	Община	2021-2027	ОП, ПУДООС	Повишаване на енергийната ефективност

Превенция на климатичните промени чрез подкрепа към преминаване на нисковъглеродна икономика и интелигентна мобилност	източници				и намаляване на количествата на използваните горива.
	Въвеждане на енергоспестяващи мерки в общинските и частните сгради и уличното осветление.	Община, Местна обществено ст	постоянен	Община, ФЕЕВИ, граждани	Повишаване на енергийната ефективност и намаляване на количествата на използваните горива.
	Изграждане на велосипедни алеи и организиране на кампании за насърчаване на велосипедния транспорт.	Община, НПО	2021-2027	Община и други външни донори	Ограничаване замърсяването на въздуха
Адаптация към климатичните промени	Залесяване на опожарени горски територии и превантивна дейност за предотвратяване на горски пожари.	ДГС, МОСВ, Община	2021-2027	МЗХ, Община, ЕФ	Предотвратяване на екологични бедствия
	Залесяване на неземеделски земи и отглеждане на насаждения.	ДГС, МОСВ, Община	Постоянен	МЗХ, Община, ЕФ	Предотвратяване на екологични бедствия
	Изграждане и поддържане на системата за ранно предупреждаване при бедствия и аварии и горски	Община, МВР	Постоянен	Община, МВР, ЕФ	Предотвратяване на екологични бедствия

	пожари и поддържане на база данни за рискови зони.				
	Почистване на коритата на реките в урбанизираните територии.	Община	Постоянен	МРР, Община, ЕФ	Предотвратяване на екологични бедствия

Стратегическа цел 2: Постигане на по-добри условия за обитаване, чрез повишаване на качеството на околната среда

Оптимизация на системата за управление на отпадъци					
	Създаване на организация за събиране и обезвреждане на масово разпространени опасни отпадъци	Община	2021-2027	Общински бюджет, организации по оползотворяване, ПУДООС	Подобряване управлението на отпадъците
	Въвеждане на система за разделно събиране на биоразградими отпадъци и изграждане на инфраструктура за компостирането им	Община	2021-2027	Общински бюджет, ПУДООС	Подобряване управлението на отпадъците
	Въвеждане на домашно компостиране	Община	2021-2027	Общински бюджет, ПУДООС	Подобряване управлението на отпадъците
	Подобряване информационната система за управление на отпадъци	Община	2021-2027	Общински бюджет	Подобряване управлението на отпадъците
	Организиране на периодични кампании за събиране на рециклиращи се битови отпадъци и други отпадъци за повторна употреба, чрез временни	Община	2021-2027	Общински бюджет, ПУДООС, МОСВ	Подобряване управлението на отпадъците

	пунктове				
	Насърчаване на населението към използване на опаковки за многократна употреба, чрез обвързване с ТБО и провеждане на информационни кампании	Община	2021-2027	План-сметка	Предотвратяване образуването на отпадъци
	Ежегодно оптимизиране на граfiците и схемите за събиране и транспортиране на отпадъци	Община	Ежедневно	-	Подобряване управлението на отпадъците
	Воденето на точна отчетност за количеството на събраните, извозваните и депонира отпадъци.	Община	ежемесечно	-	Подобряване управлението на отпадъците
	Залесяване на дървесна и храстова растителност в междублоковите пространства и обособяване на зелени площи в селата.	Община	Постоянен	Община, ЕФ	Поддържа не благоустройството в населените места
	Подмяна и/или реконструкция на съществуващите водоснабдителни мрежи	Община, ВиК Монтана, МОСВ	2021-2027	ОПОС, ДБ, Общински бюджет	Поддържа не благоустройството в населените места
Развитие на системата за екологичен мониторинг	Систематизиране на база данни за компонентите на околната среда от собствени и външни	Община, РИОСВ	Постоянен	Община, РИОСВ	Наблюдение и контрол за състоянието на околната

	наблюдения и от контролната дейност.				среда
	Създаване на електронен бюлетин за състоянието на околната среда	Община, РИОСВ	ежегодно	Община, НПО, РИОСВ	Наблюдение и контрол за състоянието на околната среда
Стратегическа цел 3: Повишаване на екологичната култура, информираност и активно участие на гражданите в решаването на екологичните проблеми					
Участие на обществеността в решаването на проблемите на околната среда	Съдействие за провеждането на екологични кампании	Община, НПО	Постоянен	Община, Спонсори, Партньори, НПО, ЕФ	Участие на обществеността, с оглед подобряване качеството на околната среда
	Привличане на обществеността при взимане на решения за опазване на околната среда и решаване на ограничени по обхват екологични проблеми в района на живеене	Община	Постоянен	Община, Спонсори, ПУДООС	Участие на обществеността, с оглед подобряване качеството на околната среда
	Осъществяване на акции за почистване на населените места на територията на общината	Община, Местна общественост, Учебни заведения	Постоянен	Община, Спонсори, НПО	Участие на обществеността, с оглед подобряване качеството на околната среда
Повишаване на екологичната	Организиране на обществени кампании, семинари и обучителни	Учебни заведения,	ежегодно	Община, Републикански	Участие на обществе

а образованост	модули по „устойчиво развитие“ и ООС.	НПО		бюджет	ността, с оглед подобряване качеството на околната среда
	Обучение на служители от общината по опазване на околната среда	Учебни заведения, НПО	Постоянен	Община, ЕФ, Републикански бюджет	Участие на обществеността, с оглед подобряване качеството на

6.ОРГАНИЗАЦИЯ НА ИЗПЪЛНЕНИЕТО НА ПРОГРАМАТА

Целта на мониторинга е да отбелязва отклоненията от плана достатъчно рано за да бъде възможно тяхното коригиране, преди последствията от тях да станат сериозни до такава степен, че да не могат да бъдат преодоленни.

В случая важно е да се отбележи, че мониторинга трябва да бъде извършван достатъчно често, за да могат да бъдат коригирани отклоненията от направените планове. В практическия порядък системата за мониторинга трябва да отговаря на поставените задачи.

Определянето кога да се извършват наблюденията е творчески процес, които следва да отчита много фактори свързани със същността на програмата, но и да се съобразява с финансовите възможности на осъществяващият го.

✓ *Отговорен отдел и длъжностно лице за координация по изпълнение на програмата*

Кординацията по изпълнение на текущата програма ще се осъществява конкретно от лицата, които ще бъдат назначени със заповед на Кмета на общината и които притежават необходимата професионална квалификация.

✓ *Схема на изпълнението на програмата*

Изпълнението на програмата ще се следи по съответствие на срокове и очакваните конкретни резултати. Отчитането на резултатите от прилагането на програмата ще става чрез изготвяне на отчет за изпълнението ѝ, както и цялостен отчет за изпълнението на програмата в края на срока на действие.

✓ *Актуализация на програмата*

Настоящата програма за опазване на околната среда на община Георги Дамяново е отворен документ и подлежи на усъвършенстване, допълване и актуализация. При настъпила промяна в нормативната база или поради други причини се подготвя актуализация на програмата.

Подобна актуализация е необходима при съществена промяна в приоритетите на общината, съществени изменения в съществуващите условия, промяна в нормативната уредба по опазване на околната среда.

✓ *Информация на РИОСВ и обществеността за изпълнение на програмата*

Програмата за опазване на околната среда е достъпен документ за компетентните органи (РИОСВ София и МОСВ) и обществеността, чрез интернет страницата на община Георги Дамяново, за да могат всички заинтересовани да имат достъп до него, вкл. да дават своите мнения и предложения.

Раздел „Лечебни растения“
към Програма за опазване на околната
среда 2021-2027 г.

Във връзка с изискванията на чл. 50 т. 3 от Закона за лечебните растения (ДВ, бр. 17 от 26 Февруари 2021 г.) като неразделна част към Общинската програма за опазване на околната среда на община Георги Дамяново 2021-2027 г. е разработен Раздел „Лечебни растения“.

В настоящия раздел са описани видовете лечебни растения находящи се на територията на община Георги Дамяново, техните местообитания, начин на използване и опазване на находища, и мерки за опазване на ресурсите на територията на общината. Разделът има за цел да се постигне ефективно използване на лечебните растения, опазването на естествените им находища и предотвратяване изчезването на отделни видове лечебни растения на територията на община Георги Дамяново.

1. Обща характеристика на Община Георги Дамяново

А. Местоположение

Община Георги Дамяново се намира в югозападната част на област Монтана в северозападна България на границата с Република Сърбия. Вътрешните и граници са с общините Чипровци, Берковица и Монтана. Община Георги Дамяново се простира от връх Копрен в Западна Стара планина до Широка планина (Предбалкана) на север, заграждащи долината на р. Огоста.

Общината е разположена върху територия от 298 км², която представлява 8,20% от територията на областта и обхваща общинския център – с. Георги Дамяново и 12 други села.

Б. Водни ресурси

Хидроложката мрежа на общината е представена от басейна на река Дългоделска Огоста и част от басейна на река Огоста. Определящо значение има река Дългоделска Огоста с нейните притоци Слатинска река, река Копиловска Огоста, Лопушанска река и други по-малки реки и потоци.

Речната мрежа е много добре развита. Главните водосбори се явяват реките Делена вода, Слатинска, Копиловска, Трещена и Конярска, които са с постоянен воден отток (дъждовно, снежно и подземно). Типични за района са скалните формации, в които се преразпределят част от повърхностно течащите води.

В. Релеф

Пространствените ресурси на общината са съчетани от речно – долинен, планински и високопланински релеф. Високопланинският релеф е характерен за южната част на територията и включва части от билото на северните склонове на Бековския дял на главната старопланинска верига, по които е прекарана граница със Сърбия. По-голямата част от територията на общината се намира в силно пресечен планински терен със средна надморска височина около 600 м.н.в. Той е представен от земи между 400 и

1000 м. н.в., представляващи напречни на главното било ридове на Берковския дял, а така също и от южните склонове на Веренишкото бърдо от планините на Предбалкана.

Г. Климат

Климатичните условия на общината се обуславят до голяма степен от разнообразната и сложна морфология на релефа. Поради голямата разлика в надморската височина /от 200 м. при р. Огоста до 1924 м. при връх Копрен/ на територията на общината се наблюдават умерено-континентален и планински климат със средногодишна температура 11.4 °С.

Планинския климат обхваща земите с надморска височина около и над 1000 м., преобладаващата част, от които са разположени в южната част на селищната система. В тази част от територията се отличава със следните особености: по – ниски температури, голяма облачност и валежи, продължителна и устойчива снежна покривка през зимния сезон, ниско атмосферно налягане, висока относителна влажност и силни ветрове. В условия на планинския климат пролетта е по-хладна.

Д. Почви

На територията на общината под влияние на различни почвообразуващи фактори, съчетани с климатичните условия са формирани различни почвени типове – кафяви горски почви, сиви горски почви и алувиално ливадни. Кафявите и сивите горски почви са преобладаващи и са повсеместно развити по планинските части на територията на общината.

Е. Собственост и използване на земите

В баланса на територията на Община Георги Дамяново най-голям дял има горския фонд, следван от селскостопанския фонд и фонд населени места. Половината от земеделските стопанства в общината са с размер на използваемата земеделска площ от 0,1 до 5,0 дка. Броят на земеделските стопанства с ИЗП от 5 до 10 дка е 136, което е 27,6% от общата ИЗП. По информация от общинския план за развитие на община Георги Дамяново, на територията на общината земеделските стопанства с площ над 500 дка са 6 бр., като в тях е съсредоточена 58% от ИЗП.

2. Анализ на дейностите за опазване на екосистемите, включващи лечебни растения, за осигуряване на устойчивото им ползване

Лечебните растения в естествените им находища се опазват от увреждане и унищожаване с цел осигуряване на устойчивото им ползване като част от естественият растителен генетичен фонд със сегашна или бъдеща ценност. Опазването включва поддържане и съхранение на екосистемите на територията на община Георги Дамяново, съдържащи лечебни растения на естествените им местообитания, както и поддържане и възстановяване на жизненоспособната популация на видовете.

Ползването на лечебните растения и техните ресурси включва:

- Събиране на билките от диворастящи и култивирани лечебни растения;
- Придобиването на билки за първична обработка или преработка;
- Събиране на генетичен материал от диворастящи лечебни растения за култивиране, за опазване при условия извън естествената среда на лечебните растения или за възстановяване на други места в природата.

Ползването на лечебните растения, представляващо стопанска дейност, се извършва въз основа на издадено разрешително за ползване, по реда на Закона за лечебни растения (ЗЛР). Разрешителното не се издава, когато билките се събират за лични нужди от земи, гори или водни обекти, общинска собственост. Разрешителното не се изисква и когато лечебните растения са култивирани от собствениците или ползвателите на земи, гори или водни обекти, освен когато са култивирани от общината.

3. Приоритетни мерки за опазване на ресурсите и разнообразието на лечебните растения, включително на редки или застрашени от изчезване видове.

Лечебните растения в естествените им находища се опазват от увреждане и унищожаване с цел осигуряване на устойчивото им ползване.

Опазването на лечебните растения е система от мерки и дейности, целящи запазването на биологичното разнообразие на лечебните растения и техните популации.

Като основни причини за нарушаване на биологичното разнообразие от лечебни растения е биологически неоправданата експлоатация на находищата. С най-големи последици са урбанизацията, индустриализацията, строежът на пътища, изхвърлянето и натрупването на отпадъци. Наред с това пряко за влошаване популациите влияе замърсяването на почвите, резултат на неправилната им химизация за селското стопанство. Силно негативно влияние върху популацията на лечебни растения оказва промяната на естествената и характерна за района растителност, предизвикана от неправилно подбрани или изведени лесокултурни мероприятия – голи и изборни сечи, създаване на масиви от монокултури най-вече от иглолистни видове.

Върху запасите на лечебни растения силно влияние оказва и начина на експлоатация на находищата. Неприродосъобразното събиране, липсата на период за възстановяване и покой, нарушаване на нормалното семенно и вегетативно размножаване са основните причини за понижаване възможностите на естествените находища като източник на суровини.

В тази връзка мерките, които следва да се предприемат за опазване на ресурсите от лечебни растения на територията на община Георги Дамяново са както следва:

- Осъществяване на контрол за недопускане ползването на лечебни растения по начини и със средства, водещи до увреждане или унищожаване на местообитанията;

- Брането на билки трябва да става в сроковете, определени за всеки вид, тъй като преждевременното или закъснялото бране води до похабяването на техните ресурси;
- Запознаване на ползвателите на лечебни растения с техните задължения и отговорности;
- Брането на билки трябва да се извършва само в райони с плътни находища на отделните видове. Да се избягва брането на единични и разпръснати растения.
- При събиране на диворастящи видове да не се унищожава цялото находище, като се оставя част от най-добрите екземпляри за естественото семенно размножаване и възстановяване на находището.
- Определяне на режим за ползване на находищата при наличие на увреждане на находището;
- Предписания към собствениците на земи, гори или водни обекти около които има находища на лечебни растения, да не се допуска увреждането на естествените находища при използването на пестициди и минерални торове.
- Участие на обществеността при вземането на решения, във връзка с опазването на лечебните растения на територията на общината.
- Провеждане на информационна и разяснителна кампания сред населението, запознаването им с видовете им лечебни растения, начин на събиране на билките и нормативната уредба.

При ползване на лечебни растения, е необходимо да не се допуска увреждане на дърветата в резултат на чупене, рязане на клони и сеч.

За диворастящите защитени лечебни растения се забранява:

1. Сеченето, брането, късането, изкореняването, хербаризирането независимо от тяхното състояние и фаза на развитие;
2. Унищожаването и увреждането на находищата им;
3. Притежаването, пренасянето, търговията и изнасянето зад граница в свежо или изсушено състояние на цели растения или на части от тях;
4. Събиране на семена, луковици, коренища и други репродуктивни органи.

Нормативи:

1. Закон за лечебните растения
2. Наредба №2 от 20.01.2004 г. за правилата и изискванията за събиране на билки и генетичен материал от лечебни растения, издадена от МОСВ.
3. Наредба №5 от 19 юли 2004 г. за изискванията, на които трябва да отговарят билкозаготвителните пунктове и складовете за билки, посл. изм. ДВ бр.66 от 10.08. 2018 г., издадена от Министерство на здравеопазването и Министерство на околната среда и водите.

Позволителни за ползване на лечебни растения да се издават само на физически или юридически лица, срещу заплатена такса (съгласно приложение № 2 от раздела).

Разрешителното за събиране на билки да се издава в периода на събиране на съответната билка по чл.чл. 7 и 8 по Наредба № 2/ 20.01.2004 година и да има срок на валидност.

Количествата лечебни растения посочени в приложение № 2, следва да не надхвърлят предвидените проценти за ползване на ресурса, посочени в Наредба № 2/ 20.01.2004 година.

При издаване на позволителни за ползване на билки от лечебни растения да се отчитат предвижданията в приложение № 1, приложение № 2 и приложение № 4 от раздела, съгласно чл.чл. 28 и 37 от Закона за лечебните растения и Заповед на Министъра на околната среда и водите година за специалния режим на опазване и ползване на лечебни растения.

4. Избор и регламент на територии, които не са защитени, но изискват подходящо управление с цел устойчиво ползване на лечебните растения в тях

Ползването на лечебните растения и ползването на техните ресурси и включва:

- Събирането на билки от диворастящи и култивирани лечебни растения;
- Придобиването на билки за първична обработка или преработка;
- Събирането на генетичен материал от диворастящи лечебни растения за култивиране, за опазване при условия извън естествената среда на лечебните растения или за възстановяване на други места в природата.

Събирането на билки от естествените находища на лечебни растения се извършва съобразно изискванията на Закона за лечебните растения/изм. ДВ, бр. 17 от 26 Февруари 2021 г./. Ползването на лечебни растения, представляващо стопанска дейност, се извършва въз основа на позволително за ползване, издадено по реда на Закона за лечебните растения.

Кметът на община Георги Дамяново ръководи изпълнителната дейност на Общината във връзка с ползването, опазването и култивирането на лечебните растения, като:

1. Организира изпълнението на дейностите по отношение на лечебните растения (или упълномощени от него длъжностни лица), включени в общинската програма за опазване на околната среда в община Георги Дамяново, област Монтана;

2. Издава позволителни за ползване на лечебни растения от земи, води и водни обекти – общинска собственост, в поземления фонд и в населените места на територията на община Георги Дамяново;

3. Издава удостоверения за билките от култивирани лечебни растения;

4. Предоставя на Министъра на околната среда и водите информация за нуждите на наблюдението и оценката на лечебните растения и на създаването и поддържането на специализираните карта и регистър за тях.

5. Предложения за разработване на местни нормативни актове за начините на земеползване съобразно изискванията на нормативните актове и плановите документи от по – висока степен.

Наредбата на общинския съвет за определянето и администрирането на местните такси и цени за услуги на територията на община Георги Дамяново (приета с Решение №209/29.07.2021 г.) в раздел VIII са определени такси за ползване на лечебни растения. Всяка година според горепосочената Наредба и Закона за лечебните растения се издават разрешителни за бране на лечебни растения. Всички дейности свързани с лечебните растения, които се извършват на територията на общината са в съответствие с приетото законодателство на Р. България.

ПРИЛОЖЕНИЕ №1

Списък на лечебни растения и техните количества на територията на община Георги Дамяново, описани по видове и морфологичните им части

За територията на община Георги Дамяново лечебните растения се срещат предимно на петна или по единично. Преобладават лечебни растения по тревисти места, пътища и храсталаци, които се използват предимно за лечебни цели. Най-голямо разпространение има на следните видове лечебни растения:

ПОДРУМЧЕ (БЯЛА РАДА) ЖЪЛТО
ANTHEMIS TINCTORIA L.

Морфология: Подрумиче (Бяла Рада) е двугодишно до многогодишно тревисто растение. Стъблото е до 50 см високо, разклонено или просто. Листата са последователни, седящи, двойно перести, разсечени, с гребеновидно изрязани или назъбени дялове, отгоре голи или почти голи, тъмнозелени, а отдолу с гъсто прилегнали сиви власинки. Кошничките са едри (11 — 15 мм в диаметър), жълти или светлооранжеви, прикрепени на дълги дръжки. Периферните и средните женски цветове са езичести, жълти, двуполови.

Плодовете са светлосиви с остър ръб на върха или със съвсем къса ячичка. Плодосемката е без хвърчилка.

Цъфтеж: през юни — септември

Разпространение: Разпространено е из цялата община и няма точно определено находище. Среща се в селата Георги Дамяново, Копиловци, Дива Слатина, Дълги Дел, Помеждин, Еловица

Употребяема част: Цветните кошнички

Приблизителни ресурси: стрък – 2 т

ПЕЛИН ГОРЧИВ
ARTEMISIA ABSINTHIUM L.

Горчивия пелин е многогодишно сребристо тревисто растение със своеобразен приятен аромат и силно горчив вкус.

Морфология: Стъблото е от 40-120 см високо, в горната част разклонено, в основата вдървено. Листата от двете страни са покрити със сребристи копринести власинки. Всички цветове са тръбести, жълти, без чашка. Плодът е около 1 мм дълъг, кафяв, продълговат, заострен.

Разпространение: Горчивия пелин се среща като бурен или плевел край огради, пътища, в обработваеми площи, в регулационните граници на селата - с. Дива Слатина местността „Гарван“, с. Дълги Дел местността „Градище“, с. Копиловци местността „Кокин слог“, с. Георги Дамяново местността „Цера“, „Дандара“, с. Видлица местността „Брега“.

Употребяема част: Използват се цъфтящите облистени върхни части, отрязани на около 25 см от върха. Събират се в началото на цъфтежа. Не се смесва с черния пелин, на който листата отгоре са тъмнозелени, голи, а отдолу бели.

Начин на разпространение: на петна, на групи.

Приблизителни количества– 2 т. стрък.

ПАРИЧКА

BELLIS PERENNIS L.

Паричката е многогодишно тревисто растение с късо коренище.

Морфология: Стъблата му са гладки и цветоносни. Листата са обратно яйцевидни. Стъблото е безлистно, високо до 15 см. Листата са събрани в приземна розетка. Кошничките са разположени по единично на върха на стъблото. Лисчетата са наредени в два реда. Периферните цветове са бели или розови, а вътрешните - златисто жълти. Дъното на кошничката е издуто. Плодът е обратно яйцевиден. Цъфти от април до септември. Расте из тревистите места и

храсталаците из цялата страна. Съдържа етерично масло, флавонови, сапонини, органични киселини, захари, горчиви и слузни вещества, танини, смоли. Листата съдържат витамин С.

Разпространение: Паричката се среща на всякъде в общината, обикновено по влажни ливади из територията на цялата община. Може да бъде намерена в местността „Голяма Падина: – с. Еловица, местността „Говедарника“ – с. Пожедин, местността „Денов рът“ – с. Каменна местността „Рикса“ и др.

Употребявана част: цветната кошничка

Начин на разпространение: на петна и на групи

Приблизителни количества – 0,5 т. цвят

СИНЯ ЖЛЪЧКА ГРАВОПЛОДНА

CICHORIUM INTYBUS L.

Синята жлъчка е многогодишно тревисто растение достигащо на височина 20 - 100 cm.

Морфология: Коренът е вретеновиден до надебелен подобно на ряпа. Стъблото е разклонено. При основните листа са събрани в розетка на къси дръжки. Формата им е обратно яйцевидна, пересто нарязана или наделена. Стъблените листа са приседнали и стъблообхващащи. Цветните кошнички са многобройни, събрани на групи от по 2-5 или единични. Цветовете са с небесносин цвят.

Период на цъфтеж: Цъфти в периода юни – октомври.

Разпространение: Расте по сухи тревисти места из цялата страна. Среща се във високите части на общината в землищата на селата Меляне, Копиловци, Гаврил Геново, Видлица, Чемиш.

Употребяема част: Използват се корените, извадени през есента и стръковете.

Начин на разпространение: на петна и на групи

Приблизителни количества – 2 т. Корен

МАГАРЕШКИ БОДИЛ
CARDUUS ACANTHOIDE L.

Магарешкият бодил е двугодишно тревисто бодливо растение от семейство Сложноцветни.

Морфология: Коренът му е вретеновиден и месест. Стъблото е сивовлакнесто и изправено с височина около 100—200 см, то е силно разклонено с широки надлъжни крила си бодли до 5 мм дълги. Листата му са последователни продълговати и приседнали. Те са грубо и неравномерно изрязани, по ръба си са бодливи. Кошничките на растението са полукълбести, единични или по 2 до 5 в сночета по върховете на клонките.

Цветовите са двуполови, с тръбеста форма и червеновиолетов (рядко бял) цвят. Плодосемката е яйцевидно четиристенна, тя е напречно набръчкана, бяло-черно напетнена, с хвърчилка от многобройни власинки в основата, които са сраснали в пръстен.

Времето на цъфтеж: от юни до септември.

Разпространение: Расте по каменисти и сухи места, покрай огради и пътища, пасища и ниви, из регулационните граници на община Георги Дамяново. Магарешкият бодил може да бъде намерен в землищата на селата: Видлица (местността Скочевица), с. Дълги Дел (местността Бойчина Падина, Кози камък), с. Еловица (местността Свидня), с. Георги Дамяново (местността Дандара, Кръстинско лице).

Употребявана част: Използва се надземната част с кошничките и листата без долната стъблена част на растението.

Приблизителни количества – 4 тона

ВРАТИГА, ПАНИЧКА
(TANACETUM VULGARE L.)

Морфология: Тревисто многогодишно растение с голям брой изправени стъбла, високи 40-160 см. Цветовите са оранжево-жълти, цветните кошнички са събрани в голям брой (до 100) гъсти сложни щитовидни съцветия по върховете на разклоненията. Разпространено по тревисти места и храсталаци.

Кошничките съдържат около 1,5 % етерично масло с камфороподобна, немного приятна миризма и

горчивото вещество танацетин. Етеричното масло е жълтеникава течност, която на въздуха потъмнява.

Период на цъфтеж: от юни до септември.

Разпространение: Растението се среща из всички населени места на общината. За с. Георги Дамяново видът може да бъде намерен в местностите „Дандара“, „Стражо“, „Широки поляни“, „Цера“. Запасите от растението са значителни.

Употребявана част: Използват се листата и цветовете, като растението се отсича близо до корена.

Приблизителни ресурси – 2 т. листа

ПОДБЕЛ
TUSSILAGO FARFARA L

Подбел е многогодишно тревисто растение.

Морфология: с тънко, дълго, разклонено коренище. Листата са с дълги дръжки, почти кръгли, 10-20 см в диаметър, в основата сърцевидни. Цветовете са златистожълти - крайните са езичести, а средните са тръбести. На върха на всяко стъбло се образува по една цветна кошничка, до 2 см в диаметър.

Цъфтеж: февруари до април.

Разпространение: Расте по влажни места, най-често край брегове на реки и потоци, а също из влажни ниви в цялата община. Видът може да бъде намерен в с. Георги Дамяново, (местностите Цера, Широки поляни, Дандара), село Гаврил Геново (местностите Ливагето, Клисурата).

Употребявана част: Листата, които се берат по време на прецъфтяването на растението. Сушат се на сянка или в сушилня.

Приблизителни ресурси: – листа- 1 т., цвят- 4т.

ГЛУХАРЧЕ ОБИКНОВЕНО
TARAXACUM OFFICINALE WEB

Глухарчето е многогодишно тревисто растение високо до 30 см.

Морфология: Надземна му част се състои от розетка от листа и цилиндрично, кухо стъбло, на върха на което се намира една цветна

кошничка. Листата са неправилно изрязана петура, с едри заострени дялове. Цветната кошничка е съставена от жълти, езичести цветове. Плодът е елипсоиден. Растението развива късо коренище, преминаващо в дебел месест корен, дълъг до 20 см.

Цъфтеж: ранна пролет до есента.

Разпространение: глухарчето се среща по тревисти места – ливади, поляни, паркове, дворове, край пътища, пустеещи места и др. Количествата на видът са значителни. За територията на общината обикновеното глухарче е разпространено в местностите “Кокин слог”, “Джорин шумак” от с. Копиловци, местностите “Пръпина Бабка”, “Денов рът” – с. Каменна рикса, местностите “Кози камък”, “Голи Дел” – с. Дълги Дел, местността “Ямище”, “Връбако” - от с. Меляне и др.

Употребяема част: Използват се корените, събрани през есента, когато листната розетка започва да увяхва. Корените се изкопават, изчистват от пръста и от кореновата шийка и се измиват със студена вода. След отцеждане на водата корените се изсушават.

Начин на разпространение: на петна

Приблизителни ресурси – корени – 3т., стръг – 3 т., листа- 2 т.

КАМШИК ЛЕЧЕБЕН

AGRIMONIA EUPATORIA L

Камшикът е многогодишно тревисто растение.

Морфология: покрито с меки власинки, с дебело късо коренище. Стъблото му е влакнесто, изправено, неразклонено или слабо разклонено, достигащо на височина 30-120 см. Приосновните листа са розеткообразно разположени, сложни, перести, съставени от 5-9 двойки едри листчета с дължина до 30 см и между тях 6-10 малки листчета. Листчета от сложния лист са без дръжки, дълбоко назъбени, отгоре светлозелени, отдолу тъмнозелени, влакнести, с яйцевидна или овална форма, с намаляващи размери.

Цъфти в жълти, малки цветчета, събрани в рехаво класовидно съцветие, с дължина до 30 см. Всяко цветче се състои от 5 венчелистчета и 5 чашелистчета. Венчелистчетата имат големина от 4 до 6 мм. Тичинките наброяват от 5 до 20.

Цъфтеж: през лятото от юни до август месец.

Разпространение: Видът се среща като единичен екземпляр из ливади и пасища. Среща се в землищата на селата Еловица (местността Ръженик), с. Помеждин

(местността Горняк), с. Дива Слатина (местността Суровичница), с. Меляне (местността Ямище) и др.

Употребявана част: Използва се надземна част на билката, без вдървената част на стъблото.

Начин на разпространение: по единично

Приблизителни количества– 1т. стрък, цвят 1 т.

ОМАЙНИЧЕ ГРАДСКО

GEUM URBANUM L

Градското омайниче (*Geum urbanum*) е многогодишно тревисто растение от семейство Розоцветни.

Морфология: Растението е с късо хоризонтално коренище. Стъблото му достига до височина 70 см и е леко влакнесто.

Стъбловите листа са тройни с къси дръжки или най-горните са триделни. Приосновните листа са прекъснато пересто лировидни, сближени в розетка. Цветовете са светложълти, 10–15 мм в диаметър. Плодниците са многобройни и при узряване образуват сферична главичка. Плодчетата са 3–6 мм дълги, влакнести с дълго членесто стълбче. Цветовете на градското омайниче са разположени по върховете на стъблото и разклоненията му. Те са единични, двуполови с правилен двоен околоцветник, в който се разграничават чашка, съставена от два кръга с по 5 листчета и венче от 5 жълто обагрени и разперени листчета.

Цъфтеж: от края на май до края на август, а след опрашването им започва образуването на плодчета.

Разпространение: Градското омайниче се среща из храсталаци, сенчести гористи места и горски поляни, по изоставени места из селищата на общината. Видът се среща в местностите “Три ореха”, „Търло“, „Мисленица“, „Кръстинско лице“, „Сражо“, „Конов орешак“, „Обреца“.

Употребявана част: Използват се коренището и надземната част на растението.

Приблизителни количества: стрък – 1 т

ТРЪНКА
(*PRUNUS SPINOSA L.*)

Трънката е широколистен голям храст или малко дърво, достигащо до 5 метра височина.

Морфология: Тя е с груба и лющеща се черна кора и гъсто разположени стъбла и клони. Клоните имат дълги, остри шипове. Листата са малки и овални. Те са от 2 до 5 см дълги и 1,2 до 2 см широки, тъмно зелени са на цвят и имат

назъбени краища. Цветовете са малки и деликатни, с пет овални и кремаво-бели венчелистчета. Плодът е с костилка, с тънка месеста част и силно стипчив вкус, синьочерен или тъмно лилав на цвят.

Цъфтеж: в началото на пролетта

Разпространение: Видът се среща из храсталаци, по склонове в зоната на дъбовите гори, в низините и планините на цялата страна до 1 200 м надморска височина. За територията на общината се среща в регулационните граници на селата Чемиш, Видлица, Георги Дамяново, Гаврил Геново, Копиловци, Помеждин, Меляне, Дълги Дел

Употребяема част: Използват се цветовете и плодовете.

Приблизителни количества: стрък – 15 т плод;

МАЛИНА
RUBUS IDAEUS L

Малината (*Rubus idaeus*) е диво или културно многогодишно храстовидно растение от род розоцветни, достигащо на височина най-много до 2 метра.

Морфология: Стъблото на малината е право и покрито с тъмночервени шипове. Листата са последователни, нечифтоперести. По стъблото има много пъпки, от които разцъфтяват дребни бели цветчета, събрани в гроздовидни съцветия. Редът на цъфтене е следният: първоначално цъфват цветчетата на върха, а след тях и останалите, в последователност отгоре надолу. Плодът на малината е много сложен – образуван е от многобройни малки костилчести

плодчета, долепили се едно до друго, сочни и ароматни. Във всяко плодче има малка

крехка семка, която се яде. Плодовете съдържат 4.56 – 4.67% захар, 1.13 – 1.96% свободни киселини (лимонена, ябълчна), витамин С (до 45 мг%), каротин и др.

Цъфтеж: май – юли, а плодовете узряват юли – август.

Разпространение: Среща се в цялата община Георги Дамяново, по планински склонове и сипеи, из редките гори, храсталаци, сечища и пожарища. Отглежда се и като градинско растение в дворовете. Количествата са значителни особено във високите части с надморска височина над 1000 метра. Разпространено е в землищата на селата Георги Дамяново, Дива Слатина, Дълги Дел, Копиловци, Еловица, Помеждин, Каменна Рикса, Меляне.

Употребяема част: Използват се листата и плодовете.

Начин на разпространение: на петна

Приблизителни количества: 3 т. плод, 1 т. Листа

КЪПИНА ПОЛСКА

RUBUS CAESIUS L.

Полската къпина (*Rubus caesius*) е растение от семейство розоцветни. Тя е храст висок до 1,5 м, чиито стъбла са полегнали до изправени, покрити с редки и прави или леко сърповидни шипчета.

Морфология: Листата са тройни и имат рехави власинки. Цветовете са събрани в съцветия, които са облистени в основата си. Плодът, който има добри вкусови качества е сборен и черен на цвят, като чашелистчета обхващат основата на плода

Цъфтеж: от май до август.

Разпространение: Расте из горите, храсталаците, поляните, по предпланински и планински склонове на цялата страна. В общината се среща навсякъде край огради, из гори и храсталаци предимно на по-високи места – м. „Говедарника“, м. „Мисленица“, м. „Припопя“, м. „Обрещца“

Употребяема част: За лечебни цели се използват листата и корените. Листата се събират през лятото, а корените от септември до ноември.

Приблизителни количества: 3,5 т. плод, 1 т. листа, 1т. Корени

ГОРСКА ЯГОДА

FRAGARIA VESCA L

Горската ягода е тревисто многогодишно растение с осева коренова система. Това означава, че коренът на горската ягода се състои от голям брой тънки коренови разклонения, които излизат от главния корен.

Цъфтеж: към края на пролетта и началото на лятото - от май до август.

Разпространение: Среща се из гори, поляни и храсталака на надморска височина над 1200 м. Среща се из местностите „Суха падина“, „Требеж“, „Дуреница“, „Огрнето“, „Градище“, „Сланище“

Употребяема част: Използват се плодовете и листата.

Начин на разпространение: на петна

Приблизителни количества – стрък 0,5т., листа – 1 т.

ГЛОГ ЧЕРВЕН

CRATAEGUS MONOGYNA JACQ

Морфология: Глогът е бодливо растение, което израства на височина до 5 метра. Има добре развита коренова система. Клоните са лъскави, оцветени в кафяво-лилаво. Младите клонки са голи, покрити с малко количество власинки. Част от тях са видоизменени в бодли, които имат дължина от 1 до 1,5 см. Листата му са с лъскава, тъмнозелена горна и светлозелена долна повърхност.

Има правилни бели цветове, събрани в щитовидни съцветия. Състоят се от пет чашелистчета, пет венчелистчета и множество на брой тичинки. Имат големина от 1 см в диаметър и са умерено ароматни.

Цъфтеж: април-юни месец

Разпространение: видът се среща из храсталаци и гори. Запасите от растението са значителни. Среща се из местностите „Суровичница“, „Джорджин Шумак“, „Връбако“, „Кръстинско лице“, „Припопя“ и др.

Употребявана част: Използват се цветовете, листата, корените и плодовете на глога.

Приблизителни количества –листа – 1 т. плод- 5т., цвят – 1 т.

ЧЕРЕН ГЛОГ

*CRATAEGUS PENTAGYNA W.ET K.EX
WILLD*

Морфология: Черният глог (*Crataegus pentagyna*) е храст или ниско дърво. Прилича на обикновения, или червен глог, но се отличава от него по това, че листата и осите на съцветието са покрити с власинки, узрелите плодове са черни на цвят и съдържат по 3-5

"костилки", за разлика от обикновения, чиито плодове имат по една.

Разпространение: Черния глог е разпространен из храсталаци и широколистни гори и се среща по-рядко от обикновения глог. Среща се в землищата на с. Георги Дамяново, Гаврил Геново и Копиловци.

Употребявана част: цветове и плодове

Начин на разпространение: на петна

Приблизителни количества: 2 т. плод, цвят 1 т.

ЕЛША ЧЕРНА

Alnus glutinosa (L.) Gaertn

Черната елша (*Alnus glutinosa*) е широколистно листопадно дърво.

Морфология: Черната елша има стъбло, покрито със сиво-черна силно напукана кора. Името на растението идва от цвета на кората му и от по-тъмния цвят на короната му, дължащ се на тъмнозелените листа. Листата на черната елша са сравнително големи и с обратно яйцевидна или почти кръгла форма. На върха са заравнени или леко врязани, по което лесно се отличава от другите наши елши. Ръбът на листата е двойно назъбен. Всяка листна петура разполага с от 5 до 8 странични двойки жилки като отделните жилки

имат разклонения, водещи до различен зъб от ръба на листа.

Както останалите представители на семейство Брезови, така и черната елша е еднородно растение.

Разпространение: Среща се в поземления фонд край реките като единични дървета. Видът се среща в землищата на Гаврил Геново, Копиловци, Георги Дамяново

Цъфтеж: цъфтежа на черната елша до узряването на плодовете е 6 - 7 месеца.

Употребявана част: Зрели шишарки (Fructus Alni), листа (Folia Alni), кора (Cortex Alni).

Приблизителни количества: – 6 т

БРЕЗА ОБИКНОВЕНА

*BETULA PENDULA ROTH.(B.
VERRUCOSA EHRH.)*

Обикновената бреза е дърво с право стъбло, достигащо на височина до 30 м и диаметър до 60 см, а в най-северните си находища добива храстовидни размери.

Морфология: Короната ѝ е с удължено яйцевидна форма, рехавя, като приповдигнатите основни дебели разклонения завършват с тънки, нежни и увиснали клонки. Кората е снежнобяла, отделяща се на напречни тънки ленти, а в основата на стъблата при по-старите дървета се появява дебел възчерен напукан ритидом. Тя съдържа веществото бетулин. Срещат се единични екземпляри, на които кората е черна. Младите клонки са червено-кафяви, покрити с лепкави брадавички, а пъпките са дребни, яйцевидни, кафяви, лепкави.

Листата са триъгълно ромбични със заострен връх и клиновидна или право отрязана основа, остро и двойно назъбени, дълги до 7 см, широки до 4 см и са разположени на дълги дръжки (2-3 см). Отгоре са тъмнозелени, а отдолу сиво-зелени, като отначало са покрити с власинки и са лепкави, а по-късно - голи.

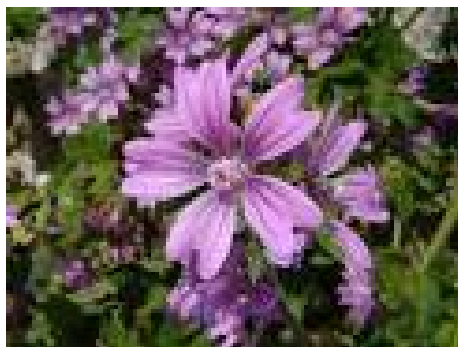
Цъфтеж: април – май.

Разпространение: Расте из горите, сечищата и по скалистите места — в зоната на иглолистните и буковите гори навсякъде в страната. Отглежда се и като декоративно растение в паркове и градини. Среща се в регулационните граници на с. Георги Дамяново и с. Гаврил Геново

Употребяема част: за лечебни цели се използват листата листните пъпки и кората. Листата се събират през юни—септември, когато напълно са развити. Пъпките и кората — през април — май, по време на движение на соковете в растението и преди разпукването на пъпките.

Приблизителни количества: листа – 3 т, листни пъпки – 0,2 т, кора – 1 т

СЛЕЗ ГОРСКИ
MALVA SYLVESTRIS L

Морфология: Слезът е двугодишно тревисто растение с месест корен, достигащ на дължина до 1 м. Стеблото на слеза е силно разклонено, изправено или лежащо, слабо окосмено, достигащо на дължина 30-150 см. Листата му са последователни, бъбрековидни, нарязани, назъбени по краищата, слабо окосмени, с дълги дръжки, достигащи на дължина 2-8 см и ширина 2-10 см. В пазвите на листата са разположени по няколко светлочервени с

виолетови надлъжни жилки едри цвята с диаметър 3-4 см на дръжки с дължина 1-4 см и двойна чашка – същинската е вътрешната с 5 срастнали над средата си листчета с дължина 5-6 мм и външна с 3 свободни листчета и многобройни срастнали в тръбица тичинки. Плодът на слезът е сух, дисковиден, достигащ 5-10 мм диаметър, който се разрада на множество странично сплесната едносеменни семена.

Цъфтеж: май-септември.

Употреба: Използват се стръковете, листата и цветът на слеза събрани в сухо време по време на цъфтеж.

Разпространение: Слезът е лечебен вид, който расте по буренявали места, изкопи, край пътища и из тревисти места. Среща се в местностите „Суха падина“, „Пръпина Бабка“, „Гарван“.

Приблизителни ресурси: 2 т. листа, цвят 1 т.

ЗМИЙСКО МЛЯКО

Chelidonium majus L.

Змийското мляко (*Chelidonium majus*) е единственият представител на едноименния род тревисти многогодишни растения от семейство Макови.

Морфология: Има изправено стебло, което достига височина до 1 метър. В горната си част е силно разклонено. Долните му листа са с твърди и дебели дръжки, а при горните дръжките почти изчезват. Стеблото и листата са оцветени в тревистозелен цвят, като отдолу листата са в пепеляво-синьозелени оттенъци. Листата са разсечени на пет дяла. Цветовете са яркожълти. Корените са оцветени в тъмнооранжево до кафяво. При разчупване стеблото и листата изпускат светъл жълтооранжев млечен сок, а сокът на корена е оцветен в ярко оранжево. Коренната система е слаба. Достига дължина от 5-10 cm. При изтегляне с ръка лесно се изкоренява.

Цъфтеж: през периода май-юни, а при по-топло време и през април-май. Цветовете са медоносни. След прецъфтяването се образува т. н. кутийка, в която са разположени семената.

Разпространение: Змийското мляко е разпространено във влажните и сенчести каменливи места, по стари зидове в почти цялата община Георги Дамяново. Среща се в местностите „Помеждинска бара“, „Горняк“, „Ръженик“, „Кози камък“.

Употребяема част: Използват се стръковете. Събира се цялата надземна част малко преди разцъфтяване.

Начин на разпространение: на групи

Приблизителни ресурси: – стрък- 2 т.

МРАЗОВЕЦ ЕСЕНЕН

COLCHICUM AUTUMNALE L

Мразовец есенен (*Colchicum autumnale*), известен още като **есенен минзухар** (или *кърпикожух*), е многогодишно растение, от семейство *Colchicaceae*, образуващо дребна клубено-луковица.

Морфология: Растение с дребна луковица. Стъблото му е силно скъсено и едва развито в основата на луковицата. Листата на мразовеца са 3 до 6 на брой, тънки, с успоредни жилки, достигащи на дължина 25-30 cm, с мирис на чесън. Те се развиват през пролетта и началото на лятото и изсъхват преди цъфтежа. Цветовете на мразовеца са светло-розови до розово-лилави, едри, двуполови, с 6 околоцветни листчета, сраснали в долната си част в дълга тръбичка.

Цъфтеж: август-октомври

Разпространение: Есенния мразовец е широко разпространен из цялата община. Среща се в местностите „Средорек“, „Мисленица“, „Ямище“, „Широки поляни“.

Употребявана част: семената

Приблизителни количества: -0,1 т. семена

ЛУК МЕЧИ (ЛЕВУРДА)

Allium ursinum L.

Левурдата, (*Allium ursinum L.*), наричана още мечи лук, див чесън и див лук е многогодишно луковично растение.

Морфология: Луковицата ѝ е единична, продълговата, дебела около 1 см, покрита с различаваща се на успоредни влакна ципеста обвивка. Стъблото е 15 – 40 см високо, тристенно, обхванато в основата от листните влагалища. Листата са 2, елипсовидно ланцетни, на върха заострени, към основата

стеснени в 5 – 20 см дълга дръжка. Съцветието е полукълбест сенник. Цветовете са бели, с 6 линейно ланцетни околоцветни листчета. Тичинките са 6. Плодът е тристенна тригнезна кутийка, с по 1 семе във всяко гнездо.

Цъфтеж: април—юни.

Разпространение: Мечия лук е лечебно растение, което е широко разпространено из цялата страна. За община Георги Дамяново се среща из местностите „Връбако“, „Требеж“, „Крушако“, „Скочевица“, „Конов орешак“.

Употребяема част: Използват се стръковете и луковиците.

Приблизителни количества: стръкове – 1 т, луковици – 0,3 т

ДРЯН ОБИКНОВЕН

CORNUS MAS L.

Обикновеният дрян (*Cornus mas*) е листопаден храст или дребно дървче с височина до 7—8 метра.

Морфология: Короната му е почти закръглена. Младите клонки са зелени и окосмени. Листата са срещуположни, яйцевидни, заострени, целокрайни и с много специфично, пересто жилкуване с дъговидно извити странични жилки. Цветните и вегетативните пъпки се различават ясно. Вегетативните пъпки са продълговати, тесни и заострени, а цветните — сферични, покрити със светли сиво-жълти люспи. Те са красиви и се използват в някои коледни ритуали за „късметчета“. Цветовете са жълти, събрани в сенниковидни съцветия, с 4-листна чашка, 4-листно венче и 4 тичинки. Дрянът е един от най-ранно цъфтящите видове. Плодовете са червени, продълговати, месести, с цилиндрична костилка и стипчив сладко-кисел вкус.

Цъфтеж: февруари—март.

Разпространение: Дряна се среща по сухи, каменливи склонове и редки гори в предпланинския район на височина до 1200 м. За територията на община Георги Дамяново се среща в местностите „Суровичница“, „Горняк“, „Ръженик“, „Помеждинска бара“, „Ливагето“.

Употребявани части: Използват се предимно плодовете на дряна, събрани в сухо време след пълното им узряване.

Приблизителни количества –плод- 10 т

НАПРЪСТНИК ВЪЛНЕСТ

Digitalis lanata Ehrh

Многогодишно или двегодишно тревисто растение с право, неразклонено стъбло, високо 30 – 100 см.

Морфология: Листата са последователни, продълговато до 6 – 12 см дълги и 1.5 – 2 см широки, целокрайни, по-рядко по края леко вълновидни, голи или само по ръба в основната част с дълги многоклетъчни власинки. Върхните стъблови листа са приседнали, заострени към върха и постепенно преминаващи в прицветници. Съцветието е дълъг, гъст, многостранен грозд. Цветната ос, прицветниците и чашката са беловлакнести. Цветовете са 2 – 3 см дълги, с почти до основата петделна чашка и бяло или жълтеникаво двуустно венче с виолетови и кафяви жилки. Тичинките са 4, прикрепени за долната част на венчето. Плодът е конусовидна, 8 – 12 мм дълга, двугнезна кутийка.

Цъфтеж: юни – август

Разпространение: Видът напръстник вълнест се среща по сухи тревисти и каменливи места, по синури и храсталаци. Среща се в единични екземпляри в местностите „Широки коляни“, „Кокин слог“, „Конов орешак“ и количествата му са ограничени

Употребявана част: листа

Начин на разпространение: по единично

Приблизителни количества – 2 т. Листа

ОЧАНКА ОБИКНОВЕНА

Euphrasia rostkoviana Kayne. (E.
officinalis L.)

Очанката (*Euphrasia*) е едногодишно тревисто растение с разклонено, червеникавокафяво, окосмено стебло, високо до 20 см.

Морфология: Коренът е разклонен и къс. Листата са срещуположни, назъбени яйцевидни, седящи с власинки. Цветовете са бели или бледорозови, с лилави линии и жълто петно на долната устна. Разположени са в пазвите на листата по върха на стеблото. Чашката е срасната, четириръбеста с четирилистно сраснато венче и четири тичинки. Плодът е окосмена двуразделна кутийка с многобройни семена. Очанката е медоносно растение.

Разпространение: Лечебния вид, очанка обикновена се среща по ливади по поречието на река Дългоделска огоста. Среща се из землищата на селата Дълги Дел, Говежда, Меляне, Георги Дамяново и Гаврил Геново.

Употребявана част: стръкове

Приблизителни количества – 0,5 т. Стрък

ЛОПЕН ЛЕЧЕБЕН

Verbascum phlomoides L

Лопенът е двугодишно мъхесто-влакнесто тревисто растение.

Морфология: През първата година се образува само листната розетка, а през втората - право, неразклонено, до 1,5 м високо стъбло с последователни листа.

Стъбловите листа са приседнали, полустъблообхващащи. Цветовете са жълти, събрани на върха на стъблото в многоцветни силно удължени класовидно гроздовидни

съцветия.

Прицветниците са 1-1,5 см дълги. Чашката и венчето са дълбоко петделни. Дяловете на чашката са ланцетни и на върха изведнъж стеснени в осил. Тичинките са пет, сраснали за венчето. Дръжките на горните 3 по-къси тичинки са покрити с белезникави власинки. Плодът е многосеменна кутийка.

Цъфтеж: през юни-август.

Разпространение: Лечебния лопен се среща почти из цялата община по слънчеви и ливади. Среща се в местностите „Ямище“, „Кози дол“, „Дандара“, „Парасиня“, „Мисленица“ и др.

Употребявани части: Използва се венчето с прикрепените към него тичинки без чашката

Приблизителни количества: цвят 0,2 т.

СМРАДЛИКА

COTINUS COGGYGRIA SCOP

Смрадлика или още **тетра**, (*Cotinus*) е род, състоящ се от два вида растения от семейство смрадликови:

- *Cotinus coggygria* или обикновена смрадлика, дърво до 12 m височина, което се среща в Европа и Северна Азия;

- *Cotinus obovatus* или американска смрадлика, храст до 8 m, който расте в Северна Америка

Морфология: Клоните на дървото имат червеникава гладка кора и жълта дървесина.

Листата са елиптични или яйцевидни с ясно видима нерватура (жилкуване). Отдолу са сивозелени, а отгоре тъмозелени, с характерна миризма. През есента те почервяват. Цветовете са зеленикаво-бледи, двуполови, събрани в съцветие — метлица, с петлистна чашка, петлистно венче и 5 тичинки разположени между венчелистчетата. Цветните дръжки са покрити с дълги власинки. След прецъфтяването на цветовете дръжките се покриват с розови, зеленикави или червеновиолетови власинки. Плодът е черен и гол.

Разпространение: Смардликата се среща из цялата община Георги Дамяново из слънчеви ливади. Среща се из местностите „Денов рът“, „Брезов рът“, „Средорек“, „Суха падина“ и др.

Употребявана част: Използват се листата.

Прогнозни ресурси: листа - 1 т.

ХВОЩ ПОЛСКИ

EQUISETUM ARVENSE L.

Лековитият полски хвощ с научно название *Equisetum arvense* е вид от многогодишните тревисти растения на рода *Equisetum* семейство *Equisetopsida* (*Equisetaceae*). Известен е и с други имена като: пришлица, дива хурка, конска опашка.

Морфология: Полския хвощ е растение с черно коренище от което израства бледо кафяво или червено, сочно и право стъбло, в края, на което се намира класовидно съцветие. На същото коренище, образувано през лятото се образуват до 60 см височина силно разклонени стъбла, които действително се използват за медицински цели. Отличителна черта на растението е хрускането при смачкване.

Разпространение: Полския хвощ расте като плевел из ливади, ниви и сипеи из цялата страна на надморска височина от 1200 м. В община Георги Дамяново се среща из местностите „Клисурата“, „Дуреница“, „Огненото“, „Връбако“ и др.

Употребяема част: Използва се лятното зелено стъбло, отрязано на около 20 см от върха. Да не се смесва с другите разпространени у нас видове хвощ, някои от които са отровни!

Приблизителни ресурси – 2 т. стрък

ВЕТРОГОН ПОЛСКИ

ERYNGIUM CAMPESTRE L.

Полски ветрогон, наричан още биволски трън е многогодишно тревисто растение.

Морфология: Височината на растението над земята е от 20 до 80 см. Стъблото е изправено, силно разклонено от основата. Надземната част е с кълбовидна форма. Приосновните листа на дръжка с триделна петура, с бодливи зъбчета по ръба. Стъбловите листа са приседнали и

обхващат стъблото, пересто наделени и бодливи. Цветовете събрани в сбити кълбести съцветия.

Цъфтеж юни-август.

Разпространение: Полския ветрогон се среща в регулационните граници на цялата община из поляни и мери. Среща се в землищата на селата Меляне, Георги Дамяново, Копиловци, Дива Слатина, Помеждин, Чемиш в местностите „Дуреница“, „Цера“, „Кокин слог“, „Суровичница“, „Горняк“.

Употребявани части: Корените и стръковете

Приблизителни количества: корените – 2 т, стрък – 4 т

КОНСКИ РЕБРА (ЖАБЛЕК)

Galega officinalis L.

Морфология: Конските ребра са многогодишно тревисто растение с голо, гладко, 0,5 до 1,5 м високо стъбло. Листата са последователни, нечифтоперести, с продълговато елипсовидни, обратно яйцевидни или ланцетни листчета. Цветовете са синкаво-виолетови, събрани в 5 - 25 см дълги, многоцветни, гроздовидни съцветия, разположени в пазвите на листата. Чашката е звънчевидна, с 5 щитовидни зъбци. Венчето е 1 - 1,5 см

дълго. Плодът е линейно цилиндричен боб, 2 - 5 см дълъг и 2 - 3 мм широк.

Цъфтеж: от май до август.

Разпространение: Видът се среща в цялата община по влажни сенчести места и в изкопи. Среща се в местността „Клисура“, „Сланище“, „Бойчина падина“, „Врабако“

Употребяема част: цъфтящите надземни части.

Приблизителни количества – цвят 1.5 т.

ГРЪМОТРЪН БОДЛИВ

Ononis spinosa L.

Морфология: Гръмотрън бодлив е многогодишно тревисто бодливо растение, развиващо тъмнокафяво коренище, преминаващо във вдървенен дълъг, често усукан корен. Стъблото е високо до 70 см, с голям брой бодли. Долните и средните листа са триделни, а горните — прости, снабдени с прилистници. Цветовете са единични или по два и образуват гъсти класовидни съцветия. Плодът е боб с 2-4 семена.

Цъфтеж: през юни-юли.

Разпространение: Расте по из цялата страна по сухите, тревисти и песъчливи места, по бреговете на реките. Среща се по поречието на река Дългоделска огоста.

Употребяема част: Използват се корените, събрани през есента след узряване на плодовете.

Приблизителни количества – стрък 1,5т.

МЕНТА ОБИКНОВЕНА (ДЖОДЖЕН)

MENTHA SPICATA L

Многогодишно тревисто растение, което достига височина до 100см.

Морфология: Стъблото е клонесто, високо около 0,70 m, четириръбесто, листата са прости, продълговати, остро назъбени.

Цветовете са червеникаво-виолетови, събрани в класовидни съцветия; семената са дребни. Всички надземни части на растението

съдържат етерично масло с главна съставна част ментол (45 – 65%).

Цъфтеж: юли – август.

Разпространение: Расте из гори и храсталаци из цялата община. Видът се среща в местността „Голи дел“, „Гарван“, „Парасиня“, „Горняк“ и по поречията на река Дългоделска огоста.

Употребяема част: Използва надземната част.

Приблизителни ресурси – листа и цветни върхове- 1 т.

ЧУБРИЦА ПЛАНИНСКА

Satureja montana L.ssp. kitaibelii
(Wierzb.) Ball

Морфология: Многогодишно тревисто растение с вдървено при основата стебло и изправени четириръбести цветоносни клонки, високи до 30см., обикновено окосмени само по две срещуположни страни. Листата са тясно ланцетни, до 3см. дълги, голи или покрити с прозрачни точковидни жлези по ръба. Цветовете са бели или виолетово розови, двуустни и са събрани по 3 - 5 на обща дръжка в пазвите на листата, образувайки класовидни съцветия.

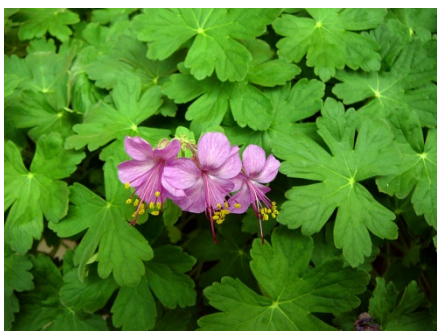
Разпространение: Среща се по сухите варовитови склонове в цялата община. Среща се в местностите „Помеждинска бара“, „Кръстинско лице“, „Брега“, „Скочевица“, „Сланище“.

Употребявана част: Надземната част.

Приблизителни количества: стрък – 5 т

ЗДРАВЕЦ ОБИКНОВЕН

Geranium macrorrhizum L

Обикновеният здравец (*Geranium macrorrhizum*) е многогодишно растение от семейство Здравецови (*Geraniaceae*).

Морфология: Стъблото е изправено с дължина от 6 до 50 cm. Листата са едри (широки 4 - 10 cm), дълбоко нарязани, предимно приосновни, леко лепкави при допир. Те са ароматни, а през есента обикновено добиват жълтеникав или керемиденочервен отенък. Има дълги, дебели корени, които се разклоняват над повърхността на почвата.

Цъфтеж: през юни и юли с розови до карминеночервени цветове. Често цъфти повторно в началото на есента. Чашелистчетата са изправени с червеникав цвят. Венчелистчетата са пурпурно-червеникави.

Разпространение: Расте по влажни, сенчести, тревисти, каменисти места в предпланините и планините от 300 до 2500 м надморска височина. Среща се в местностите „Говедарника“, „Три ореха“, „Дренов рът“, „Мисленица“, „Конов орешак“

Употребяема част: Стръковете и коренищата

Приблизителни ресурси: - 3 т. стръкове, 1 т. корени

БРЪШЛЯН

Hedera helix L.

Бръшлянът (*Hedera helix*) е увивен или катерлив [многогодишен](#) [храст](#). При хоризонтален растеж лесно достига до 30 m дължина, а при вертикален (напр. по стена и др.) може да стигне до 25 m.

Морфология: Листата са 3-10 см дълги, кожести, лъскави, по цветоносните клонки яйцевидни или елипсовидни. Цветовете са жълтозелени с петделна чашка и венче.

Цъфтеж: август – септември, а плодовете узряват на следващата пролет.

Разпространение: Бръшляна е вид лечебно растение, което се среща из сенчести места, в землищата на селата Дива Слатина, Копиловци, Георги Дамяново, Помеждин, Каменна рикса, Видлица

Употребяема част: Използват се листата.

Приблизителни ресурси – 1,5 т листа

ЗВЪНИКА ЛЕЧЕБНА (ЖЪЛТ КАНТАРИОН ЛЕЧЕБЕН ПОРЕЗНИЧЕ)

Hypericum perforatum L.

Морфология: многогодишно тревисто растение с голо, силно разтворено в горната си част стъбло, с две надлъжни ребра, на височина между 30 до 70 cm. Листата са срещуположни, без дръжки, овално елипсовидни, целокрайни, дълги от 1 до 3 cm. Гледани срещу светлината, те са пунктирани (перфорирани) поради наличието на вместилища с етерично масло. Цветовете са жълти, събрани на

върха на стъблото в съцветие – метлица. Чашката се състои от 5 продълговато заострени, свободни, целокрайни листчета. Венчето има 5 яркожълти листчета, два пъти по-дълги от тези на чашката. Тичинките са много, сраснали в основата си в 3 снопчета. Плодът е яйцевидна тригнезна кутийка.

Цъфтеж: от май до септември.

Разпространение: Жълтия кантарион расте из цялата община по тревисти места, из храсталаци и ниви. Среща се в землищата на селата Еловица – местността “Средорек”, с. Пожедин – местността „Говедарника“, с. Меляне местността „“

Употребяема част: Надземната част се събира в началото или през времето на цъфтенето чрез отрязване на облистените стъбла с цветовете и пъпките на около 20 см от върха. Не трябва да се събират прецъфтели стръкове.

Приблизителни количества – стък 3 т.

ЛИПА

TILIA ARQENTEA

Морфология: Листата са последователни с неправилна сърцевидна форма. Цветовете са събрани в полусенник. Съцветията на дребнолистната и среднолистната липа са дребни, обикновено са 5-7, дори до 15 цветчета, а на едролистната 2-5 едри цветчета.

Цъфтеж: Дребнолистната липа цъфти най-късно към средата на лятото, след едролистната и сребролистната.

Разпространение: Липата е разпространена по каменисти склонове на предпланините и планините. Отглеждат се и като декоративни дървета. Среща се по пътните артерии. Среща се в с. Георги Дамяново, Копиловци, Дълги Дел, Чемиш, Видлица, Гаврил Геново и др.

Употребяема част: Използват се съцветията с и без присъцветниците, събрани по време на цъфтенето.

прогнозни количества/т – цвят – 7 т., листа- 4т

БУЧИНИШ, ПЕТНИСТ (ЦВОЛИКА)

Conium maculatum L.

Морфология: Бучинишът е едногодишно или двугодишно тревисто растение с характерна неприятна миризма наподобяваща урина от мишка. Стъблото е кухо, с червени петна, достига височина 2,5 m. Листата са сложни - перести. Венчелистчетата на цветовете бели. Неузрелите плодове са с назъбени ребра. Зрелите плодове

яйцевидни до почти кълбовидни, сивозелени до сивокафяви

Цъфтеж: през месеците юни - август.

Разпространение: Край пътища, изоставени ниви, пустеещи места, край огради, торища и други подобни. Може да бъде намерен в землищата на селата Еловица, Георги Дамяново, Каменна Рикса, Дива Слатина, Видлица, Гаврил Геново в местностите „Ръженик“, „Помеждинска бара“, „Денов рът“, „Суровичница“, „Скочевица“

Употребяеми части: стрък

Приблизителни количества: стрък 10 т

КОНСКИ КЕСТЕН

Aesculus hippocastanum L.

Морфология: Конският кестен е сравнително високо красиво дърво с мощно развита коренова система. Короната е гъсто облистена, закръглена, понякога конусовидна. Листата са срещуположни, едри, длановидни, тъмнозелени. Листчетата са 5—7 на брой, удължено обратно яйцевидни, клиновидно стеснени към основата си, а към върха са разширени и отведнъж заострени, по края неравно-мерно напилени, приседнали върху

обща, до 20 см дълга дръжка. Цветовете са бели, сравнително едри, неправилни, събрани в конусовидни, многоцветни, гъсти и едри, изправени гроздовидни метлици. Чашката е във вид на 5-делно звънче, опадваща, с нееднакви дялове. Венчелистчетата са 4 (рядко 5), нееднакви, отначало с жълто, а по-късно с червено петно. Тичинките са

7—8, неравни, извити, по-дълги от венчелистчетата, с червени прашници. Плодът е разнуклива, с остри шипчета месеста кутийка, с 1—3 гнезда, най-често само с по едно едро, меднокафяво, лъскаво семе.

Цъфтеж: през април — май, непосредствено след разлистването или почти успоредно с него, а понякога и втори път през есента. Семената узряват през август — октомври.

Разпространение: Като декоративно дърво с в паркове и градини. Среца се в землищата на селата Георги Дамяново, Копиловци, Помеждин, Меляне

Употребяема част: Използват се кората на по-млади стъбла и клони и семената.

Приблизителни количества:– плод- 10 т.

БОРОВИНКА ЧЕРНА

Vaccinium myrtillus L

Морфология: Черната боровинка е полухраст, висок 10-40 см, със силно разклонени тънки ръбести стъбла. Листата са с къси дръжки, последователни, светлозелени, яйцевидни, назъбени. Цветовете са разположени единично.

Плодът е многосеменна, сферична, синкавочерна ягода, с приятно кисело-сладък и леко стипчив вкус.

Употребяема част: Използват се листата, надземната част плодовете

Разпространение: в общината с среща по скалисти и каменливи поляни в местността „Търло“ и „Ямище“ други местности по високите части.

Приблизителни ресурси: 50 тона

БОРОВИНКА ЧЕРВЕНА

VACCINIUM VITIS -IDAEA L

Морфология: Расте на компактен малък храст с 10-40 см височина. Растението е много издръжливо на ниски температури под –40 °С. Храстът е разпространен по каменливи поляни. Листата са леко обратно-яйцевидни, корави, със завит към долната повърхност ръб, презимуващи (сменят се на 2-3 години),

целокрайни, с едностранно обратно леко врязан връх, и с характерните точки (жлези) по долната повърхност. Цветовете не са стеснени на края, а са фуниевидно разтворени.

Плодовете са червени появяват се по-късно, когато другите боровинки ги няма.

Разпространение: Червената боровинка се среща в местностите „Мисленица“, „Парасиня“, „Ръженик“, „Говедарника“, „Дуреница“.

Употребяема част: Листата и плодовете

Приблизителни количества: плод -30 т

КУКУРЯК

HELLEBORUS ODORUS W. ET K.

Морфология: Многогодишно тревисто растение. Коренището е хоризонтално, пълзящо, кафяво, разклонено, с множество корени. Стъблото е зелено, изправено, до 50 см високо. Приосновният лист е длановиден, нарязан на 7-16 дяла, с дръжка, често презимуващ. Стъблените листа са по-дребни, приседнали. Цветовете обикновено са неприятно миришещи, едри, увиснали, събрани във върхно съцветие по 2-4 зеленикави. Дяловете на околоцветника са широкояйцевидни, светло- или синьозелени.

Разпространение: Расте в гори, храсталаци и по поляни в по предпланини и планини до 1500. Среща се в местностите „Градище“, „Пръпина бабка“, „Огрено“, „Над село“, „Крушако“

Употребяема част: Използват се коренището с корените.

Приблизителни количества: - 2 т. корени;

КОКИЧЕ СНЕЖНО

Galanthus nivalis L

Морфология: Многогодишно луковично растение с дълго до 20 см стъбло и два приосновни, плоски, линейни, покрити с восъчен налеп, дълги до 15 см листа. Околоцветникът е прост, звънчевиден, съставен от 6 листчета в два кръга. Външните три по-едри и бели, а вътрешните почти двойно по-дребни и със зелено петно на върхната част.

Цъфтеж: от края на януари до началото на април.

Разпространение: Видът е разпространен из храсталаци и поляни в цялата страна до 1500 м н.в. За територията на общината се среща в местностите „Денов рът“, „Мисленица“, „Кокин слог“, „Широки поляни“, „Кръстинско лице“

Употребявана част: Цъфтящата надземна част

Приблизителни количества: СТРЪК -0,2 Т

Видът е включен в: Приложение 3 на Закона за биологичното разнообразие (2002), Червената книга на Република България (категория застрашен).

ОРЛОВА ПАПРАТ

Pteridium aquilinum (L.) Kuhn

Морфология: Орловата папрат (*Pteridium aquilinum*) е многогодишно тревисто растение, отнасящо се към отдел Папратови. Папратовите са едни от най-древните представители на висшите кормусни растения, при които за пръв път в растителния свят се обособява корен. Подземното стъбло на орловата папрат е видоизменено в коренище. При напречен разрез там, където то е по-дебело се вижда тъмно петно, наподобяващо

силуета на двуглав орел – оттук и названието на растението – орлова папрат. Коренището достига няколко метра дължина и е силно разклонено, като от всяка негова клонка напролет израства само по един лист. Листата на орловата папрат стигат на височина най-често от 0,5 до 1,5 м, но понякога и до два-три метра. Листните дръжки са дълги колкото петурите или по-дълги.

Разпространение: Широко разпространена е на територията на цялата община до високопланинския пояс, особено по сечища, пожарища, поляни и гори в местностите „Кози камък“, „Суха падина“, „Бойчина падина“, „Гарван“, „Огрнето“

Употребяема част: В народната медицина се използват коренището и листата, които се събират през лятото.

Приблизителни ресурси: коренища – 1 т

МЪЖКА ПАПРАТ

Dryopteris filix-mas (L.) Schott

Морфология: Многогодишно тревисто растение с дебело, късо кафяво коренище, гъсто покрито с останки от листни дръжки, от върха, на което излиза снопче едри листа, дълги до 150 см и широки до 25 см. Листната дръжка е 2-4 пъти по-къса от петурата, дебела до 5 мм, покрита, както и оста на петурата, с многобройни кафяви люспи. Петурата е продълговато ланцетна до

елиптично-ланцетна, към върха постепенно стеснена, в по-голямата си част напълно переста, с пересто разделени дялове, които от своя страна са пересто разсечени, като делчетата им са свързани в основата си и са тъпо назъбени. На върха си листът е пересто разсечен. Сорите бъбрековидни, разположени от двете страни на средната жилка. Покривалата са голи, бъбрековидни, неопадливи.

Разпространение: Среща се често по сенчести влажни места из гори и храсталаци местностите „Парасиня“, „Кози дол“, „Горняк“, „Обреща“, „Ливагето“ и др.

Приблизителни количества: коренище – 4 т

Употребяема част: В медицината се използва коренището (дрога *Rhizoma Filicis - maris*), което се изважда през март или през септември — октомври. Да не се смесва с коренището на женската папрат (*Athirium filix - Femina (L.) Roth*).

СТРАШНИЧЕ, ИЗТРАВНИЧЕ

(Asplenium trichomanes)

Морфология: Многогодишно тревисто спорово растение с дебело туфесто коренище, покрито с ланцетни четиновидни люспи. Листата на къси дръжки, просто перести, 5—20 см дълги, голи,

презимуващи, листната ос кафяво- до червеникавочерна, гола; листните дялове по 15—40 от всяка страна, с къси дръжчици, поединични или сближени по двойки, светло- до тъмнозелени, кожести, отгоре голи, отдолу късовлакнести. Спорите (групите спорангии) без покривало, продълговата, разположени по средата на листните дялове отдолу. Спорите сфетлокафяви.

Цъфтеж: спорите узряват юни-август.

Разпространение: Расте по влажни скалисти и каменисти сенчести места в равнините и планините. Среща се в село Дълги Дел в местностите „Голи Дел“, „Градище“, с. Помеждин в местностите „Търло“, с. Меляне в местностите „Ямище“, с. Георги Дамяново в местностите „Дандара“, „Широки поляни“, с. Генерал Геново в местностите „Ливагето“

Използвана част: Надземната част на растението, по-рядко корените.

Примерни количества: стрък – 2 т

Страшничето е лечебно растение, което е ЗАБРАНЕНО ЗА СЪБИРАНЕ.

ЕНЬОВЧЕ АРОМАТНО (ЛАЗАРКИНЯ)

ASPERULA ODORATA L

Морфология: Дълго, тънко и разклонено коренище. Стъблото е гладко, изправено, черитирьбесто. Листата са разположени по 5-10 в прешлени. Те са обратно ланцетни или продълговато елиптични и постепенно се стесняват в основата. На върха са късо заострени, голи. Средната жилка отдолу е слабо изпъкнала, гола или с къси четинки. Притежава дребни цветове, които са събрани в сложно метличесто съцветие на върха на стъблото.

Разпространение: Среща се в планинината основно в букови гори. Среща се из регулационните граници на селата Георги Дамяново, Гаврил Геново и Копиловци.

Употребявана част: стебла, листа, цвят

Приблизителни ресурси: стрък – 1 т, листа – 0,5 т и цветовете – 0,5 т Количествата на лазаркинята са ограничени.

МАЩЕРКА

Thymus Serpyllum

Многогодишно тревисто растение или полухраст с пълзящи или полегнали стъбла и възходящи цветоносни клонки, високи до 20 см.

Морфология: Мащерката е с пълзящи или полегнали стъбла и възходящи цветоносни клонки, високи до 20 см. Цветовете са розови, лилави или бели, събрани в съцветия. Чашките и венчето са двуустни.

Цъфтеж: юни –септември.

Разпространение: Има голям брой видове и форми, които трудно се различават. У нас са разпространени около 15 вида. Срещат се по тревисти и скалисти припечни места из горските поляни и пасища, а по-рядко в ливадите из цялата страна. Среща се в селата Дива Слатина, Помеждин, Каменна рикса, Георги Дамяново, Гаврил Геново.

Употребяема част: Използват цъфтящите надземни части.

Прогнозни **количества**—листа и цветни върхове-3 т

МОМИНА СЪЛЗА
CONVALLARIA MAJALIS L

Морфология: Многогодишно тревисто растение с пълзящо коренище. Цветоносното стъбло е 15-30 см високо, тънко, неразклонено, безлистно. Листата са приосновни към върха заострени. Съцветието е върхно. Цветовете са бели.

Цъфтеж: април –юни.

Разпространение: Расте из светли широколистни гори и храсталаци, в равнините и планините от 100 до 1400 м надморска височина из цялата страна. Отглежда се често из градините като декоративно растение. Среща се и из местностите „Приполя“, „Грамада“, „Крушако“, „Джорин шумак“

Употребяема част: Използват се стръковете и листата.

БЯЛ РАВНЕЦ
Achillea Millefolium

Морфология: пълзящи подземни издънки, с право неразклонено стъбло. На върха на стъблото цветните кошнички са събрани в гъст щит. Всяка кошничка се състои от 5 периферни, бели езичести цветове.

Цъфтеж: от юни до септември.

Разпространение: Расте по тревисти места, по ливади, между храстите. Среща се в м.

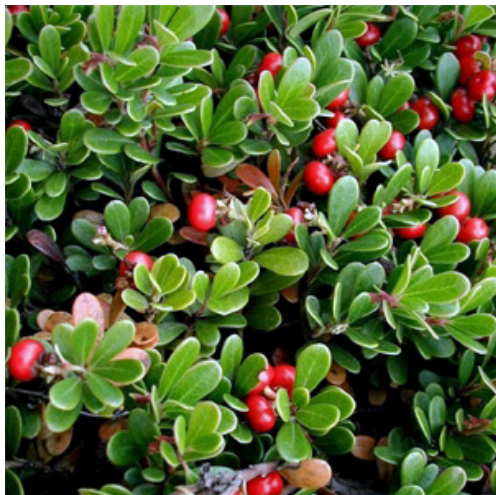
Употребяема част: За лечебна цел се използват цветните кошнички и надземната част.

Приблизителни количества – 2 т. стрък, цвят 1 т.

МЕЧО ГРОЗДЕ

Uva Ursi

Морфология: с приповдигащи се крайни разклонения. Листата са последователни, с къси дръжки, с клиновидна основа, кожести, целокрайни. Цветовете са бели или розови, разположени на върха на стъблото. Чашката и венчето са петделни. Плодът е яркочервен.

Цъфтеж: юни – юли.

Разпространение: Расте из поляни на цялата страна. Среща се рядко в община Георги Дамяново.

Употребяема част: Листата.

Начин на разпространение: на групи

Събирането на мечо грозде е ЗАБРАНЕНО

Примерни количества: листа – 4 т

ПРИЛОЖЕНИЕ №2

Тарифа за такси, който се заплащат за ползване на лечебни растения от земи, гори,
водни обекти – общинска собственост, приета с Решение № 209 от Протокол
24/29.07.2021 г. на Общински съвет Георги Дамяново

№ по ред	Наименование	Мярка	Такса
			(лв.)
1	2	3	4
I.	Билки (в сурово състояние)		
1.	Грудки, корени, коренища		
	божур, иглика, лудо биле, ранилист, решетка, ягода горска	кг	0,09
	кукуряк, папрат мъжка, папрат, сладка, чемерика	кг	0,07
	бъзак, гръмотрън, синя жлъчка	кг	0,02
	глухарче, девесил, оман чер, пищялка, чобанка	кг	0,01
	други	кг	0,07
2.	Листа		
	мечо грозде	кг	0,08
	боровинка червена и черна, лудо биле	кг	0,04
	бръшлян, чобанка	кг	0,03

	глог, живовлек, леска, липа, люляк, оман чер, ягода горска	кг	0,02
	бреза, върба, къпина, лопен, малина, подбел	кг	0,01
	други	кг	0,03
3.	Стръкове		
	блатно кокиче	кг	0,10
	горицвет, лазаркия	кг	0,08
	гълбови очички, зайча сянка, залист бодлив, лечебен исоп, прозориче жълто, шапиче	кг	0,05
	зимзелен, лудо биле, ранилист, теменуга миризлива, чубрица планинска	кг	0,04
	дяволска уста, кантарион жълт, кантарион червен, мащерка, очанка, риган обикновен	кг	0,03
	великденче, върбинка, жаблек, златна пръчица, изсипливче, камшик, лепка, медуница, миши уши, пача трева, пелин обикновен, подъбиче бяло, подъбиче червено, пчелник, равнец бял	кг	0,02

	вработови чревца, вратига, глухарче, енъовче, змийско мляко, имел бял, комунига жълта, мокреш, оман чер, росопас, теменугатрицветна, хвоц	кг	0,01
	- други	кг	0,03
4	Цветове		
	липа	кг	0,10
	божур, иглика	кг	0,05
	паричка, подбел, слез	кг	0,03
	акация, бял бълз	кг	0,02
	варинка, глог	кг	0,01
	други	кг	0,03
5	Плодове		
	Боровинка червена и черна, хвойна червена	кг	0,15
	Хвойна сибирска	кг	0,10
	Кисел трън, къпина, малина	кг	0,04
	Бълз, глог, конски кестен, киселица	кг	0,02
	Бълзак, трънка	кг	0,01
	други	кг	0,03
6	Семена		
	есенен минзухар	кг	0,15
	други	кг	0,08
7	Пълпи		
	странични борови връхчета	кг	0,15

	бяла бреза, черна топола	кг	0,10
	други	кг	0,08
8	Кори		
	Мъждрян, ясен	кг	0,20
	Зърнастец, кисел трън	кг	0,10
	Върба	кг	0,05
	Дъб	кг	0,03
	Бреза	кг	0,02
	други	кг	0,03
9	Лишеи		
	исландски	кг	0,10
10	водорасли	кг	0,30

ПРИЛОЖЕНИЕ №3

Списък на видовете, поставени под специален режим, за които събирането и издаването на позволителни за тях ще се извършва в зависимост от ежегодните заповеди на Министъра на околната среда и водите и съответно на Директора на РИОСВ – Монтана.

Съгласно Заповед №РД – 162 от 25.02.2021 г. на Министъра на околната среда и водите на основание чл. 10., ал. 1,2,3 от Закона за лечебни растения се определят допустими за събиране от естествените находища, извън територията на националните паркове, количества от следните видове билки: Божур червен (*Paeonia peregrina* Mill.), Зърнастец елшовиден (*Frangula alnus* Mill.), Иглика лечебна (*Primula veris* L.), Катарника, пелин бял (*Artemisia alba* Turra), Лазаркиня, еньовче ароматно (*Galium odoratum* (L.) Scop.), Лудо биле, старо биле (*Atropa belladonna* L.), Ранилист лечебен (*Betonica officinalis* L.), Решетка безстъблена (*Carlina acanthifolia* All.), Тлъстига лютива, жълто прозориче (*Sedum acre* L.), Трън кисел (*Berberis vulgaris* L.), Шапиче (*Alchemilla vulgaris* complex)

Ежегодно със своя заповед Министъра на околната среда и водите, забранява събирането и на следните лечебни растения подложени на специален режим на опазване:

- Бенедиктински трън (*Cnicus benedictus* L.);
- Волски език (*Phyllitis scolopendrium* (L) Newm);
- Горицвет пролет (*Adonis vernalis* L.);
- Дилянка лечебна, валериана (*Valeriana officinalis* L.);
- Залист бодлив (*Ruscus aculeatus* L.);
- Изтравниче, страшниче (*Asplenium trichomanes* L.);
- Исландски лишей (*Asplenium trichomanes* L.);
- Исоп лечебен (*Hyssopus officinalis* L. Ssp. *aristatus*);
- Какула едроцвет (*Salvia tomentosa* Mill.);
- Копитник (*Asarum europaeum* L.);

- Мечо грозде (*Arctostaphylos uva-uris* (L.) Spreng);
- Момина сълза (*Convallaria majalis* L.);
- Оман бял (*Inula helenium* L.);
- Папаронка жълта, жълт мак (*Glaucium flavum crantz*);
- Пелин сantonинов (*Artemisia santonicum* L.);
- Пирински (мусалски, алиботушки) чай (*Sideritis scardica* Grisb.);
- Пищялка панчичева (*Angelica pancici* Vand);
- Плаун бухалковиден (*Lucorodium clavatum* L.);
- Риган бял (*Origanum vulgare* L. Ssp. *Hirtum*(link) Ierswaart);
- Ружа лечебна (*Althaea officinalis* L.);
- Салеп (*Orchis sp. diversa*);
- Смил жълт (*Helichrysum arenaruim* (L.) Moech.);
- Хуперция иглолистна, плаун обикновен (*Huperzia inundata* (L.) Bernh L.selago);
- Цистозира (*Cystoseira barbata* (Good et Vood) Ag.)

Посочените в заповедта на Министъра на околната среда и водите ограничения и забрани не се отнасят за количества билки, събирани за лични нужди.

Приложение: количества билки под специален режим на опазване за 2021 г. – област Монтана.

№ по ред	Вид лечебно растение	Морфологична част	Количество за които ще се издава позволително, кг.
----------	----------------------	-------------------	--

1.	Божур червен (<i>Paeonia peregrine</i> Mill.)	цвят	100
2.	Иглика лечебна (<i>Primula verus</i> L.)	корени	500
3.	Ранилист (<i>Betonica officinalis</i> L.)	стрък	300

Приложение №4

Образец на заявление и позволително за ползване на лечебни растения

ДО

Г-ЖА КМЕТА НА

ОБЩИНА ГЕОРГИ ДАМЯНОВО

ЗАЯВЛЕНИЕ

(Съгласно чл. 34 от Закон за лечебните растения)

ОТ.....,живущ/а.....

(трите имена по л.к.)

(постоянен адрес)

ЕГН.....,л.к. №издадена на.....ОТ.....

Г-жо Кмете,

Моля на основание чл. 21, ал.2 и чл. 22, т. 2 от Закона за лечебните растения да ми издадете позволително за ползване на, в размер накг. свежо

(вид лечебно растение, морфологична част)

тегло, в периода от.....до.....20.....г. в.....за
(местност, землище, район и др.)

Продажба (първична обработка).

Прилагам копие от квитанция (или др. Документ)№...../..... за
платена такса в общината съгласно приета с Решение№...../.....на

Общински съвет Тарифа за ползване на лечебни растеният земи, гори, води и водни обикти-общинска собственост.

Списък на билкоберачите съдържащ трите имена и подпис.

Дата:

Подпис:

/Име, фамилия/

ПРИЛОЖЕНИЕ №5
образец на разрешително

П О З В О Л И Т Е Л Н О

На основание чл.21, ал.2, чл.22, т.2 и чл.26 от Закона за лечебните растения, въз основа на постъпило заявлениеотсе разрешава: да събере...../кг/...../билка/ в/състояние/ за периода от..... в/местонахождение/ по следния начин на ползване:

1. Събирането да се извършва от находища, в които лечебните растения не са подложени на отрицателно въздействие на естествени или предизвикани от човешката дейност фактори.
2. Обект на събиране са само растителните части, които се използват като билки.
3. Събирането се извършва при подходящи атмосферни условия и годишно време с оглед получаване на качествени билки.
4. Не се допуска увреждане на находищата в резултат на дейността.
5. Не се събират билки в замърсени с тежки метали, пестициди, др. химически или минерални вещества, животински или битови отпадъци райони.
6. Цветовете, плодовете и семената се събират, без да се увреждат другите части на растенията.
7. При събиране на надземните растителни части не се допуска изкореняване на растенията.
8. Не се събират билки от млади, не добре развити или увредени лечебни растения.
9. Повторното събиране на билки от определен район или находище се извършва след възстановяване на популацията.
10. Не се допуска събиране на билки в количества, надвишаващи следните стойности, определени като процент от наличните в находището запаси:80%
- 11.Продължителност на периода за възстановяване на находището:

Съгласно чл.6 , ал.3, т.3 от Наредба No 2/20.01.2004г. за правилата и изискванията за събиране на билки и генетичен материал от лечебни растения на МОСВ: не е необходим период на възстановяване.

12. Билките се събират в различен период /фаза/ от вегетацията на растенията, както следва:

.....
.....

13. Начини за събиране на билки:

.....

.....

14. За намаляване на механичното увреждане при събирането и транспортирането им билките се поставят в подходящи съдове, без да се мачкат, притискат, уплътняват и запарват.

15. Събирането на билки се извършва с подходящи инструменти, като те трябва да се поддържат чисти, без ръжда по режещите повърхности.

16. При събиране на билките да се спазват хигиенни изисквания, съгласно чл.14 от Наредба No 2/20.01.2004г. за правилата и изискванията за събиране на билки и генетичен материал от лечебни растения на МОСВ.

17. Лицата, които събират билки са длъжни да поддържат добра лична хигиена, да носят подходящо облекло.

18. Да не се допуска събиране на билки от отровни, силно действащи, алергизиращи растения от бременни жени, кърмачки и деца.

19. Забранява се на лица, страдащи от остри заразни заболявания, с отворени рани или кожни инфекции да събират билки.

20. Събраните билки до пренасянето им в билкозаготвителния пункт се съхраняват на сухо място, без достъп на насекоми, гризачи, птици и домашни животни.

21. Организатора на дейността преди всяка кампания провежда инструктаж на лицата, събиращи билки, като ги запознава с изискванията на чл.21, ал.1 от Наредба No 2/20.01.2004г. за правилата и изискванията за събиране на билки и генетичен материал от лечебни растения на МОСВ.

22. Събирането на билките ще се извърши от:

При извършване на организирано събиране на билки по начини извън регламентираните в

Наредба No 2/20.01.2004г. за правилата и изискванията за събиране на билки и генетичен материал от лечебни растения на МОСВ виновните лица ще бъдат санкционирани по чл.73 от ЗЛР с глоба до 3 000 лева, съответно с имуществена санкция до 5 000 лева.

За ползването на ползваното по-горе количество да се заплати такса от